

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşe Nurdan ALANAY KULA

VARSAK TÜRKMENLERİNDE GEÇİŞ RİTÜELLERİ (ANTALYA ÖRNEĞİ)

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ayşe Nurdan ALANAY KULA

VARSAK TÜRKMENLERİNDE GEÇİŞ RİTÜELLERİ (ANTALYA ÖRNEĞİ)

Danışman

Doç. Dr. Ali ALBAYRAK

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ayşe Nurdan Alanay Kula'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ramazan UÇAR

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Ali ALBAYRAK

Üye : Doç. Dr. Bahset KARSLI

Tez Başlığı:	Varsak Türkmenlerinde Geçiş Ritüelleri (Antalya Örneği)
-----------------	---

Tez Savunma Tarihi : 20/10/2023

Mezuniyet Tarihi : 08/12/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek lisans Tezi olarak sunduğum “Antalya’da Yaşayan Varsak Türkmenlerinde Dini ve Sosyal Hayat” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

.../...../ 2023

İmza

Ayşe Nurdan
ALANAY KULA

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Ayşe Nurdan ALANAY KULA
Öğrenci Numarası	202052063018
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ali Albayrak
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Varsak Türkmenlerinde Geçiş Ritüelleri (Antalya Örneği)
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2120767102
Rapor Tarihi	22.09.2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %8 Alıntılar dahil: %17
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 110 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Doç. Dr. Ali ALBAYRAK İmza	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR LİSTESİ	ii
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	vi

BİRİNCİ BÖLÜM VARSAK TÜRKMENLERİNİN TARİHİ DİNİ VE SOSYAL YAPISI

1.1. Varsakların Sosyal ve Siyasi Tarihi	5
1.2. Varsakların Göçleri	15
1.3. Antalya Varsakları	18
1.4. Günümüzde Varsak Türkmenleri	22
1.4.1. Ekonomik Yapı	24
1.4.2. Eğitim	28
1.4.3. Siyaset	28
1.4.4. Varsaklarda Din	29

İKİNCİ BÖLÜM VARSAK TÜRKMENLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ RİTÜELLER

2.1. Varsaklarda Geçiş Dönemleriyle İlgili Ritüeller	35
2.1.1. Doğum	35
2.1.2. Evlilik	52
2.1.3. Ölüm	60
2.2. Varsaklarda Nazar	65
2.3. Varsaklarda Büyü	72

SONUÇ	75
KAYNAKÇA	79
EK-1: KAYNAK KİŞİLER	82
EK-2 TABLOLAR	84
EK-3 FOTOĞRAFLAR	88
EK-4 MÜLAKAT SORULARI	117
ÖZGEÇMİŞ	118

KISALTMALAR LİSTESİ

Ed. : Editör
Haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
TC : Türkiye Cumhuriyeti
TDV :Türkiye Diyanet Vakfı
s. : sayfa
vb. : ve benzeri
yy. : yüz yıl

ÖZET

Halk inanışları, bir toplumun dini algılayış ve yaşama biçimini ortaya koymada başvurulan önemli verilerdir. Bir toplumun kültürü içerisinde oluşan ortak değer ve yargıların anlaşılabilmesi, bunların oluşmasına olanak sağlayan dini ve sosyal unsurların tespit edilmesiyle gerçekleşir. Dini ve sosyal unsurlarla bütünleşmiş olan halk inanışlarının yazıya aktarılması kültürün kuşaktan kuşağa ulaşmasına olanak sağlar.

Türkler farklı coğrafyalarda birçok devlet kurmuştur. Kurulan bu devletler neticesinde farklı din ve ırka sahip pek çok devletle ilişki kuran Türkler, zengin bir kültürel birikime sahiptir. Bu kültürel birikimin katmanlarında benimsenen yeni inanışlar ve hafızada kalan eski inanışların etkileri harmanlanmıştır. Söz konusu durum halk inanışlarının kaynağının tespitini zorlaştırmıştır. Ayrıca silinmeye çalışan inanışların yerleri boş bırakılmamış yeni uygulamalar eklenmeye çalışılmıştır. Halk inanışlarının yazıya geçirilmesi, oluşan yeni inanış ve uygulamaların hangi ritüellerin yeni formu olduğunun tespit edilmesine olanak sağlamıştır.

“Antalya’da Yaşayan Varsak Türkmenlerinde Dini ve Sosyal Hayat” isimli çalışma, Antalya’da yaşayan Varsak Türkmenleri üzerine daha önce yapılmış sözlü ve yazılı çalışmalar ışığında incelenmiştir. Ayrıca katılımcı gözlem ve yapılandırılmamış mülakat teknikleriyle sahada araştırma yapılmıştır. Türk insanının hayata bakış açısının ve sosyal hayatındaki uygulamalarının temelinde yatan inanışların tespit edilmesi ve değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Din, Sosyoloji, Halk İnanışları, Varsak, Antalya

SUMMARY

RITUALS OF TRANSITION IN VARSAK TURKMEN (ANTALYA EXAMPLE)

Folk beliefs are important data used to reveal a society's religious perception and way of life. In order to understand the common values and judgments formed within the culture of a society, it is necessary to identify the religious and social elements that enable the formation of the value judgments of the society. Transcribing folk beliefs integrated with religious and social elements has enabled the culture to be transmitted from generation to generation.

Turks established many states in different geographies. As a result of these established states, Turks established relations with many states with different religions and races and acquired a rich cultural accumulation. The mixing of new beliefs adopted in the layers of this cultural accumulation with the effects of old beliefs remaining in memory makes it difficult to determine the source of folk beliefs. In addition, the beliefs that were tried to be erased were not left empty, new practices were tried to be added. Writing down folk beliefs made it possible to reveal which new beliefs and practices were new ritual forms.

The study titled "Religious and Social Life in Varsak Turkmens Living in Antalya" was examined in the light of previous oral and written studies on Varsak Turkmens living in Antalya. It is aimed to identify and evaluate the beliefs underlying the Turkish people's perspective on life and their practices in social life.

Key Words: Religion, Sociology, Folk Beliefs, Varsak, Antalya

ÖNSÖZ

Kültür, bir toplumda meydana gelen maddi ve manevi öğeler bütünüdür. Toplumun belleğini nesilden nesile aktaran kültür, örf ve adetleri bünyesinde barındırarak toplumu diğer toplumlardan farklı kılmıştır. Bir toplumun dini ve sosyal hayatlarındaki uygulamaları, kültürü zenginleştirmekle birlikte topluma kimlik kazandırmıştır. Kültürel bir hazine olan halk inanışları ve uygulamaları toplumların yaşam algısı ve dünyayı algılama biçimleri hakkında bilgi edinmemizi kolaylaştıracaktır. Bu açıklamalar neticesinde Antalya’da yaşayan Varsak Türkmenlerinde halk inanışları ve uygulamaları tespit edilerek sosyo-dini yaşama olan yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Türkler, geçmişten günümüze farklı coğrafyalarda yaşamışlardır. Tarihi serüven içerisinde karşılaştıkları kültürleri etkilemişler ve onlardan etkilenmişlerdir. Gök Tanrı dini, Şamanizm, Manihaizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi pek çok dinin etkisi altına giren Türkler, yeni bir din benimsediklerinde eski inançlarındaki motifleri kaybetmemişlerdir. Yeni dinin kutsallarına dikkat ederek eski inanışlarını yorumlamışlardır. Söz konusu eski inanışlara farklı formlar kazandırıp eski inanışlarını canlı tutmaya devam etmişlerdir. Varsak Türkmenlerinin dini ve sosyal hayatlarında etkin olan halk inanışları incelendiğinde eski Türk inanışlarının ve eski Türk kültürünün etkisini görmek mümkündür.

Araştırma bir giriş kısmı, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında, araştırmanın konusu, problemi, önemi, amacı, sayıltıları ve yöntemi ifade edilmiştir. Birinci bölümde Varsak Türkmenlerinin tarihçesi ve dini sosyal yapıları hakkında bilgi verilmiş ikinci bölümde ise Varsak Türkmenlerinin geçiş dönemleriyle ilgili ritüelleri tespit edilerek bunların değerlendirmesi yapılmıştır. Sonuç kısmında çalışmanın genelinde elde edilen veriler, ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ekler kısmında sahada mülakat yapılan kaynak kişilerin ismi alfabetik olarak sıralanmıştır. Ayrıca araştırma esnasında karşılaşılan ve toplanan bilgilere yardımcı olduğu düşünülen fotoğraflara yer verilmiştir.

Araştırmanın bütün aşamalarında katkılarıyla bana destek olan danışman hocam Doç. Dr. Ali ALBAYRAK’ a teşekkür ederim. Ayrıca araştırma sırasında rehberliğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Bahset KARSLI’ ya teşekkür ederim. Araştırma sürecinde yardımlarını esirgemeyen Hafsa ÇINAR’a, Sezgin TEKİN’e, Oktay GEDİK’e, Zehra TOSUN’a ve Büşra KOCA’ya teşekkür ederim. Ayrıca her zaman yanımda olan kıymetli eşim Durmuş KULA’ya Azize ALANAY ve annem Dudu ALANAY’a teşekkür ederim.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu araştırmanın konusu Antalya’da yaşayan Varsak Türkmenlerinin dini ve sosyal hayatlarında belirleyici rol oynayan halk inanışlarının derlenip incelenmesi ve bu inanışların tarihi kökenlerinin ve kültür tabakalarının ortaya çıkarılmasıdır.

Kendisini sosyal ve kültürel bir ortamda ifade eden din, mecburi olarak hem bireysel hem toplumsaldır. İlk olarak bireylere seslenen din, bireyler arasında ilişki kurarak toplumsal yaşamın tüm sosyal ünitelerinde varlığını sezdirenen bir fenomendir. Dinlerin tarih sahnesinde silinmemesi için toplumsal bir kimlik kazanması gerekmektedir. Toplumsal kimlik kazanamamış dinler, kurucularının vefatıyla birlikte tarihin tozlu raflarında yerini almaya mecbur kalmaktadır. Dolayısıyla dinin yaşamını ikame ettirebilmesi, sosyal yapı içerisinde coğrafi ve kültürel birçok değişkene ilişkin bireyleri aşip objektifleşerek hüviyet kazanması gerekmektedir (Günay, 2020:211).”

Din ve toplum, din sosyolojisinin en zor konularından birisidir. Dinin, sosyal bir fenomen olmasının yanı sıra sosyal ünitelerle karşılıklı ilişkileri vardır. Toplumun bünyesindeki tüm sosyal fenomenlerin birbirleriyle ilişkileri bulunmaktadır. Sosyal fenomenler, birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinden etkilenmektedirler (Albayrak, 2006:1).

İnsanoğlu, nedenini izah edemediği olaylar karşısında kaygıya kapılmıştır. Bilinmezlik insanoğlunu korkutmaktadır. İnsanoğlu şahit olduğu olayların nasıl olduğu, evrenin ve insanın yaratılışı, ölünce ne olacağı gibi konulara ilişkin izahlar da bulunarak, korkusuna galip gelmeye çalışmıştır. İnsanoğlu bilimin ilerlemesiyle birçok olayın sebep sonuç bağlantısını kurmuştur. Bilimsel gelişmeler neticesinde olayları anlamlandıran insanoğlu ilk çağlardaki korkuyu zihinlerinden çıkaramamışlardır. Halk inanışları etraflica tetkik edildiğinde birçoğunun arka planında insanların en ilkel korkularının mevcut olduğu görülecektir.

Kültürün ayrılmaz bir parçası olan halk inanışları zamana karşı direnmiş ve topluma eklemlenmiştir. Halk inanışlarının ele alınması konu edinilen toplumun dini ve sosyal anlayışlarını ortaya koymada önemli bir hazinedir. Benimsenen bu inanışlar, dinin mihenk taşlarıyla çelişmiyorsa, toplumun belleğinden silinmez. Dolayısıyla bu inanışların zamana göre uyarlandığını veya yerini başka bir anlayışa bıraktığını dile getirmek yanlış olmamalıdır. Kaynağını İslamiyet öncesi inanç motif ve geleneklerinden alan halk inanışları, Türkmenlerin kültürel birikimleriyle beslenmiş, İslam anlayışına göre form değiştirmiş ve sosyal yaşamdan

dini hayata kadar birçok alanda kendisini hissettirmiştir. Nitekim İslamiyet'in benimsenmesiyle İslami unsurlarla bezenen halk inanışları, toplumun içinde dini ve sosyal hayatın merkezine yerleştirilmiştir.

Antalya'da yaşayan Varsak Türkmenleri üzerine yapılan derleme sonucunda bölgede pek çok halk inanışı tespit edilmiştir. Söz konusu halk inanışlarının temelinde Eski Türk dinleri yatmaktadır. Türklerin geçmiş dönemde benimsedikleri dinlerdeki inanç unsurları devirden devire aktarılmış ve yeni benimsenen dinlerdeki öğelerle de zenginleşerek köklü bir kültürel zenginlik günümüze kadar ulaşmıştır.

Literatür incelendiğinde Türk folklorunun ayrılmaz bir parçası olan Varsak Türkmenlerinin dini ve sosyal folklorunun genel olarak ele alındığı Antalya'da yaşayan Türkmenlerinin müstakil olarak çalışma konusu yapılmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın problemi Antalya'da yaşayan Varsak Türkmenlerinin dini ve sosyal hayatlarında belirleyici olan halk inanışları nelerdir? şeklinde ifade edilebilir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, bir Türkmen boyu olan Varsakların, dini ve sosyal hayatlarında belirleyici olan halk inanışlarını ortaya çıkararak, dini ve sosyal hayatları hakkında bilgi vermeyi amaç edinmektedir. Böylece din ve toplumsal yapılar arasındaki etki ve tepkileri, Varsak Türkmenlerinin dini hayatlarını ve sosyal ilişkilerini Antalya Kepez Varsakları örnekleminde daha detaylı ve farklı boyutlarıyla ortaya koymak mümkün olacaktır. Ayrıca kültürün gelecek nesillere aktarılmasında önemli konumda olan halk inanışları kayıt altına alınarak kaybolmasını engellemek hedeflenmiştir.

Antalya'nın Kepez ilçesinde yaşayan Varsakların tarihi adetleri, törenleri halk kültürü ürünleri açısından incelenerek, elde edilen verilerin yazıya geçirilmesi hedeflenmiştir. Böylelikle literatüre kültürel bir zenginlik katarak Kepez ilçesinde yaşayan Varsakların Türk kültüründeki yerinin belirlenmesi ve yöredeki halk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır.

Toplumların kültürlerini nesilden nesile aktarmada dini ve sosyal hayatın rolü belirgindir. Özellikle toplumsal bellekte yer edinen inanış ve uygulamalar toplumun kültürünü diri tuttuğu gibi kültürel aktarımını da kolaylaştırmaktadır. Toplumun hafızasında yıllar geçse bile silinmeyen halk inanışları, yeni bir dinin benimsenmesiyle birlikte yeni dinden birtakım şeyler eklenerek kılık değiştirmiş ve uygulanmaya devam edilmiştir. Ayrıca halk inanışlarının modernleşmenin neticesinde toplumdaki konumu sorgulanmış ve inanışlar yeni uygulamaların doğmasına sebebiyet vermiştir. Halk tarafından alışlagelmiş ve hayatın bir parçası olarak nitelendirilen halk inanışlarının kaynakları, nasıl ortaya çıktığı ve zaman içerisindeki nasıl bir

forma girdiği gibi sorular kapalı kalmış katmanlardır. Halk inanışlarının gün yüzüne çıkarılması, halk inanışlarının tarihi arka planının tespit edilmesine olanak sağlamaktadır.

Birçok Türkmen grubunun uygulamalarında yer edinen halk inanışları, Varsak Türkmenlerinin dini ve sosyal hayatında da geniş yer tutmaktadır. Varsak Türkmenlerinin birçok coğrafyaya göç etmesi neticesinde dini ve sosyal yapılarının, karşılaştıkları toplumlardan etkilendiği apaçık bir gerçektir. Modernleşme ve Antalya'nın çok fazla göç alması gibi sebepler söz konusu Türkmen grubunun gelenek göreneklerinin ve kültürel hafızasının gitgide zayıflamasına neden olmaktadır.

Halk inanışlarını uygulama noktasında iki farklı eğilim mevcuttur. Genç kesim daha rasyonel bir tavır sergileyerek “Dinde var mı yok mu?” veya “Sağlığa bir faydası var mı?” gibi sorular sorarak halk inanışlarını süzgeçten geçirmektedir. Yaşlı kesim ise “Atalarımızdan gördük.” diyerek inanışlara sıkı sıkıya bağlanmaktadır. Bu durum Varsak Türkmenlerinin dini ve sosyal hayatla bütünleşen inanışlarını sorgulayarak kuşak çatışması yaşamalarına sebep olmaktadır. Varsakların dini ve sosyal hayatlarını aktararak, alışlagelen uygulamalarının tarihi arka planını ortaya koymak, toplumun bilgi seviyesinin artmasına sebep olmaktadır. Böylece Varsakların tutum ve davranışlarını anlamlandırmak veya bu tutum ve davranışların arkasında yatan sebepleri bilip analiz etmeleri için halkın kendisinde bir nebze merak uyandırabilir.

3. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmanın konusu çerçevesinde temel varsayımları şu şekilde ifade edilebilir:

- Varsak Türkmenleri Türk kültürünü yansıtan bir topluluktur.
- Varsak Türkmenlerinin dini ve sosyal hayatlarında halk inanışları önemli bir yer tutmaktadır.
- Tespit edilen halk inanışlarının tarihi arka planı bulunmaktadır.
- Varsakların uyguladıkları halk inanışları İslam çerçevesinde sentezlenmiştir.
- Tespit edilen halk inanışları müntesiplerinin sosyal hayat, ilgili tutum ve davranışlarında etkisi vardır.

4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmaya konu olan Varsak Türkmenlerinin kalabalık bir boy olması sebebiyle Anadolu'nun farklı noktalarında yaşadıkları bilinmektedir. Araştırmanın kapsamı Antalya'nın Kepez ilçesinin Varsak semtinin mahalleleriyle sınırlandırılmıştır. Mahalleler; Aktoprak Mahallesi, Altıayak Mahallesi, Ayanoğlu Mahallesi, Aydoğmuş Mahallesi, Şelale Mahallesi, Varsak Esentepe Mahallesi, Varsak Karşıyaka Mahallesi, Varsak Menderes Mahallesi ve Zeytinlik Mahallesi'dir. Bu araştırma ülkemizde Varsak Türkmenleri ile ilgili yapılan

alışmalar, konuyla ilgili yazılan kitaplar, makaleler, tezler, ansiklopedi maddeleriyle sınırlandırılmıştır. Bu araştırmada yabancı lisanlarda yapılan çalışmalar kapsam dışıdır.

5. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Bu alışma nitel bir araştırma olup, ilk olarak literatür taraması yapılmış ve dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Varsaklar hakkında yazılmış (kitap, makale, tez, ansiklopedi maddesi vb.) eserler incelenmiştir. Bunun yanında katılımcı gözlem ve yapılandırılmamış mülakat teknikleriyle Varsakların dini ve sosyal hayatları hakkında doğru verilere ulaşmaya çalışılmıştır. Düğün, mevlit ve taziye gibi toplumsal olaylara ve bebekleri korumak için uygulanan birçok ritüele bizzat katılarak bilgi toplanılmıştır. Halk inanış ve uygulamaların tespit edilmesi ve derlenmesi noktasında erkeklerden ziyade daha çok kadınlarla görüşülmüştür. Çünkü halk inanışlarını bilme ve uygulama noktasında kadınların hem teoride hem pratikte erkeklerden daha fazla bilgi sahibi oldukları düşünülmektedir. Araştırma konusu için 47 kişiyle mülakat yapılmıştır. Mülakat yapılan kişilerin yaş aralığı 22 ve 100'dür.

BİRİNCİ BÖLÜM

VARSAK TÜRKMENLERİNİN TARİHİ

DİNİ VE SOSYAL YAPISI

1.1. Varsakların Sosyal ve Siyasi Tarihi

Varsak kelimesi, eski harp aletlerinden kısa kılıç anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bu kelimenin taş kırmak için kullanılan büyük çekiç anlamında kullanıldığı da bilinmektedir. Varsah, Farsak, Fersah şekillerinde söylemleri mevcut olmakla birlikte, Tarsus ve çevresinde yaşayan Türkmen zümresinin genel ismidir (Sümer, 1963: 70).

Varsak isminin nereden geldiğine dair farklı görüşler vardır. Varsak Türkmenlerini oluşturan Kusun, Ulaş, Kuştemür Esenlü, Elvanlu ve Orhan Beğlü boylarının isimlerini, boy beylerinden aldıkları bilinmektedir. Ayrıca XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinde Varsak isminin geçmesi, Türkmen grubunun adının, boy beyinden geldiği tezini güçlendirmektedir (Gökbel, 2007:6).

Memlûk kaynaklarında Varsakların, “Varsak Türkmenleri” ya da “Tarsus Türkmenleri” şeklinde adlandırmaları dikkat çekicidir. Bu söylem Varsakların adlarını yaşadıkları yerlerden aldıklarını değil bilakis yaşadıkları yerlere isimlerini verdiklerini düşündürmektedir. (Tuncel, 2022:14). Fuad Köprülü’nün, Varsak adının, Tarsus’un batısındaki taşlık yöreye isim olduğunu belirtmesi bu tezi doğrular niteliktedir (Köprülü, 1976:246).

Üç-Ok koluna mensup olan Varsak Türkmenlerinin, Kars Bulgarlarının arasında ilk olarak Hristiyanlığı benimsedikleri zikredilmektedir. Daha sonra Müslümanlığı tercih edip Çukurova’ya yerleştikleri bilinmektedir (Sandal ,2001:6).

“Malazgirt Zaferi’nden önce Çukurova’ya ilk gelen Türklerin arasında Varsakların da olması kuvvetle muhtemeldir” (Demirbağ, 2023:175). Çukurova bölgesinde en çok adı anılan boylardan biri de Varsaklardır.

Bizans Devri’nde Kilikya olarak isimlendirilen Çukurova, Mersin ve İskenderun arasını kapsayan bir bölgedir. Bu bölge Emevîler zamanında tamamen fethedilerek Suriye ucunun merkezi kabul edilmiştir. Abbasiler döneminde Adana, Misis, Anazarba şehirlerine yerleştirilen Türkler diğer Müslümanlarla birlikte Bizans topraklarına akınlarda bulunmuş ve bölgenin müdafaasını sağlamışlardır. Mücahitlerin arasından seçilen uç beyleri kendi adlarına para bastırmıştır. Ayrıca uç beylerinin emir, melik, sultan gibi unvanları kullandıkları dile getirilmiştir. Birçoğu Türk olan bu uç beylerinden bazılarının isimleri şunlardır; Ebû Süleyman, Vâsıf, Fazl B. Karin, Ferec, Amaçur, Bilge-Çur, Yazmaz, Toğanoğlu Ahmed, Abû Sâbit, Burdu (Bardu?) oğlu Rüstem, Munis, Hakan, Kay oğlu Ahmed. Abbasi devletinin zayıflayıp çöküşe

geçmesiyle Bizans Nikephorphaskas'a (963-969) karşı saldırıda bulunarak bu bölgeyi ele geçirmiştir. Burada yaşayan halk Hristiyan olmaya ve göçe zorlanmıştır. Tekrar Bizans'ın eline geçen bölgenin merkezi Silifke'den Tarsus'a kaydırılmış ayrıca Selokya Valiliğine bağlanmıştır (Sümer, 1963:3).

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçuklu devlet yönetimi kurularak Anadolu'da Bizans nüfuzu kırılmıştır. 1082 ve 1083 yıllarında Süleyman Şah Kilikya'ya geçerek Adana, Tarsus, Misis, Anavarza şehirleriyle Çukurova'yı fethetmiştir. Bu fetihleri 1084-1085 yıllarında Antalya, Elbistan, Göksun ve Raban şehirlerinin fethi takip etmiştir. Süleyman Şah'ın bu fetihleriyle Çukurova bölgesinde Türk hâkimiyetinin kesinleştiğini söylenemez. Bu bölge, kalabalık Türk nüfusunun yerleştirilmemesi ve ekonomik intizamın sağlanamaması sebepleriyle yurt edinilememiştir (Gökbel, 2007:13).

1096 yılında başlayan Haçlı Seferleri, Türkleri etkileyerek onları Batı kıyılarından Anadolu yaylalarına çekilmek zorunda bırakmıştır. Bu nedenle Türkler Anadolu'ya İran üzerinden gelmeye mecbur bırakılmıştır. Haçlıların elli yıl Suriye ve Mezopotamya'nın kuzey batısına yerleşmesi, Arap dünyası ile Türkler arasında bağlantıyı sekteye uğratarak, Anadolu'da Müslüman Türk kimliğinin oluşmasında Arap dünyasının etkisinin azalmasına ve İran'ın etkisinin artmasına sebebiyet vermiştir (Cahen, 1979:99).

XI. asrın başlarında Bizans, merkezi otoriteyi sağlamak için Doğu Anadolu'ya askeri kuvvetlerini göndererek Ermeni Krallıklarını ortadan kaldırmıştır. Sivas ve Kayseri bölgelerine iskân edilen Ermeniler, Anadolu'da Türk nüfusunun kalabalıklaşmasıyla batıya kayarak Çukurova, Malatya, Maraş ve Urfa bölgelerine göç etmişler ve bu bölgelerde krallıklar kurmayı başarmışlardır. Bizans'ın yönetimini tasvip etmeyen Ermeniler, Türkleri kurtarıcı kabul etmişlerdir (Kurt, 1992:12).

Haçlı Seferleri'nin kıyılarda çıkardığı karışıklıktan yararlanan Ermeniler, Çukurova bölgesinde hâkimiyeti ellerinde tutmuşlardır. Çukurova bölgesini gözden çıkarmak istemeyen Bizans, Ermeni baronlarını tanımamış bilakis onları bir hizmetkâr kabul etmiştir (Gökbel, 2007:14).

Haçlılar tarafından kurulan devletçiklerle iş birliği içerisinde olan Ermeniler, bölgede üç asır hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. 1198'de II. Leon kral unvanı almış fakat Anadolu Selçuklu Devleti'ne vergi vermek zorunda kalmıştır. Moğolların Anadolu üzerinde hâkimiyet kurması neticesinde Selçukluya ödenen vergi Moğollara geçmiştir (Kurt, 1992:13).

XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ermeni Baron II. Rupen belli bir ücret karşılığında Türkmenlerin Kilikya bölgesini kışlak olarak kullanmalarına izin vermiştir. Fakat bir süre sonra belki de Türkmenlerin bölgede karışıklığa sebep olmalarından dolayı II. Rupen,

onlara saldırarak bazılarını öldürmüş bazılarını tutsak etmiştir. İslam ülkelerini rahatsız eden söz konusu meselenin cezasız kalmaması için Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan harekete geçmiştir. Selahaddin Eyyubi, II. Kılıç Arslan'ı desteklemek için Maraş tarafından Ermeni topraklarını işgal etmiştir. II. Rûpen Selahaddin Eyyubi'yle mücadele edemeyeceğini anlamış ve Türk esirleri bırakarak para vereceğini vaat ederek barış isteğinde bulunmuştur. Kralın isteği geri çevrilmemiş, barış yapılmıştır (Sümer, 1963:4).

1187 yılında Rüstem Bey komutasında beş bin kişiden oluşan Türkmen ordusu Maraş üzerinden Ermeni topraklarını işgal ederek Sis'e kadar ilerlemiştir. Ermenilerle yaşanan mücadele Türkmenlerinin yenilgisiyle sonuçlanmış ve Ermeni baronu Leon tarafından Türkmenlerin komutanı Rüstem öldürülmüştür. İzzettin Keykavus döneminde yani 1216 yılında Ermeniler Selçuklulara hem vergi verecek hem de gerekli görüldüğü zaman askeri yardımda bulunacaklardı. Ermenilerin söz konusu durumu Alaaddin Keykubad Dönemi'nde de devam etmiştir. Selçukluların 1243 yılında Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilip vergiye bağlanmaları neticesinde Ermeniler de Moğollara tabi olmuşlardır. Ermeniler, Moğolların himayesinde komşu Müslüman devletlerin saldırılarından uzak kalıp rahat günler görececeklerini düşünmüşlerdir. Ne var ki Moğolları dahi bozguna uğratan Memlukleri karşılarında bulmalarıyla söz konusu fikirleri suya düşmüştür (Sümer, 1963:5).

XIII. asırda Moğol saldırıları sebebiyle Anadolu'ya gelen Türkmenlerin arasında Osman Gazinin dedesi Süleyman Şah da mevcuttu. Süleyman Şah'ın Fırat Nehri'ni geçerken boğulması, ona bağlı olan kalabalık Türkmenlerin dağılmasına neden olmuştur. Varsak, Yüreğir, Kara İsa, Kusun, Kuştimur, Gündüz ve Özer beyleri Çukurova bölgesine yerleşmeyi tercih etmişlerdir (Gökbel, 2007:14).

Moğolların saldırıları neticesinde Anadolu'ya Horasan ve Azerbaycan'dan birçok Türk göç ederek Anadolu'nun Türk yurdu statüsü kazanmasına vesile olmuştur. Türkmenlerin bir kısmı Alaaddin Keykubat'ın dirayetsiz haleflerine tabi olmadıkları gibi Moğollara da itaat etmemişlerdir. Bu itaatsizliğin sonucunda Moğol liderleri; Hülagu ve Abaka zamanlarında Türkmenlere şiddet siyaseti uygulanmıştır. Abaka birçok Türkmen'i öldürterek Anadolu'da hâkimiyet kurmuştur. Söz konusu durumdan rahatsız olan Türkmenlerin bir kısmı Bizans uçlarına göç etmiş bir kısmı ise Memlûklere sığınmıştır. Memluk Sultanı Baybars kendilerine sığınan, 40.000 evden fazla olan Türkmenlere, dirlik tahsis ederek Antakya'dan Gazze'ye kadar olan bölgeye yerleştirmiştir (Sümer, 1963:9).

Çukurova bölgesi gerek tarihi dokusu gerek konumu sebebiyle komşu devlet ve beyliklerin hâkim olmak istedikleri bir mevkidir. Bu bölgenin hâkimiyet mücadelesinde Memluklerin, Karamanoğullarının ve Ramazanoğullarının isminin geçmesi aynı zamanda

Varsakların ilişki içerisinde olduğu devlet ve beylikleri ifade etmektedir. Varsakların Memluklerle ilişkisi karşılıklı çıkar ilişkisine bağlıdır.

“Türkmenler, Baybars’ın kabul politikası ile güvenli bir yurt bulurken Sultan da kuzeyden gelecek tehlikeleri bertaraf etmiştir. Sultan, Varsakların da içinde yer aldığı Türkmenlerin atlı birliklerinden akıncı güç olarak istifade etmekteydi. Baybars bazı boy beylerine dirliklerin yanında komutanlık verirken bazılarına ise sadece dirlik vermişti” (Demirbağ, 2023:177).

1360 yılında Ramazanoğulları emrindeki Türkmen kuvvetlerinin yardımı ile Memlûklerin Halep Valisi Seyfeddin Bay-Demir el-Harizmî, Adana, Misis ve Tarsus’u fethetti. Tarsus, Memlûklerin uç valiliği oldu ve bu durum fasılalarla Memlûklerin yıkılışına kadar devam etmiştir. Çukurova’nın fethine müteakiben pek çok Türkmen taifesi gibi Varsak Türkmen taifesi içinde yer alan Kusun, Ulaş, Kuştemür, Elvanlu ve Gökçelü cemaatleri bölgeye iskân edildiler. Böylece Abbasiler devrinde başlayan bölgeyi Türkleştirme faaliyetleri büyük ölçüde tamamlanmış ve Çukurova’nın dağıyla, taşıyla, ırmağıyla yeni bir “Türk vatani” olmuştur (Demirbağ, 2023:176).

XIII. yüzyılda Moğollar Anadolu’yu işgal edip Çukurova üzerinde söz sahibi olan Ermenilerle Memlûklere karşı birlik olmuşlardır. Söz konusu durum Memluklerin içlerinde Varsakların da mevcut olduğu Üç-oklu ve Boz-oklu boylarla iş birliği yapmasına zemin hazırlamıştır. Çukurova bölgesi her ne kadar Memluklerin hâkimiyetinde olsa da bölgede Türkmen beyleri iç işlerinde serbest yani özerktiler. Memlukler, Türkmenlerin bölgede kuvvetlenip bağımsızlık mücadelesine girmemeleri için beyleri sürekli değiştirmiştir. Ayrıca beyleri birbirlerine karşı kıskırttığı belirtilmiştir (Kurt, 1992:15).

Çukurova’nın hâkimiyeti Memlûkler ve Moğollara tabi olan Ermeniler arasında sürekli el değiştirmiştir. Memlûklüler, Sultan Baybars devrinde başladıkları hâkimiyet mücadelesini, Sultan Kalavun oğlu El Meliku’n Nasır Muhammed zamanında fetihle sonuçlandırmıştır. Memluklerin bu fethi gerçekleştirmesinde ve bölgede tutunmasında Varsakların da mensup olduğu Üç-oklu Türkmenlerin rolü büyüktür (Gökbel, 2007:16).

XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ramazanoğulları; Çukurovada bulunan Kuştemurlu, Kosunlu, Kara-İsalu, Varsaklu, Durgudlu, Özeroğlu, Burnazoğlu gibi Üç-oklu Türkmenleri etrafında toplayarak Suriye’nin hac ve ticaret yollarına hâkim olmuştur. Memlûklerin tahtında bulunan Berkuk, bölgedeki üstünlüğü elde etmek için Türkmenler üzerinde şiddet merkezli bir siyaset uygulamıştır(Sandal, 2001, 17). Ayrıca Memluklerin Sultanı Berkuk Üçok koluna mensup Türkmenlerin arasında tefrika çıkarmak için çabalamış fakat başarılı olamamıştır. Berkuk’un siyaseti boy ve oymakları birbirine kırdırmak, Türkmenleri başsız bırakmak ve çıkan karışıklıktan yararlanarak bölgede otoriteyi sağlamaktır (Gökbel, 2007:16).

1399 Sultan Berkuk'un vefatından sonra yerine gelen oğlu Ferec, Varsak ve Üçoklu beylere, vilayet ve kale valililerine mektuplar; Adana ve diğer Türkmen beylerine de dirlik beratları göndermiştir. Sultan Ferec' in yaşının küçük olması sebebiyle dirayetli bir hükümdar olamamıştır. Söz konusu durum Türkmenler ve göçebe Araplar için elverişli bir durum olmuştur (Sümer, 1963:41).

1428 yılında Ramazanoğullarından İbrahim Bey'in vefatından sonra Varsak beylerinden Kara İsa oğlu Hamza o güne kadar cesaret edilmeyen bir işe imza atarak Memluk Sultan'ına biat etmek amacıyla bizzat Kahire'ye gitmiştir. 1440 yılında Ramazanoğullarından Eylük Bey, Halep Valisi Tanrı-Birmiş 'in İsyanına yardım eden Musa'nın cezalandırılması için Sultan Çakmak ile görüşmüştür. Hoş-Geldi' nin komutanlığında 100 atlıdan oluşan birlik ve Eylük Bey'in binden fazla topladığı Türkmenlerle Varsak Türkmenleri arasında kanlı bir çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmada Eylük Bey, Musa Bey ve Binbaşı Hoş-Geldi vefat etmiş ve ganimetler Varsakların olmuştur. Varsaklar, Türkmen gruplarıyla zaman zaman karşı karşıya gelmiştir. Bu durumun sebebi Üç-oklar üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan Ramazanoğullarının Türkmenlerin üzerinde itaati sağlayamamış olmasıdır. Nitekim Varsakların diğer Türkmenlerden farklı olarak Tarsus dağlarında yaşamayı tercih etmesi başına buyruk olduklarının göstergesidir (Gökbel, 2007:17).

Osmanlı Devleti II. Beyazıt Dönemi'nde Tarsus'a hâkim olmak için Memluklerle savaşmış ve mağlup olmuştur. Tarsus'un fethini erteleyen II. Beyazıt mağlubiyetin nedeni kabul ettiği Varsak Türkmenlerini yok etmek için Sadrazam Davut Paşa'yı görevlendirmiştir (Tekindağ, 1967:359). Davud Paşa, Kapıkulu askeriyle Bulgar Dağı'ndan, Rumeli Beylerbeyi Hadım Ali Paşa, Rumeli askeriyle Tarsus'tan, Anadolu Beylerbeyi Sinan Bey ise Ulaş Yurdu tarafından yürüyerek, her taraftan Varsak ilini kuşattılar (Tekindağ, 1967, 359).

Varsakları tam anlamıyla denetim altına alan Sadrazam Davut Paşa, bunların büyük bir bölümünü Tarsus – Mersin dışında Antalya, Karaman, Kırşehir, Aydın ve Maraş yörelerine sürüp yerleştirdi. Bu dağıtım Varsak boyunun gücünü, bir daha devlete başkaldıramayacak ölçüde kırmıştır (Büyüksahin, 2018:130).

Her ikisi de Müslüman olan Osmanlı ve Memlûklü devletlerinin savaş halinde olması İslam dünyasını rahatsız etmiştir. Aynı zaman aralığında İstanbul'a gelmiş olan Tunus elçisinin iki devlet arası barış için ricacı olması ve Molla Arap'ın ısrarları neticesinde 1491 yılında anlaşma sağlanmıştır. Söz konusu anlaşmayla gelirleri Haremeyn'i Muhteremeyn'e ayrılan Çukurova kentlerinden Adana ve Tarsus, Memluklere bırakılmıştır. Osmanlı ve Memlûkler arasında bulunan Külek Boğazı sınır kabul edilmiştir. Varsak Türkmenlerinden Çukurova'da

yaşayanlar Memluklerin hâkimiyetinde kalırken, Toros'un kuzeyinde ve Orta Anadolu'da yaşayanlar Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Sandal, 2001:20).

Varsak- Memlûklü ilişkisi 1516 yılında Osmanlıların Ramazanoğullarına hâkim olmasıyla son bulmuştur (Gökbel, 2007:17).

Varsak Türkmenlerinin Karamanoğulları ile ilişkisi ise 1361 yılında tahta geçen Karamanlı beyi Alaeddin Ali Bey dönemine dayanmaktadır(Sümer, 1963:78). Alaeddin Bey Osmanlı Sultanı I. Murad'ın kızı Nefise Sultanla evlidir. I. Murad Alaeddin Bey'in istediği topraklar olan Yalvaç ve Karaağaç bölgelerini Hamitoğulları'ndan para karşılığı almıştır. I. Murad Balkan faaliyetlerine yoğunlaştığında bu durumu fırsat bilen Alaeddin Bey, söz konusu toprakları işgal etmiştir. Bu durumu savaş sebebi kabul eden Osmanlı Devlet'i harekete geçmiştir. Karamanoğulları, Osmanlının ordusuna karşı Varsakların da içinde bulunduğu Türkmen gruplarından bir ordu toplamıştır. Savaşı kaybeden Alaeddin Bey, eşinin aracılığıyla barış talebinde bulunmuş ve olumlu yanıt almıştır (Sümer, 2001:21/455).

Karamanoğulları kendilerini Selçuklu Devleti'nin varisi kabul ettikleri için Osmanlılarla sık sık karşı karşıya gelmişlerdir. 1392 yılında Yıldırım Beyazıd'ın Rumeli sefere sırasında Alaeddin Bey, Anadolu Beylerbeyi Demirtaş Bey'i kaçırtmış ve Konya'ya hapsedirmiştir. Fakat Yıldırım Beyazıd'ın Rumeli'den zaferle döndüğü bilgisi Alaeddin Bey'e ulaşınca, Demirtaş Bey'i serbest bırakmış ve elçilerini armağanlarla birlikte Yıldırım Beyazıd'a göndermiştir. Sultan elçileri hoş karşılamayıp Alaeddin Bey'in üzerine yürümek için askerlerini toplamıştır. Bu durum neticesinde Karamanoğulları ise Varsak, Turgudlu, Samagarlı ve Bayburdlu Türkmenleri toplamıştır. Akçay mevkinde çarpışan iki ordudan yenilgiyi tadan Karamanoğullarıdır. Karamanoğullarının lideri Alaeddin Bey kaçmıştır. Yakalanarak Sultan'a teslim edilen Alaeddin Bey, Demirtaş Bey'in emrine verilmiştir. Demirtaş Bey'in Alaeddin Bey'i astırdığı haberini duyan Sultan, bu duruma üzülmüştür. Osmanlı bu savaş neticesinde Aksaray, Konya ve Develi'nin Karahisar'ını elde etmiştir (Gökbel, 2007:22).

Yıldırım Beyazıd'ın 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'a karşı yenilmesi, Karamanoğullarını siyaset meydanına tekrar taşımıştır. Timur'un emriyle Karamanoğullarının lideri Mehmet Bey hapisten çıkarılarak Karamanoğlu vilayetinin başına getirilmiştir. Niğde ve Akşehir'i alarak rotasını Konya'ya çeviren Mehmet Bey, Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmet'in sinirlenmesine sebep olmuştur. Konya'da karşı karşıya gelen iki ordudan Karamanoğulları mağlup olmuş ve Mehmet Bey Varsaklara sığınmıştır. II. Murad döneminde Rumeli'de asayiş sağlanınca Sultan, Osmanlı kuvvetlerini Karamanoğullarının üzerine göndermiştir. Karamanoğullarının en çok güvendiği Türkmen grubu olan Varsaklar üzerine de asker gönderilerek Bulgar Dağı'na kadar çekilmeleri sağlanmıştır. II. Murat Beyşehir, Akşehir,

Seydişehir, Konya Saideli ve Karaman'ın bir bölümünü ele geçirmiştir. Karamanoğullarının lideri İbrahim Bey Mevlâna Hamza'yı elçi olarak göndermiştir. Neticede alınan yerler geri verilerek ve bir daha yapılan anlaşmalara riayetsizlik yapılmaması şartlarıyla İbrahim Bey ile sulh yapılmıştır (Gökbel, 2007:23).

Fatih Dönemi'nde ise Avrupa'ya yönelik fetih faaliyetlerinde iki engelden biri olan İstanbul'un fethi tamamlanmıştır. İkinci engel ise Karamanoğulları'dır. Avrupa üzerine sefere çıkıldığında arkalarında problem çıkartacak bir beyliğin varlığının, fetih faaliyetlerini aksatacağı apaçıktır. Anadolu coğrafyasında merkezi otoritenin sağlanması için Karamanoğullarının ele geçirilmesi gerekmektedir.

Fatih Sultan Mehmet 1476 yılında Karaman Beyliği'ni fethetmiştir(Tekindağ, 2011:72). Osmanlı'nın kazandığı bu zafere karşı Karamanlıları destekleyen beylerin muhalefet ve düşmanca tavırları devam etmiştir. Nitekim fetihten rahatsız olan Turgutoğulları Osmanlı'ya karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmet, Turgutoğullarının itaatini sağlamak için Mahmut Paşa'yı görevlendirmiştir. Turgutoğulları Mahmut Paşa'nın üzerlerine geldiklerini duymuş ve Bulgar Dağı'nı terk ederek Tarsus'a çekilmiştir. Fatih, muhalefeti susturmak için Rum Mehmet Paşa'yı Karamanlılar üzerine göndermiştir. Paşa Karaman halkına zulmederek birçok insanı katletmiştir. Bir sonraki hedefi Karamanoğullarının daimi destekçisi Varsak Türkmenleriydi (Yiğit, 2018:539).

Fatih Sultan Mehmet, Eğriboz seferinden geldiğinde zulmüyle nam salmış Rum Mehmet Paşa'yı Karamanoğulları'nı ve daimî işbirlikçileri Varsak Türkmenlerini ortadan kaldırması için görevlendirmiştir. Rum Mehmet Paşa Karaman şehrini ağır tahribata uğratmış halka zulmetmiş ve birçok mal ve paraya el koymuştur. Rum Mehmet Paşa, Varsak Türkmenlerini de aynı akıbete uğratmak istemiş fakat Varsak Beylerinden Uyuz Bey, aldığı istihbaratlar doğrultusunda yörenin coğrafyasını avantaj kabul edip dar ve taşlı bir boğazda pusu kurmuştur. Rum Mehmet Paşa mağlup olmuş ordunun yarısını güçlkle kurtararak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Rum Mehmet Bey'in Karaman'dan elde ettiği ganimetler Varsak Türkmenlerinin lideri Uyuz Bey'in eline geçmiştir(*Aşık paşazade Osmanoğulları Tarihi*, 2003:527). (Gökbel, 2007:25).

Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra II. Beyazıt ve Cem Sultan arasındaki taht mücadelesinde Varsaklar, Cem Sultanı desteklemiştirler (Güçlü, 1998:196).

Bu dönemde Teke bölgesi hayvancılığa elverişli geniş otlaklarıyla dikkat çekicidir. Varsak Türkmenlerinin bu bölgeye geliş sebeplerinden ilki söz konusu geniş otlaklar, ikinci sebep ise Fatih ve II. Beyazıt'ın Karaman ilinde itaatsiz davranan boyları dağıtma politikasıdır. XV. yüzyılın sonlarında Varsaklar, Antalya'nın 14 km kuzeyinde yer alan zeytin bahçeleriyle

bezenmiş Antik Lryboton Kome kentinin bulunduğu bölgeye yerleşmişlerdir (Güçlü, 1998:198).

Antalya'nın merkezine ve ilçelerine dağılarak yerleşen Varsakların birçoğu şu anda bu kimliklerini kaybetmiş durumdadır. Diğer taraftan günümüzde Antalya'nın Kepez ilçesinde bulunan Varsak semti, Varsak Türkmenlerinin toplu olarak bir arada yaşadıkları mekândır (Büyüksahin, 2018:131).

“Osmanlı ve Karamanlı münasebetlerinin başladığı günden beri her iki devlette, biri diğerinin aleyhine genişleme siyaseti güttüğünden, aralarındaki barış hiçbir zaman ciddi olmamıştır. Zaman zaman birbirleriyle akrabalık bağları ile bağlanmalarına rağmen, bu bağ zayıf kalmıştır. Her ikisi de Türk olan bu iki devlet arasında yüzyıllarca mücadele olmuş; çoğu zaman Karamanlılar, Osmanlı egemenliğini tanıdıkları halde kısa bir süre sonra tekrar başkaldırmaktan geri kalmamışlardır” (Gökbel, 2007:24).

Osmanlı- Karamanlı mücadelesinde Varsaklar, her zaman Karamanlıları desteklediler. Bunun sebebi ise, iktidar mücadelesi ve hayat tarzının devam ettirilmesi düşüncesidir. Çünkü Varsaklar, yüksek dağlarda, boyunduruk altına girmeden kendi halinde, hür ve müstakil yaşamayı tercih eden ve bunu bir hayat nizamı olarak kabul eden bir anlayışa sahipti. Karakterleri ve hayat tarzları icabı başı buyruk, isyankâr ruhlu insanlardı. Yerleşmek, bir boyunduruk altına girmek onlar için çok zor ve hemen kabul edilebilecek bir hayat tarzı değildi. Karamanlılar ise onları kendi haline bırakmışlardı. Oysa Osmanlı Devleti, aşiretleri daimî olarak kontrol altında tutan, başıboş hareket etmelerini istemeyen bir hukuk ve nizam devletiydi (Sandal, 2001: 32).

Kemal Paşazade eserinde Varsak ve Turgutları “Her biri fesat pınarının başı” olarak nitelendirmiştir (Güçlü, 1998:197).(Uğur, 1987:15). Söz konusu nitelendirme Varsakların Osmanlı'nın karşısında ve Karamanoğullarının yanında yer aldığı bilgisini güçlendirmektedir.

Varsak Türkmenlerinin yaşadığı coğrafyada hâkimiyet kurmuş olan bir diğer beylik ise Ramazanoğulları'dır. Ramazanoğulları, Oğuzların Üçok koluna bağlı Yüreğir boyuna mensuptur. Yüreğir boyu Adana'nın güneyindeki Ceyhan ve Seyhan Nehirleri arasındaki bölgede kışlamaya başlamıştır. Yüreğirlerin içinden Ramazan adlı bir Bey XIV. yüzyılında ön plana çıkmıştır. Dulkadirliğin lideri ve Elbistan Emiri Karaca Bey, Memluk Sultanı El Meliku's Salih'e karşı isyan hareketine karşı katıldığı için emirlikten azledilmiştir. Yerine Ramazan Bey getirilmiştir. İki yıl sonra Ramazan Bey'in oğlu Memlûk sultanını ziyaret edip 1000 Türk atı hediye etmiştir. Memluk Sultan'ı, Ramazan Bey'in oğluna dirliklerle birlikte Türkmenlerin emirliğini vermiştir. Söz konusu ziyaretten Ramazan Bey'in Haziran 1354'ten önce vefat ettiğine ve yerine Ramazan Bey'in oğlunun Memluk Devleti tarafından tayin edildiğinin bilgisine varılmaktadır. Böylelikle Ramazanoğulları ismini alan aile oluşmuştur (Faruk Sümer, 2007:442).

Ramazan Bey'den sonra yerine gelen oğlu İbrahim Bey'in dönemi 1354 ve 1380 yılları arasını kapsamaktadır. Söz konusu bu dönemde Ramazanoğulları Beyliği kökleşmiştir (Gökbel, 2007:28).

İbrahim Bey, Sis'e hâkim olmak için Dulkadiroğlu Halil Bey ile birlik olup Memlûklere isyan etmiştir. Memlûklüler 1376 yılında Halep valisi Timurbay komutasında kalabalık bir ordu göndermiştir. Memluk ordusuna karşı koyamayacaklarını anlayan Türkmen beyleri, itaatlerini bildirmişlerdir. Timurbay söz konusu duruma rağmen sert davranmış ve yağma hareketlerine girişmiştir. Bu durum Türkmenlerin büyük tepkisine yol açmıştır. Bir araya gelen Türkmenler, Belen bölgesinde pusu kurarak Memlukleri mağlup etmişler ve Timurbay'ı da esir almışlardır. İbrahim Bey Karamanoğullarıyla ittifak kurmak ve tüccarlar ile hacıların yolunu kesmekle itham edilmiştir. İbrahim Bey'in üzerine Memlûkler tarafından ordu gönderilmiştir. İbrahim Bey Karamanlı Türklerle Sis bölgesine gelmiş fakat Sis naibi Taş Boğa tarafından esir alınmıştır. Sis'te idam edilen İbrahim Bey iktidarlığı boyunca Çukurova bölgesini Memluklerden kurtarmak için çaba sarf etmiş fakat güçlü bir askeri destekten mahrum olduğu için muzaffer olamamıştır (Faruk Sümer, 2007:442).

İbrahim Bey'den sonra yerine kardeşi Ahmet Bey gelmiştir. Kaynaklarda mücadeleci ve cesur olarak zikredilen Ahmet Bey, 1415 yılında Tarsus'ta bulunan Ermeni kilisesini camiye dönüştürerek ibadete açmıştır. 1416 yılında vefat eden Ahmet Bey'in oğulları arasında gerçekleşen mücadeleden İbrahim Bey galip çıkmış ve iki yıl başta kalmıştır. Karamanoğullarının desteğiyle Memlûklerin hâkimiyetinde olan Tarsus'u kuşatmıştır. Memluk Sultanı İbrahim Bey'i görevinden almış ve yerine İbrahim Bey'in bazı kaynaklar da oğlu bazı kaynaklarda kardeşi olarak zikredilen İzzettin Hamza'yı getirmiştir. Bu süreçte Karamanoğullarının hâkimiyetine geçen Tarsus toprakları, Memlûklerin desteğiyle Ramazanoğullarının hâkimiyetine geçmiştir. İzzettin Hamza'nın beyliği döneminde Çukurova'da Memlûklerin hâkimiyeti kökleşmiş ve Ramazanoğulları Beyliği eski önemini kaybetmiştir. Söz konusu durum Ramazanoğullarının bünyesinde bulunan aşiretlerin kendi aralarında anlaşmazlığa düşmesine sebep olmuştur. Ramazanoğullarını oluşturan içlerinde Varsak beylerinin de bulunduğu birçok bey Mısır'a gidip onlara tabi olduklarını bildirmişlerdir (Gökbel, 2007:29). (Faruk Sümer, 2007:442).

Ramazanoğullarının başına 1439- 1457 yıllarında Eylük Bey, 1457 yılında Dünder Bey, 1469 yılında Ömer Bey, 1485 yılında Halil Bey, 1513 yılında Mahmut Bey getirilmiştir. Mahmut Bey azledilip yerine amcası Selim Bey getirilince, Yavuz Sultan Selim'e sığınarak hakkını savunmak için yardım istemiştir. Yavuz Sultan Selim, Mahmut Bey'e 200.000 akçelik dirlik ve Memlûkler üzerine yapılacak sefere katılma imtiyazını vermiştir. 1516 yılında elde

edilen Mercidabık Zaferi sonrasında Mahmut Bey Ramazanoğullarının başına geçmiştir (Faruk Sümer, 2007:443).

“1510 yılından itibaren Anadolu’da hâkim durumda olan Osmanlılarla daha yakın ilişkiye giren ve o zaman Memlûklere bağlı olan Ramazanoğulları Beyliği, 1516’da Mısır Seferi’ne çıkan Yavuz Sultan Selim’e Adana’nın anahtarını sunmuştur. Mahmut Bey’in 1517’deki Ridaniye Savaşı’nda ölmesinden sonra Çukurova Osmanlı yönetimine geçmiştir” (Gökbel, 2007:29).

Varsak Türkmenleri Ramazanoğullarının ilk asrında tabiiyetlerini bildirmelerine rağmen bu durum sonradan değişmiştir. Ramazanoğulları genellikle Üç-Oklu boylar üzerinde tam bir hakimiyet kuramamıştır. Özeroğulları, Kara İsa, Kusun, Ulaş gibi Varsak aileleri ve Kuş Timur gibi bazı aileler, Ramazanoğullarına itaat etmemiş, müstakil hareket etmişlerdir. Nitekim Varsakların Osmanlı Devleti’ne karşı Karamanoğullarını desteklemesi bireysel hareket ettiğinin göstergesidir (Gökbel, 2007:30).

XVIII. yüzyılda Osmanlı’nın merkezi otoritesinin azaldığı bir dönemde ortaya çıkan Kozanoğullarının büyük bir kısmını Varsak Türkmenleri oluşturmaktadır. Kozanoğullarının hangi boydan geldiğine dair farklı görüşler ortaya atılmıştır(Gökbel, 2007:34) .“Sümer; Oğuzlar isimli eserinde Kozanoğullarının Varsak Türkmenlerinden olduğunu savunmaktadır”(Sümer, 1999:213).(Gökbel, 2007:35).

Yavuz Sultan Selim, Ramazanoğullarını hâkimiyet altına aldığı anda dolayısıyla Orta Toroslara da egemen olmuştur. Lakin Osmanlı Devleti Toroslarda yaşayan topluluklarla ilgili bir çalışma yapmamıştır. Dolayısıyla bu bölgede yaşayan aşiretler serbestçe yaşamışlardır. Nihayetinde Osmanlı Devleti bu bölgede ortaya çıkan Kozanoğullarını tanımıştır. 1690 yılında Avusturya Savaşları için Osmanlı Devleti Kozanoğullarından askeri destek istemiştir. III. Ahmet döneminde Kozanoğullarının itaat altına alınması için uğraşılmış fakat bulundukları coğrafyanın sarp ve kayalık olması Kozanoğullarının direnişlerini kolaylaştırmıştır ve Osmanlı başarılı olamamıştır (Gökbel, 2007:35).(Sandal, 2001:44).

Varsaklar, Kozanoğulları Topraklarının en dağlık ve sarp arazilerinde oturuyorlardı. 1719 yılındaki bir fermanla Varsakların nüfusunun çok olmasına rağmen çok azı kaydolmuştur. Kaydolmayanlar ise vergi vermedikleri için başıboş bir taife olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu Varsakların yaşadıkları yerlere de ulaşılması zor olduğundan dağlardan indirilip Kars ve Sis sancaklarında bulunan boş ve yıkık köyler ile çiftliklere iskân edilmişlerdir. Bu bölgede ziraatla uğraşarak hem kendi ihtiyaçlarını karşılamışlar hem de beytülmale katkıda bulunmuşlardır (Sandal, 2001:45).

Kozanoğulları, Osmanlı Devleti’ne bağlı gibi değil de özerk gibi hareket etmesi Çukurova bölgesinde köklü bir ıslahatın yapılmasını gerekli kılmıştır. 1865 yılında Derviş ve

Ahmet Cevdet Paşaların önderliğinde “Fırka-i İslâhiye” isminde bir birlik hazırlanıp Çukurova’ya sevk edilmiştir. Fırka-i İslâhiye, Çukurova aşiretlerini itaat altına almış ve Kozanoğullarının gücünü kırmıştır. Osmanlı Kozanoğullarını Konya, Kayseri ve Sivas gibi Anadolu’nun farklı noktalarına sürerek problemi kökten çözmüştür. 1877’de küçük çaplı isyanlar olmuş, büyük bir olay vuku bulmamıştır (Gökbel, 2007:39).

1.2. Varsakların Göçleri

Türk ve dünya tarihinin dönüm noktalarından olan Malazgirt Zaferi neticesinde Türkmenler, kalabalık nüfuslar halinde gelerek Anadolu’yu yurt edinmişlerdir.

1071 Malazgirt Zaferi’nin ardından Anadolu’nun kapıları Türklere açılınca Çukurova, Anadolu Selçuklularının eline geçti. 1074 yılında Şökli adlı bir Türk beyi Suriye’de fetihlere girişmiş ve Kutalmış oğlu Süleyman Şah’a mektup yazarak yardım istemiştir. Bunun üzerine bölgeye gelen Anadolu Selçuklularının ilk hükümdarı Süleyman Şah bazı askeri faaliyetlerde bulunduktan sonra yeniden Anadolu’ya döndü. Horasan’dan kopup gelen Türk nüfus Anadolu’ya akmaya devam ediyordu. Süleyman Şah’ın Anadolu’daki başarılarında, 1080 yılında Azerbaycan’dan gelen büyük bir Türk göçü etkili oldu (Kurt, 1992:12).

Osman Gazi’nin dedesi Süleyman Şah, Kilikya olarak isimlendirilen Çukurova bölgesine inerek 1083-1085 yılları arasında Adana Tarsus, Misis ve Anavarza şehirlerini fethetmiştir. Bu fetihleri Antalya, Elbistan, Raban ve Göksun fetihleri takip etmiştir. Fakat kazanılan bu zaferlerle bölgede Türk hâkimiyeti kurulamamıştır. Bunun başlıca sebebi bölgeye kalabalık Türk nüfusunun yerleştirilememesidir (Gökbel, 2007:13).

Süleyman Şah Ca’ber Kalesi’nin önünde suda boğulunca Üç-Oklu Türkmen beyleri, Yüreğir başkanlığında Kusun Varsak, Kara İsa, Gündüz, Kuştemür ve Özer Çukurova’ya göç etmişlerdir (Kurt, 1992:14).

Bir başka rivayete göre Moğollara başkaldıran ve onların takibine takılan Yüreğir başkanlığındaki Türkmen grubunda Varsaklar da mevcuttur. İlk Doğu Anadolu bölgesine daha sonra Suriye’ye göç eden Türkmen grubu, bölgede Türk nüfusunun artması ve Memlûklerin talepleri gibi sebeplerle Anadolu’ya Kuzey ve Güney istikametinden nüfuz etmişlerdir. Boz-oklu kabileler Kuzeye giderek Dulkadiroğullarını, Üç-oklu kabileler güneye giderek Ramazanoğullarını meydana getirmiştir (Gökbel, 2007:14).

Türkiye tarihinde Varsak Türkmenlerinin adı en çok Tarsus bölgesinde anılmaktadır. Fakat Varsaklar dönemin şartları ve siyasi politikalar gibi sebeplerle birçok bölgeye göç etmişlerdir.

Sümer’in naklettiğine göre Varsak Türkmenleri; Karaman, Kırşehir, Antalya, Aydın, Kadirli (Kars), Maraş ve İran gibi farklı bölgelere göç ettiği tespit edilmiştir (Sümer, 1963:82).

II. Bayezid dönemine ait olan defterlerde Tarsus ve iç-il bölgelerinde ikamet etmiş birçok aşiretin Konya, Aksaray ve Koç-Hisar bölgelerini de mesken tuttukları belirtilmiştir. Kara-Pınar-Ereğli yolu üzerinde Karaca-Dağ yakınında 160 evlik, Konya ve Aksaray arasındaki bir bölgeden 19 evlik, Aksaray yöresinde 9 evlik Niğde bölgesinde 7 evlik vergi toplandığı bilgisinin tahrir defterinde geçtiğini belirten Sümer, Varsakların küçük cemaatler halinde Karaman ve yakınlarında yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır (Sümer, 1963:82).

Tekindağ, Varsakların Teke Antalya bölgesine II. Beyazıd dönemi tahrir defterlerini kaynak göstererek Karaman'dan geldiklerini ifade etmiştir (Tekindağ, 1977:54). Gülnar, Bozdoğan ve Üryan-Temürlü isimlerini taşıyan cemaatlerin Antalya'ya gelen Varsak Türkmenlerine mensup olduğu bilinmektedir. Vergi nüfus kayıtlarına göre Üryan-Temürlü cemaatinin herhangi bir kaydına rastlanmamış olup Gülnar'ın 195 hane, Bozdoğan'ın 54 haneden oluştuğu tespit edilmiştir. "Barbaros ve Gazi Kemal Reis döneminde denizcilik konusunda önemli katkıları olan Varsak aşireti, II. Bayezid zamanında Antalya vilayetine atanan Şehzade Korkut'un Mekke'ye gitmesi söz konusu olunca, Şiraki'nin Varsak komutanları arasında saydığı Akbaş Reis, beş gemiyle yola çıkarak İskenderiye'ye kadar Korkut'a refakat etmiştir" (Gökbel, 2007:46).

Gökbel Varsakların Kırşehir'de yaşadıklarına dikkat çekerek bu konudaki en önemli delilin Osmanlıların iskân ve vergi için düzenledikleri 1520 tarihli Sivas tahrir defterleri olduğunu belirtmiştir. Bu defterde Bölük gözlü cemaati, Kara koçlu cemaati, Toklu gümüş cemaati, Bekdik cemaati, Konur cemaati, Uç Beyi cemaati, Sarsallu cemaati, Karacalu cemaati, Todurga cemaati ve Öz yahşi cemaati olmak üzere on büyük Varsak cemaati sıralanmıştır (Gökbel, 2007:43).

Sümer, Varsakların Aydın ilinde de yaşadıklarını fakat oranın eski aşiretlerinden olmadıkları ve 18. yüzyılda gelmiş olabileceklerini savunmuştur (Sümer, 1963:83). Gökbel, Varsak Türkmenlerinin 18. yüzyılın başlarında Çine, Mazun Dağları ve Savran Deresi gibi bölgelere yerleştiklerini, 19. yüzyılda ise Koçarlı ve köylerine iskân ettiklerini belirtmiştir (Gökbel, 2007:46).

Kars ve Maraş Varsak Türkmenlerinin mesken tuttukları şehirlerdendir. Varsaklar. XVI. yüzyılın birinci yarısında Bostanlu adı altında, Salulu, Karaculu, Satılu, Ağlağan, Gerekli, Yağ-Bastı, Kekeçler gibi, cemâatlara ayrılan Varsak Türkmenleri Kars'ın (bugünkü adı Kadirli) kuzey bölgesinde Maraş'ın ise güney batısındaki Düldül Dağı'nın etrafında yaşamışlardır (Sümer, 1963:83). Söz edilen bölgede yaşayan Varsakların 18. yüzyılın başlarında Kozanoğlu'nun cemaatleri olarak nitelendirildikleri belirtilmektedir (Gökbel, 2007:47).

Osmanlı İran münasebetleri neticesinde Varsak Türkmenlerinin göç ettiği bir diğer bölge ise İran'dır. Safevi Devleti'nin kuruluşu yolundaki ilk adımı atan Şeyh Cüneyd kendisinden önceki Şeyh ailesinin Şiiliği tarikat olarak yayma politikasını bir adım ileriye götürerek Şiiliğe şahlığı da eklemiş ve siyasi mahiyet kazandırmıştır. Bir devlet kurma gayesi olan Şeyh Cüneyt'in bu fikri Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah'ı rahatsız etmiş ve sınır dışı edilerek Erdebil'e sürülmesine sebep olmuştur (Gökbel, 2007:48).

Şeyh Cüneyd, daha Karakoyunlular zamanında faaliyete başlamış ise de bunun hali Cihan Şah'ın dikkatini çektiğinden derhal hudut dışı edilmiştir. Bunun üzerine Şeyh Cüneyd, Anadolu'daki Alevîler arasında çalışmak isteyerek Osmanlı hükümdarı Sultan II. Murad'dan kendisine bir yer gösterilmesini istemiş ise de maksadı anlaşılarak kendisine yüz verilmeyip biraz para gönderilmekle iktifa edilmiştir. Bu taraftan yüz bulamayan Şeyh Cüneyd, Karaman taraflarına gidip orada da maksadı anlaşıldığından Türk aşiretlerinden Varsak aşiretinin yanına çekilmiş ve sonra epey bir kalabalıkla Samsun ve Trabzon taraflarına geçmiştir. Cüneyd daha sonra başındaki adamlarla Trabzon'a hücum etmiş, imparatorun karargâhını basarak şehri işgal etmişse de kaleyi alamayıp dönmüştür (Uzunçarşılı, 1988:2/220).

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah'a karşı Şeyh Cüneyt'in yandaşlarından faydalanmak için kız kardeşi Alemşah Hatun'u Şeyh Cüneyt ile evlendirmiştir. Karakoyunlu Devlet'i yıkılınca Erdebil'e dönen Şeyh Cüneyt Gürcülere karşı düzenlediği seferde hayatını kaybetmiştir. Erdebil sofularının başına Şeyh Ali geçmiş fakat Rüstem Bey'in askerleriyle girdiği mücadele de attan düşüp boynunu kırmış, yakalanıp öldürülmüştür. Şah İsmail hariç diğer kardeşleri de öldürülmüştür (Uzunçarşılı, 1988: 2/220).

“Erdebil şeyhleri kendilerini şeyhlikten şahlığa yükselten manevî havayı ve maddî desteği İran'da değil, Anadolu'da bulmuşlardı. Şah İsmail sanki bir Anadolu Türk'ü gibi, 907 (1501-1502) yılında Erzincan'daki Saru-Kaya mevkiinde Anadolulu Türk köylü ve göçebelerinden olan taraflarını toplayarak İran'a gidip devletini kurmuştur. Safevî müverrihleri Erzincan'daki Saru-Kaya'da İsmail'in etrafında toplanan Türk zümreleri arasında Varsakları da zikretmiştir”(Sümer, 1963:86).

Safevi Devleti'ni kuran unsurlar Anadolulu göçebe ve köylü Türkmenlerdir. Bunlar iki kısımda incelenmiştir. Birinci kısım Kızılbaş ulusu teşkil edenler; Ustacalı- Hacılı, Rumlu, Tekeli, Zulkadr, Şamlu Afşar ve Kaçar. İkinci kısım Sünniliğini koruyan aşiretler; Varsak, Çepni, Turgutlu, Bayat, Bozcalu, Arabgirli, Hınıslı, Çemişgezeklü vb. Bu aşiretlerden Varsaklar ve Çepniler Safevi Devleti'nin kuruluşuna bizzat katılmışlardır (Sümer, 1999:174).

Şah İsmail, İran'da siyasi birliği sağlamış ve Anadolu'da Şiiliği yayma yolunda izlediği telkin ve tahribatları Yavuz Sultan Selim'i rahatsız etmiştir. Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim arasında gerçekleşen Çaldıran Muharebesi'nde Varsaklar Şah İsmail'in yanında yer almıştır. Osmanlı'nın savaş stratejisini bilen Ustaclu ve Varsak gibi Türkmen aşiretleri, Şah İsmail'in ordusunu ona göre organize etmişler fakat muvaffakiyete ulaşamamışlardır (Gökbel, 2007:51).

Varsaklar; Kusun, Ulaş, Kuş-Temür, (Koş-Temür), Esenlü, Gökçelü, Elvanlu ve Orhan Beğli gibi, belli başlı boylar ayrılmaktadır (Bilgili, 2001:165).

Kusun boyu, Varsakların en büyük boylarından birisidir. Adını Kusun Bey'den almıştır. Boyun adına izafeten Tarsus Sancağının kuzey kısmında yer alan bölgeye ve ayrıca kasabaya bu isim verilmiştir. Osmanlı fethinden sonra yapılan idari taksimatta, Kusun boyunun yaşadığı bölge idari bir ünite yapılmıştır. Tesis edilen Kusun idari ünitesi, bazen nahiye-i Kusun ve bazen de kaza-i Kusun şeklinde tahrir defterlerine kaydedilmiştir (Bilgili, 2001:168).

Yüksek dağ tepelerinde yaşamayı tercih eden bir yapıya sahip olan Kusun boyunun bulunduğu bölge tam istedikleri gibi dağlık arazidir. Kusun Bey'e Ramazan Bey tarafından Esekkef bölgesi kış için Gülek boğazında bulunan Bermedik ve Tekfur Beli bölgesi ise yazlık olarak takdim edilmiştir. Zeamet ve Tımar sahibi olan Kusunluların, sadece askeri hüviyet taşımadığı ayrıca ilmiye sınıfına da mensup oldukları dile getirilmiştir. Varsak Türkmenlerinin ikinci büyük boyu olan Ulaş boyu; adını Ulaş Bey'den almıştır. Çukurova'nın fethine katıldıkları bilinen Ulaş boyu, Tarsus'un kuzey-batısında bulunan Bolkar Dağı'na kadar olan bölgeye isimlerini vermişlerdir. Fatih Sultan Mehmet'in veziri Rum Mehmet Paşa'yı Karaman seferinden sonra Varsak iline yönelince mağlup eden Uyuz Bey Ulaş Boyuna mensuptur (Bilgili, 2001:172).

Berdar Çayı ve Seyhan arasındaki ovada yaşamış olan o bölgeye adını vermiş Varsak boylarından bir diğeri ise Kuş-Temür boyudur. 44 cemaate ayrılan ve çiftçilikle uğraşan Kuş-Temür boyu Bulgar Dağı'nı yayla olarak kullandıkları ve Konya Ovası'na giderek orada yurt tuttıkları bilinmektedir (Sümer, 1963:73).

Bir diğeri ise Esenlü boyudur. "Esenlü boyu adını Tarsus'un kuzey batısında, bugün Esenlü denilen köyün bulunduğu yörede yaşadığı ve bu köyün boy ailesinin kışlağı olmasından dolayı bu ismi aldığını bilinmektedir" (Gökbil, 2007:57).

Gökçelü boyu adını beyinden alan bir diğeri Varsak boyudur. Gökçelüler günümüzde Mersin'in 10 km. doğusundaki Deliçay ile 8 km. batısındaki Mezitli Deresi arasındaki bölgede yaşadıkları belirtilmektedir (Sümer, 1963:74).

Varsak Türkmenlerinin son boyu ise Orhan Beğlü boyudur. Orhan Beğlü Ulaş nahiyesinde yaşadıkları ayrıca arpa, buğday, pamuk, ceviz üretimi ve balcılık yaptıkları bilinmektedir (Bilgili, 2001:322).

1.3. Antalya Varsakları

XI. yüzyılında gerçekleşen Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmış oğlu Süleyman Şah, Çukurova bölgesinden Marmara'ya kadar ele geçirerek Anadolu'da Türk hâkimiyetini kurmaya çalışmıştır (Demir, 2018:6). 1085 yılında Süleyman

Şah tarafından fethedilen Antalya bölgesinde Türk egemenliği uzun soluklu olmamıştır. 1103 yılında Bizans İmparatoru Alexius Komnenos tarafından fethedilen Antalya, bir süre sonra Türklerin hâkimiyetine geçmiştir. İmparator Yuannis Komnenos tarafından 1120 yılında geri alınan bölge, 1148 yılında Haçlı ordularının eline geçmiştir (Cimrin, 06 Mart 2017).

1148 yılındaki II. Haçlı Seferleri'ni kaleme alan haçlı yazarları, Türklerin şehrin yakınlarında olması nedeniyle verimli arazilerin şehrin sakinleri tarafından kullanılamadığı ve gıda ihtiyacının deniz yoluyla karşılandığını belirtmişlerdir. Diyar-ı Rum'u yurt edinmek ve sağlam temellere dayanan bir devlet kurmak için II. Kılıçarslan, oğullarını ülkenin farklı noktalarına göndermiştir. 1180 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev'i Borgulu'ya günümüzdeki adıyla Uluborlu'ya melik olarak görevlendiren II. Kılıçarslan Antalya'yı kuşatmış fakat muzaffer olamamıştır (Baykara, 2010:1/105).

Türkiye Selçuklu Devleti Anadolu'da siyasi birliği sağlamak ve Akdeniz kıyılarında hâkimiyet kurarak devletin ekonomisini güçlendirmek için Antalya'yı sürekli kuşatmıştır. Sultan Gıyaseddin tarafından 1207 yılında fethedilen Antalya Selçuklu'nun donanma üssü olmuştur (Demir, 2018:10).

Kıbrıs'tan gelen askeri destek neticesinde Selçuklu'nun Antalya hâkimiyetinin kısa sürmesi kaçınılmaz olmuştur. 1216 yılında İzzettin Keykavus tarafından tekrar alınan Antalya bölgesine Teke Yörükleri yerleştirilmiştir. XIII. Yüzyılda Üç-oklara mensup olan birçok yörük aşiretlerinin iskân edilmesi, Antalya'nın Türk yurdu statüsü kazanmasına olanak sağlamıştır (Baykara, 2010:1/113).

“İsalu, Menteşe, İğdir, Gögez, Bayındır, Kara Koyunlu, İmre Oğlu, Saruhan Oğlu, Kızılca Keçelü, Bozdoğan, Ozanlar, Oğuzhanlu, Bayat, Sökle, Kayı, Varsak Yörükleri (Cemaat-i Yörükân-ı Varsak-Karaman'dan gelmişlerdir) cemaatleri Teke-eli'nin çeşitli bölgelerine yerleşerek, iskân olundukları topraklara kendi adlarını vermişlerdi” (Baykara, 2010:1/113).

Teke bölgesinin iklimi ve geniş meraları hayvancılığa elverişli olması sebebiyle aşiretler arasında gözde bir bölgedir. Bölgede Türk nüfusunun artırılarak Türk yurdu statüsünün korunması ve her fırsatta huzursuzluk çıkaran Karamanoğullarını destekleyen Türkmen boylarını dağıtma gibi politik tutumlar gereğince Varsak Türkmenleri Fatih ve II. Bayezid döneminde Antalya'ya gelmişlerdir (Güçlü, 1998:198).

“1530 yılı verilerine göre Teke Sancağı'na bağlı Antalya, Kaş ve Finike nahiyelerinde yaşayan “Cemaat-i Yörükân-ı Varsahan” 914 haneden oluşmaktadır”(Güçlü, 1998:198). Ünal; Varsakların Teke yöresine Karaman'dan geldiğini bildirmiştir. Ayrıca Varsak Seklanaz 147 ve

Varsaklara bağılı Bozdoğanların 158 hane olduğunu ifade etmektedir (Ünal, 1996:234-237). (Güçlü, 1998:198).

XVIII. yüzyılın sonunda Antalya ve Adana yöresini dolaşan Dr. Fraylic ve Mühendis Ravlig tarafından yazılan “Türkmen Aşiretleri” isimli eserde Varsak Türkmenlerinden “Farsaklar” ismiyle bahsedilmektedir. Farsaklar, Türkmen aşiretlerinin hayat tarzı, duygu ve düşünce yapılarını muhafaza etmişlerdir. Söz konusu eserde Farsakların tek bir isim çatısı altında toplanmadıkları ve çeşitli gruplara ayrılıp farklı isimleri benimsedikleri ifade edilmekle birlikte Farsaklığı kabul ettikleri dile getirilmektedir. Söz konusu durum düzensizliğe ve kabilenin zayıf kalmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim birbirlerine birkaç saat mesafede bulunan iki varsak çadırında yaşayan bireylerin kıyafetlerinde bile birlik yoktur. Ayrıca bu durum hükümet nazarında geniş nüfuza sahip olmamalarına sebep olmuştur. “Türkmen Aşiretleri” isimli eserde Varsak Türkmenlerinin genel nüfusunun 80.000 civarı olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun dağılımı yüzde otuz Antalya, yüzde on beş Adanın kuzey bölgesi, yüzde on biri Adana’nın güneyi, yüzde otuzu Adana’nın doğusunda ve yüzde dokuz Konya-İzmir sınırları arasındaki bölgelerde olduğu öne sürülmektedir (Dr Fraylic, Mühendis Ravling, 2008:28-32).(Gökbel, 1996:27).

Teke yöresinin merkezi olan Antalya kazasına yerleşen Varsak Türkmenleri, hayvancılıkla uğraştıkları için geniş otlaklarda kendilerine yaşam sahası oluşturmuşlardır. Kış mevsiminde ılıman ikliminden dolayı Antalya Ovası’nın kuzeyindeki son düzlüklere yani Lyrboton Kome havzasına, yazları ise Korkuteli’nde bulunan ve daha sonraları kendi isimleriyle anılan yaylalarına yerleşmişlerdir. Yüzyıllar boyunca göçebe geleneği devam ettiren Varsak Türkmenleri, yetiştirdikleri develer ve atlar sayesinde lojistik hizmet sağlayarak devlete askeri ve mali katkıda bulunmuşlardır (Köç, 2022:128).

Varsak Türkmenlerinin yaşadığı coğrafyanın bitki örtüsünün küçükbaş ve büyükbaş hayvanların yetiştirilmesine müsait olması, devenin taşımacılıkta çok kullanılması Varsaklar’ da deve yetiştiriciliğine ilginin artmasına sebebiyet vermiştir. Devenin, yük taşımacılığında rolü genellikle demiryollarının yapımına kadar önemini korumuştur. Antalya’ da demiryolunun yapılmaması dağlık ve engebeli arazilerde devenin kullanılmasına ve deve yetiştiriciliğinin cazibesini korumasına olanak sağlamıştır. Osmanlı Devleti’nin her sefer öncesi askeri malzemenin taşınmasında deve yetiştiren yörüklerden yardım almıştır. Devecilerin bu askeri taşımacılığı yapması karşılığında vergiden muaf oldukları veya günlük ücret talep ettikleri dile getirilmektedir. Varsak Türkmenlerin %90.74’nün deve sahibi olması Varsakların deve yetiştiriciliğini temel iş sahası olarak benimsediklerini ortaya koymaktadır (Köç, 2022:134).

Bu durum Varsak Türkmenleri devecilik yaptıklarını doğrulamaktadır. Ayrıca yaşanan bölgede çok fazla deve olduğu için meyve ağacının az olduğu ve meyvenin değerli olduğu ifade edilmiştir. Uzun boya sahip olan deve, meyve ağaçlarını hemen fark edip yediği için ağaçların yüksek duvarlarla çevrili olması gerektiği dile getirilmektedir (K.K.30, K.K.11).

Antalya merkeze bağlı 59 köy, 36 mahalle sayılmıştır. Fakat Varsakların sayılmaması İdari açıdan köy statüsünde olmadıklarını göstermektedir. Lakin XIX. yüzyılın ilk yarısına ait olan Antalya Şerîye Sicillerinde vergi tahsil edilemeyen köylerin arasında Varsakların ismi geçmektedir. Neticede yarı göçebe yaşayan Varsakların XIX. yüzyılda idari açıdan statülerinde belirsizlik vardır (Güçlü, 1998:200).

Osmanlı Devleti'ne, Tanzimat'ın ilanından sonra yapılan idari düzenlemeler sonrası Varsak köy statüsünde sayılmıştır. Yaz aylarında Varsak yaylasına göç etmeye devam eden Varsaklar yerleşik hayata yeni yeni adapte olmaya başlamış ve tarımsal faaliyetlere yönelmişlerdir. Tamamen yerleşik hayata geçmeleri cumhuriyetin ilk yıllarına tekâmül etmektedir. 1873 yıllarında tutulan kayıtlara göre 56 hane 164 kişi olan Varsakların nüfusunun düşük olmasının sebebi savaşlarda verdikleri kayıplardır. Varsaklar, Osmanlı devletinin son zamanlarında cephelerde aktif oldukları gibi aynı başarıyı Millî Mücadele Dönemi'nde İstiklal Savaşı'na katılım sağlayarak göstermişlerdir. Nitekim Genelkurmay Başkanlığı Varsak Türkmenlerinden 11 kişiyi "Kırmızı şeritli madeni istiklal madalyası" ile onurlandırmıştır. Kişilerin isim listesi ek 2 tablolarda verilmiştir (Güçlü, 1998, 200-201).

1928 yılında İçişleri Bakanlığının yayınladığı köylerimiz isimli eserde Varsak köyü Antalya merkeze bağlı bir köy olarak kaydedilmiştir. Yerleşik hayata adapte olabilmek için Varsaklar hayvancılığın yanı sıra, tarım ve ticaretle de ilgilenmişlerdir. Odunu yakıp elde ettikleri odun kömürünün Antalya merkezde ticaretini yapmışlardır (Güçlü, 1998:201). Antalya merkezde XX. yüzyılın başlarındaki ihracat oranları incelendiğinde %19,2'lik bir oranla ikinci sırada kereste, odun ve kömür ihracı öne çıkmaktadır (Bingöl, 2019, 46). Bu durum kerestecilik faaliyetlerinde Antalya'nın öne çıktığının ve bu bölgede yaşayan Varsakların da bu faaliyetlerle ilgilenmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Nitekim Varsak Türkmenleri kömürcülük yaptıklarını doğrulamışlardır.

Varsakların büyük çoğunluğu Antalya'nın Kepez ilçesinde bulunan Varsak semtinde yaşamaktadır. Varsak semti Antalya ilinin kuzeydoğusunda ve 37,587 km² yüz ölçümü ile Kepez ilçesi içerisinde büyük bir alan kaplamaktadır. Varsak Antalya merkeze 11 kilometre denize 13 kilometre uzaklıkta yer alır. Bölgenin denizden yüksekliği 99 metredir. 29.03.2009 genel mahalli idareler seçimlerinden itibaren 5747 sayılı büyükşehir sınırları içinde ilçe oluşturulmasıyla ilgili kanun gereğince, Varsak Belediyesi ile Kepez Belediyesi

birleştirilmiştir. Varsak semti; Aktoprak Mahallesi, Altıayak Mahallesi, Ayanoğlu Mahallesi, Aydoğmuş Mahallesi, Şelale Mahallesi, Varsak Esentepe Mahallesi, Varsak Karşıyaka Mahallesi, Varsak Menderes Mahallesi ve Zeytinlik Mahallesi olmak üzere dokuz mahalleden oluşmaktadır.

Varsak Türkmenleri 15. yüzyılda Adana tarafından Korkuteli ilçesine gelmişlerdir. İlçesinin sınırları içinde Sülekler ve Daşkesiği arasında bulunan bölgeye yerleşmişlerdir. Varsak Yaylası olarak tanınan bu bölgenin tercih edilme sebebi su kaynaklarına ulaşımının kolay olmasıdır. Nitekim günümüzde birçok alabalık çiftliği bulunan bölgede birçok mağar ve küçük çay bulunmaktadır. Kış aylarının soğuk olması ve hayvanlara otlak bulmakta yaşanan zorluk sebebiyle Varsakların Antalya merkeze doğru göç ettikleri bilinmektedir. Günümüzde Kuru Düden olarak bilinen obruğa gelen Varsaklar, su kaynağı olarak bu düdeni kullanabileceklerini düşündükleri için Varsak semtine yerleşmişlerdir. Bu bölgeyi yurt edinen Varsakların; Yazları ortalama üç aylarını Varsak Yaylası'nda geçirmeyi tercih ettikleri belirtilmektedir (K.K.29, K.K.33).

1.4. Günümüzde Varsak Türkmenleri

Antalya'nın Kepez ilçesine bağlı olan Varsak, 6000 hektar alana yerleşmiş ve 2007 nüfus sayımına göre 34.600 nüfusa sahiptir (Atılğan, 2010:1/361). Bölgede bulunan mahalle muhtarlarından alınan bilgilere göre Varsak Karşıyaka Mahallesi 12067 kişi, Ayanoğlu Mahallesi 10990 kişi, Şelale Mahallesi 12382 kişi, Aktoprak Mahallesi 11764, Aydoğmuş Mahallesi 12569 kişi, Demirel Mahallesi 3847 kişi, Varsak Menderes Mahallesi 1830 ve Zeytinlik Mahallesi 5019 kişidir. Varsak semtinin toplam nüfusu 70.468'dir. 2007 yılından günümüze nüfusun hızla artması bölgenin hızla büyüdüğünü ortaya koymaktadır. Bölgede nüfusun artış hızı, Varsak semtinin ekonomik, tarımsal, kültürel ve sosyal hayatını etkilemiştir.

Varsak Türkmenlerinin geçmiş dönemde sosyal hayatlarını etkileyen en büyük faaliyet göçtür. Varsak Türkmenleri Antalya Kepez sınırları içerisinde bulunan Varsak'tan Korkuteli sınırları içerisinde bulunan Varsak Yaylası'na göç etmektedirler. İlk zamanlar develerle ve yaya yapılan bu göç faaliyeti, üç gün sürmektedir. Eski zamanlarda göç faaliyetleri için şenlikler yapıldığı dile getirilmektedir. Bu göçlerin sembol ismi Hacı Mestan Ağa'dır. Hacı Mestan köyün en zengin şahsiyetlerindendir. Deve kervanlarıyla göç eden Hacı Mestan, göç güzergâhında bulunan Korkuteli ilçesinde sevinçle karşılandığı ve piyasa fiyatlarında değişikliklere sebep olduğu ifade edilmektedir. Tarihi göç yolunda ve Varsak bölgesinde birçok sarnıç bulunmaktadır. Yörük kültürünün ve göç faaliyetlerinin son şahitleri olan bu yapılar

korunmaya çalışılmıştır. Varsak semtinde 9 adet su sarnıcı kullanılmaktadır. Halk tarafından en çok bilinen ve merkezi bir konumda bulunan Hacı Mestan Sarnıcı'dır. Diğer sarnıçların isimleri şu şekildedir. Akkuyu Sarnıcı, Meydan Kuyusu Sarnıcı, Çift Sarnıçlar, Kırdı Sarnıcı, Odabaşioğlu Sarnıcı, Zeytinli Sarnıcı, Havz- ı Kebir Sarnıcı ve Tek Sarnıç.

Kepez Belediye Başkanı Hakan Tütüncü'nün yörük kültürüne sahip çıkmak için başlattığı proje kapsamında çevresel düzenlemesi ve temizliği yapılan sarnıçlar, korunmaya çalışılmıştır ("Kepez sarnıçları geleceğe taşıyor", *Kepez Belediyesi*, 20 Mart 2012).

1965 ve 1970 arası pamuk fiyatlarında artışın olması, Varsakların pamuktan yüksek gelir elde etmelerine vesile olmuştur. Dolayısıyla Varsak Türkmenleri traktörle tanışmışlardır. Traktörün sosyal hayata etkisi neticesinde göçlerde devenin yerini traktör almıştır.

Yılın ortalama 3-4 ayını bu bölgede geçiren Varsaklar günümüzde kent sıcağından kaçmak bu göç geleneğini sürdürmektedir. Ancak İnsanların iş sahalarında değişiklikler nedeniyle göç eden nüfusun yaş aralığı 50 ve üzeridir. Genç nüfus genellikle günü birlik ve tatil günlerinde gitmeyi tercih etmektedir. Günümüzde Varsak Yaylası'nda 900 ev bulunmaktadır (K.K.1). Ayrıca yaz aylarında Antalya Büyükşehir Belediyesi tarafından Varsak semtinden Varsak Yaylası'na otobüs seferleri düzenlenmektedir (K.K.12).

Varsak Türkmenlerinden Hüseyin Ayanoğlu, Varsak belediye başkanlığı görevini yürütürken Süleyman Demirel'in adının verildiği stadyumda deve güreşleri organize etmiştir. Süleyman Demirel'in bizzat kazıldığı ve izlediği bu güreşler halkın dikkatini çok çekmiştir. Ebru Yaşar, Ebru Gündeş, Ahmet Şafak, Songül Karlı gibi pek çok sanatçının konser için geldiği bu stadyum yıkılmış yerine Adnan Menderes Olimpik Yüzme Havuzu yapılmıştır.

Varsak Türkmenlerinde önem verilen bir diğer spor yağlı güreştir. Varsak denilince akla pehlivanların geldiği ve her evden pehlivan çıktığı dile getirilmiştir. Güreş sevdalısı olan Varsaklar tarlalarda orakla ekin biçerken "Çığlıkta güreş var." çağrısını duyunca işi bırakıp güreşe koştukları belirtilmektedir. 1939 yılında Varsak'ta organize edilen güreşlerde İsmail Alkan, Hüseyin Motor, Ahmet Çeşme (Çatal), Durmuş Koltaş(Kıllı) ve Kurtoğlu'nun güreştiği aynı zamanda Akça Mehmet (Kahraman), Molla Hasan(Topuz, Hasan Karaaslan ve Mehmet Dursun gibi isimler hakemlik yapmıştır. Güreşler denilince Varsakların hatıralarında dört kişinin lakabı öne çıkmakta ve yerini korumaktadır. Bu isimler Mersinli lakaplı Ahmet Topuz, Memiş lakaplı Mehmet Memiş Alanay, Çatal lakaplı Ahmet Çeşme ve Kurtoğlu lakaplı Ali Kurt'tur. Güreşin sonunda kazanana genellikle bir top kumaş, sığır veya küçükbaş hayvan hediye edildiği ifade edilmektedir (K.K.28).

Nitekim günümüzde Varsak bölgesinde güreş okulunun bulunması, güreş için yapılan Varsak er meydanının inşa edilmesi, Varsakların güreşe verdiği öneminin yapılaşmış tezahürleridir.

Varsak Türkmenlerinde yaz ayları kadınların kışlık hazırlıklarına yoğunlaştığı dönemlerdir. Salça, domates sosu, turşu gibi ürünleri Varsak semtinde yapılırken tarhana ve bulgur yapımı için Varsak Yaylası tercih edilmektedir. Evlilik bölümünde ele alınan al örtme ritüelinden sonra gerçekleşen yazma örtme ritüelinde iğne oyalı yazmalar kullanılmaktadır.

Varsak Türkmenleri deprem ve yangın gibi felaketlerde mahalle muhtarlarının evlerini yardım toplama alanına çevirmektedirler. 2021 yılında Manavgat'ta çıkan yangın felaketi için kıyafet, yiyecek ve hayvan yemi gibi ürünler toplanmıştır. Aynı şekilde Kahramanmaraş, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya ve Hatay illerini etkisi altına alan depremlerde Varsak halkı birlik olmuş yardım toplamış ve bölgeye birçok araç göndermiştir.

1.4.1. Ekonomik Yapı

Ekonomi, sınırsız olan insan ihtiyaçlarını, sınırlı kaynaklardan karşılama yöntemi olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla insan- madde ilişkisi mevcuttur. Hâlbuki sosyoloji insan- insan ilişkisini konu edinmektedir. Burada dikkat edilecek husus, ekonomik olaylar sosyal olayları tetikleyerek sosyal olaylarda mutlak ve tek bir belirleyicilik ilişkisini saptamanın doğru olmadığıdır. Sosyal varlığı yöneten ilke ve prensipler farklı fonksiyonları icra etmekte bu durum günümüz sosyologlarını birden çok sebepli açıklamalara sevk etmektedir (Arslantürk - Amman, 2017:51).

“Sosyal tabakalaşma piramidinde fertler sosyo- kültürel yapılarını ekonomik güçleri ile desteklerler ve piramit içerisinde kendilerine bir hareketlilik sağlarlar. Fakat fertler sosyal tabakalar arasındaki hareketlilikte, gücünü yalnızca ekonomiden almazlar. Ferdin toplum içinde işgal ettiği statünün değeri sırf ekonomik değildir. Ferdin biyolojik ve psikolojik yapısı, toplumun sosyo- kültürel normlarını benimseme durumu, kişinin sosyo- kültürel şahsiyeti, rolleri benimseme ve ifa gücü, eğitim durumu, olaylar ve olgular arasındaki ilişkileri keşfetme yeteneği onun statüsüne etki etmektedir”(Arslantürk'ten akt. Aydınalp, 2012:51).

Büyük bir antik zeytinyağı üretim yeri olan Lyrboton Kome'nin havzasına 13. yüzyılda Üçok boyundan Tatar Serdarı Baçu Han'ın 6 oğlundan biri olan Varsak Bey'den adını almış Varsak boyu gelmiştir. Varsaklar, bu bölgenin düzlüklerini yurt edinmiş, Lyrboton Kome antik kentinin bulunduğu tepeye yerleşmemişlerdir. Dolayısıyla antik kentin kalıntılarında Türk katmanı mevcut değildir (Çevik, 2014:1).

Ekonomisi ağırlıklı olarak ticaret ve tarıma dayalı olan Varsak semtinde ekonomik faaliyetlerde çeşitlilik göze çarpmaktadır. Varsaklarda zeytincilik faaliyetleri etkin olmakla

birlikte geçmişten günümüze farklılık göstermektedir. Günümüzde çok göç alan Varsak bölgesinde yapılaşmanın artması sonucunda zeytin üretiminde azalma olduğu bilinmektedir. Varsaklar zeytin hasadına ekim ayında başlamaktadır. Varsaklar hem zeytinin hem zeytin yağının ticaretini yapmaktadırlar. Fakat bölgede zeytinyağı sıkım fabrikası bulunmamaktadır. Halk genellikle ya Döşemealtı ya da Aksu'da bulunan yağ sıkım fabrikalarına gitmektedirler.

Gökbel 1990'lı yıllarda bölgeyi ziyaret etmiş ve bölgede tarım faaliyetlerinin ikinci sırada olduğunu belirtmiştir. 30 bin dönüm tarım arazisi olan bölgede buğday, arpa ve yulaf üretimi yapıldığını zikreden Gökbel, yapılan ekimlerin ticari değil, halkın tüketimi ve hayvanların ihtiyacı kadar olduğunu zikretmiştir (Gökbel, 2007:100). Günümüzde bölgenin yapılaşması sonucunda tarım faaliyetlerinde azalma olmuştur. Tarımsal faaliyette bulunulan sahalarda yükselen binalar neticesinde tarımsal üretimden elde edilen gelir, yerini kira gelirine bırakmıştır. Ayrıca bölgeye 1975 yılında elektriğin gelmesi ve 1978 yılında imece usulü suyun getirilmesinden sonra sondaj faaliyetleri başlamış ve seracılık hız kazanmıştır. Seracılık faaliyetleri tamamen ticarete yöneliktir. Seralarda domates, kabak, salatalık, patlıcan, marul, maydanoz, fasulye ve biber gibi sebzelerin yanı sıra kavun, karpuz gibi meyvelerin hasadı da yapılmaktadır. Ayrıca tropikal meyvelerin üretimine adımlar atılmakta muz ve ejder meyvesi seraları kurulmaktadır. Seracılık faaliyetlerinde fide, gübre ve işçilik fiyatlarının artmasından dolayı sebze ve meyve üretimi azaltılıp çiçek üretimi arttırılmıştır. Çiçek üretiminde bazı çiçek türlerinde işçiliğin az olması ve özel günlerde çiçek satışlarının çok olması avantaj olarak kabul edilmektedir. 2023 yılında yevmiye usulü çalışan bir işçi 350-500 lira arası günlük ücret almakla birlikte kahvaltı, öğle yemeği ve ikindi çayı işverene ait olup genellikle akşamüzeri iş bitiminde serada üretilen mahsulden de işçiler evine götürmektedir. Sera işinden anlayan kadınların yevmiye usulü çalışmayı tercih etmelerinin birçok sebebi vardır. İlk olarak günlük ücret alınması sebebiyle mesai günlerine kendilerinin karar vermesi gelmektedir. Ayrıca toprakla haşır neşir oldukları için stres attıklarını, birçok kadınla bir araya geldikleri için sosyalleştiklerini ayrıca gün sonunda para kazandıkları için mutlu olduklarını ifade etmektedirler. Varsaklı kadınlar günlük sera işçiliğini bir nevi grup terapisi gibi görmektedirler.

Varsak Türkmenlerinde hayvancılık faaliyetleri etkindir. Nitekim Gökbel 1992 yılında bölgenin ilk sırada gelen geçim kaynağının hayvancılık olduğunu zikretmekte ve büyükbaş hayvancılığının daha çok revaçta olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bölgede 10-12 bin arasında sığır bulunduğunu ifade etmektedir (Gökbel, 2007:100). Bölgede sahiplerinin de Varsaklı olduğu iki adet mandıranın varlığı, Gökbel' in hayvancılığı geçim kaynaklarında ilk sıraya yerleştirmesini destekleyen bir bilgidir. Kepez Kaymakamlığı İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık

Müdürlüğünden alınan Varsak bölgesine ait verilere göre 13556 küçükbaş, 2824 büyükbaş hayvan mevcuttur.

Varsak Türkmenlerinin hayvancılık faaliyetleri çok eskiye dayanmaktadır. Yaşadıkları bölge olan Teke hakkında genel bilgiler tahrir defterlerde ele alınmıştır.

Teke bölgesinde koyun ve keçiyle birlikte devenin de yetiştirildiği bilinmektedir. 1455 tahrir defterlerinde deveyle un, tahıl gibi ürünlerin taşınmasından vergi alındığı bilgisi, bölgede deveciliğin yapıldığının göstergesidir (Atılgan, 2010:141).

XIX. yüzyılda devenin özelliklerine göre değişmekle birlikte bir devenin ortalama fiyatı 400 kuruştur. Yetiştirme koşulları ve alım satımı açılarından pahalı olan deve, makineleşmenin olmadığı dönemde kamyon ve tırların görevini üstlenmiştir. Teke sancağında deve yetiştiriciliği yaygın olmakla birlikte tam sayısı bilinmemektedir. Bir itibar unsuru olan deve, ataerkil toplumlarda güçlülüğün sembolüdür. Osmanlı zamanında buğday, yulaf, arpa, incir, pamuk, fasulye gibi ürünlerinin hasadının yapıldığı Elmalı, Gömbe ve Korkuteli ovalarından Antalya, Finike ve Kalkan iskelelerine taşınması işini develer aracılığıyla sağlamıştır. Ayrıca iltizam sistemin uygulanan bu bölgede vergi memuru sayısı artmış fakat aynı vergilerin lojistiği zorluk çıkarmıştır. Bu sebeple Osmanlı'nın deve yetiştiriciliği yapan aşiretlerle anlaşıp organize bir sistem kurması gerekmiştir. Varsak Türkmenleri askeri ve ticari faaliyetlerde kullandıkları develeri, sancak dışında Denizli, Aydın ve Isparta illerine taşımacılıkta kullanmışlardır (Köç, 2022, 130).

XIX. yüzyılda demiryollarının kurulmaya başlamasıyla develer tali yollardan demiryollarına lojistik desteklerini sürdürmüştür. Böylece develerin uzun mesafeli yolculukları yerini kısa mesafeli yolculuğa bırakmıştır (Ortaylı, 1973:130).(Köç, 2022:130).

Köç, XIX. yüzyıla ait temettuat defterine göre Varsak Türkmenlerinin % 90,74'nün deve sahibi olduklarını bildirmiştir. Varsak'ta toplam 313 deve olduğunu ifade etmiştir. Varsak Türkmenlerinin içinde en zengin kişilerin isimleri; Kara Mehmed oğlu Ali, Okçu Hasan, Hatib Mehmed ve Kara İbrahim oğludur. Her birinin 8 deveye sahip olduklarını belirtmektedir (Köç, 2022, 132-134).

Varsak Türkmenleri devecilik yaptıklarını ve develerle Varsak Yaylasına göç ettiklerini ifade etmektedirler. Develerin varlığı bölgenin meyve ağacı bakımından fakir kalmasına sebep olmuştur. Develerin azalmasıyla hem Varsak semtinde hem de Varsak Yaylası'nda ağaçlama faaliyetlerinin hız kazandığı belirtilmektedir (K.K.37). Deveciliğin yanında bölgede küçükbaş hayvancılığında yapıldığı ve küçükbaş hayvanları olan çobanların Varsak Yaylası'na erken çıktığı (nisan- mayıs) bildirilmektedir. Kaynak kişi çocuk yaştan itibaren küçükbaş hayvan sürüsüyle her sene Varsak Yaylası'na göç ettiğini ifade etmektedir. Çocukken yürüyerek ve

develerle göç ettiğini ve bu göçün 3 gün sürdüğünü bildirmektedir (K.K.42). 1962 yılına kadar develerle göç devam etmiştir (K.K.40).

Günümüzde bölgede hayvancılık faaliyetlerinde azalma söz konusudur. Yapılaşmanın artması, tarımın azalmasına ve nüfusun artmasına sebep olmuştur. Nüfusun artması ise tarımsal faaliyet alanlarının daralmasına ve Cimer'e yapılan şikâyetlerin artmasına neden olmuştur. Netice itibarıyla bu durum büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinde azalmaya yol açmıştır. Geçimini hayvancılıktan sağlayan Varsaklı aileler birçok çözüme başvurmuştur. Kimisi Korkuteli'ne çiftlik kurmuş kimisi şikâyetin olmayacağı tenha arazilere ahır yapmayı tercih etmiştir. İmkânı olmayanlar ise hayvancılığı bırakmıştır. Küçükbaş hayvancılıkta benzer durum söz konusudur. Mera alanlarının azalması küçükbaş hayvan sayısında azalmaya sebep olmuştur. Nitekim kaynak kişi 1960'lı yıllarda 100-150 arası küçükbaşa sahip olduğunu ifade ederken günümüzde 15- 20 arası küçükbaş hayvanı olduğunu belirtmektedir (K.K.37).

Hayvancılık yavaş yavaş yerini turizm, ticaret ve hizmet sektörlerine bırakmaktadır. Varsak Türkmenlerinde iş seçiminde çeşitlilik göze çarpmakla birlikte en çok tercih edilen meslek kolları belediyeler bünyesindedir. Antalya Büyükşehir ve Kepez Belediyesi'nde ilaçlama, park bahçeler ve güvenlik alanlarında çalışan, çok sayıda Varsak Türkmen'i mevcuttur. Belediyenin farklı daire başkanlıklarında çalışanların sayısı da azımsanamayacak kadar çoktur. Varsak halkı ağırlıklı olarak kamuda çalışmayı seçmekle birlikte özel sektöre eğilim de mevcuttur.

Varsak semti çok göç aldığı için konut ihtiyacı oldukça fazladır. Bu sebeple arazi sahipleriyle anlaşılan müteahhitler kat karşılığı daireler yaparak bölgede yapılaşmayı hızlandırmaktadır. Müteahhitlik, emlakçılık son zamanların popüler meslekleri arasındadır. Bölge de göze çarpan yeni iş sahası ise depolama alanı inşa edip kiralama hizmetidir. Şehrin büyümesi neticesinde depolama ihtiyacı artmaktadır. Şehir merkezinde kira maliyetlerinin artması nedeniyle insanlar şehre yakın varsak bölgesinde depolama sahası arayışa girmektedir. Arz talep sonucunda bölgede depolama alanları çoğalmıştır.

Varsak semtinde tarımsal faaliyetler azalsa da Varsak yaylasında devam etmektedir. Varsak Yaylası verimli topraklara sahip olması sebebiyle buğday, arpa, patates, kabak, domates gibi ürünlerin hasadı yapılmaktadır. Ayrıca vişne çoğunlukta olmakla birlikte kiraz, erik gibi meyvelerin üretimi yapılmaktadır. Hayvancılık faaliyetleri azalsa da yaylada devam ettiği için yonca ekimi de popülerdir. Ayrıca bölgede 4 adet alabalık çiftliği de bulunmaktadır.

2016 ve 2017 yıllarında Varsak sanayi çalışanları için Varsak Altıayak Mahallesi'nde, 95 dönümlük arazi üzerine 93 işyeri inşa edilmiştir ("Antalya'nın yeni bir sanayi sitesi oldu", *Kepez Belediyesi* ,24 Ağustos 2023).

1.4.2. Eğitim

Anadolu'nun diğer bölgelerinde yaşayan Varsaklar eğitim ve kültüre önem vermişlerdir. Aynı durum Antalya Varsakların içinde geçerlidir. Varsak kasabasında ilk ilkokul 1912 yılında kurulmuştur. Kurulan bu okulda 1914 yılında 40 öğrenci eğitim görmüştür. Bu dönemde zorunlu eğitim 3 yıldır. Varsak Türkmenlerinden Halil Efendi; Antalya'nın, Takiyyeci Mustafa Ağa Mahallesi'nde Varsaklı Mehmet Efendi Medresesi'ni kurmuştur. Antalya'nın Balbey Mahallesi'nde kare planlı şerefesi bulunan caminin inşa tarihi bilinmemektedir. Varsak modern eğitim kurumu olan ilkokul ile 1943 yılında tanışmıştır. Kasaba 1998 yılı itibariyle üç ilköğretim okulu ve dokuz cami bulunmaktadır. Kasabada okuma yazma oranı oldukça yüksektir (Güçlü, 1998:202).

2023 itibariyle Varsak semtinde beş adet anaokulu, dört adet ilkokul ortaokul, üç adet ilkokul, bir adet imam hatip ortaokulu, bir adet Anadolu lisesi, bir adet imam hatip lisesi ve bir adet meslek lisesi bulunmaktadır. Ayrıca biri Kepez Belediyesi'ne ait olmakla birlikte 3 adet anaokulu inşaatına başlanmıştır.

Bölgede bir adet kütüphane bulunmaktadır. Varsak Kütüphanesi öğrencilerin çalışma alan ihtiyacı için Adnan Menderes Olimpik Yüzme Havuzu'nun binasında oluşturulmuştur.

Varsak semtinde Ahmet Hamdi Tanpınar Kültür Merkezi bulunmaktadır. Bu kültür merkezinde hayvancılık ve seracılık üzerine açılan kurslara halk katılım göstermektedir. Ayrıca belediye bünyesinde Akmek ve Atasem isimlerinde iki adet kurs binası bulunmaktadır. Varsak Atasem' de bilgisayar, İngilizce, bağlama, fotoğraf çekimi, drama, ofis programları, Türk işaret dili, Kur'an'ı Kerim'i tecvidli okuma gibi kurslar açılmaktadır. Akmek de ise iğne oyası, şiş örgü, amigurami bebek örgüsü gibi el işi kursları açılmaktadır.

Varsak Türkmenleri eğitimde cinsiyet ayrımı yapmaktan kaçınılmaktadır. Bölgede doktor, savcı, avukat, hâkim, öğretmen, hemşire, mühendis, muhasebeci vb. meslek gruplarına sahip pek çok insan bulunmaktadır.

1.4.3. Siyaset

Varsak'ın, 1973 yılında köy statüsü değişmiş ve Varsak belediye statüsüne geçiş yapmıştır. Kurucu Belediye Başkanı Osman Yarbaş üç dönem başkanlık yapmıştır. Varsak Belediyesi'nde görev yapmış belediye başkanları ve görev yılları şu şekildedir. 1973- 1989 Osman Yarbaş, 1994- 1996 Hüseyin Ayanoğlu, Nisan 1996- Haziran 1996 İsmail Dikmen Başkan Vekili, 1996- 1997 Hüseyin Ayanoğlu, 1997- 1999 Kazım Bilgili, 1999- 2000 Hüseyin Ayanoğlu, 2000- 2002 Hasan Kula Başkan Vekili, 2002- 2003 Hüseyin Ayanoğlu, 2003- 2004 Şenol Eren, 2004- 2009 Kazım Bilgili (Atılğan, 2010:1/362).

Harita kadaastro işlemleri Adnan Menderes döneminde yapılan bölgeye aynı dönemde sulama kanalları yapılmıştır. Ayrıca Süleyman Demirel tarafından su getirilmesiyle pamuk, fındık, susam ve mısır ekilmeye başlanmıştır(Büyükşahin, 2018:132-133). Adnan Menderes

zamanında kadastro işleminin yapılması sonucunda Varsak Türkmenlerinden birçok kişi doğan çocuklarına Adnan ismini vermiştir. Ayrıca Varsak Aktoprak Mahallesi'nde Durali Alkan tarafından cami yaptırılmıştır. Caminin yapımında kullanmak için Menderes döneminde kadastro işlemi yapılan arazisini satmıştır. Bu sebeple caminin isminin Menderes Camisi olarak seçilmesi siyasi hamlelerin halk üzerindeki yansımaları olarak kabul edilmektedir.

“Köy kimliği ile anılan Varsaklılar 1973 'te ismini taşıyan Varsak Belediyesi'ne sahip oldular ve bu durum 2009 seçimine kadar devam etti. 2009 yılı seçimlerinde mevcut olan Kepez Belediyesi'ne bağlanması öngörüldü” (Büyükşahin, 2018:133).

1.4.4. Varsaklarda Din

İnsanlığın her döneminde toplumların hayatını etkileyen "aşkın" bir güç ve sosyal bir fenomen olan din, geçmişte olduğu gibi, bugün de bir "yaşam biçimi" olarak toplumdaki sosyal davranışların oluşmasında önemli bir unsur olmaya devam etmekte ve toplumun; sosyal, kültürel, iktisadi, siyasi vb. alanlarında varlığını hissettirmektedir. Tarihi akış içerisinde toplumların geçirdiği değişim süreçlerinde din; sosyal bir karaktere sahip olmasından ve inananlarına belli birtakım değerler ve semboller sistemi vererek bir "zihniyet" kazandırmasından dolayı merkezi bir yer işgal etmiştir. Bu bakımdan da sosyolojinin ilgi alanına giren konular içerisinde din, imtiyazlı bir yere sahip olmuştur. Nitekim başlangıçtan itibaren devrin en önde gelen sosyologlarının düşünce sistemleri içerisinde din, ihmal edilmesi mümkün olmayan, en önemli unsur olarak yer almıştır (Taş, 2003:199).

Değerler ve semboller sistemi olan din; insanın zihniyet dünyasını etkilemektedir. Dolayısıyla sosyal yapıyı oluşturan insanlar arası münasebetler, bireyin rolü, statüsü, sorumlulukları derinden etkilenmektedir. Din ve sosyal yapı arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Din, sosyal yapıdan etkilendiği gibi sosyal yapıyı da etkilemektedir (Aydınalp, 2012:97-98).

Din, kültürün en alt basamaklarından başlayarak aile, oymak, kabile, boy, ulus vb. doğal birliklerle hep ilişki içerisinde olmuştur. Bu birlikleri gerek zihniyet ve gerek örgütlenme açısından etkisi altına aldığı açıktır. Diğer yandan din, köy, şehir, bölge vb. coğrafi mekânlar üzerinde etkisini gösterdiği gibi, bunların ortaya çıkmasında büyüyüp gelişmesinde önemli bir amildir. Şüphesiz din, birey ve toplum üzerinde etkili olduğu gibi, din de aynı şekilde toplumdan etkilenir. Aksine ileri sürmek, sosyolojik gerçeklerle ters düşer. Ancak toplumsal olayların din üzerindeki etkisini araştırırken ilkel dinler ile evrensel dinler arasındaki farklılığa dikkat edilmesi gerekir. Özellikle iş bölümü ve farklılaşmanın henüz yeteri kadar görülmediği ilkel toplumlarda tanrı tasavvuru, inanç ve ibadetler, büyük oranda toplumsal yapının etkisi altındadır (Güneş, 2016:162).

Varsak Türkmenlerinin Ehl-i Sünnet bir topluluk olmakla birlikte fıkhi mezhep olarak Hanefiliği benimsedikleri bilinmektedir. Araştırma sahasında dini pratiklere katılım farklılık göstermektedir. Cuma ve Teravih namazlarına katılım yüksek olmakla birlikte vakit namazlarında katılım düşüktür. Dini pratiklerde ramazan orucu tutma ve kurban kesme, hacca gitme, fitre verme, umreye gitme, zekât verme ve dua etme gibi ibadetlere katılım beş vakit namaz kılma ibadetine göre yüksektir. Genel itibariyle kadınlar arasında Kur'an-ı Kerim

okumayı bilenlerin sayısı erkeklere göre daha yüksektir (K.K.18). Netice itibariyle araştırma sahasında ibadet normları bilinmekte ve benimsenmektedir fakat ibadeti pratik hayata aktarma noktasında katılımın düşük olduğu dile getirilmektedir.

Umreye ve hacca gidecek kişileri ziyaret etmek ve kişilere uğur parası vermek halk arasında önemli kabul edilen toplumsal bir görevdir. Uğur parasının yanı sıra kutsal topraklardaki güvercinlere yem parası, oradaki çocuklara ve hizmetçilere harçlık gönderenler de mevcuttur. Umre ve hacdan dönen kişiler “Allah kabul etsin.” temennileriyle ziyaret edilmekte ve bu kişilerin hac anıları dinlenmektedir. Gelen misafirlere ev sahibi hurma ve zenzem ikram etmektedir. Misafir ayağa kalkıp kıbleye dönerek zenzemi içmektedir. Ayrıca tesbih, kına, pantolon, seccade, başörtü, zenzem, hacı misi, bilezik, yüzük, toka ve hurmadan oluşan bir hediye paketi hazırlanıp misafirlere takdim edilmektedir. Gelen misafirin verdiği uğur parasına göre hediyenin içeriği ayarlanmaktadır (K.K.3).(K.K.16).

Varsak Türkmenlerinde katılımın çok olduğu ibadetlerden birisi kurban kesmektir. Genellikle aileler bir kurban kadın adına bir kurban erkek adına toplam iki kurban kesmektedir. Kurban etlerinden pay ayrılarak Varsak bölgesinde kesemeyen ailelere dağıtılmaktadır. Ayrıca çeşitli kurumların yurt dışı ve yurt içi kurban bağışlama kampanyasına katılanlar da mevcuttur.

Araştırma sahasında dini hayatın sosyal yönleriyle ilgili tutumlar mercek altına alındığında geleneksellik öne çıkmaktadır. Bu durumun sebebi sosyalleşme sonucunda yoğun bir kültürel aktarım sağlamaktadır. Bu kültürel aktarımı kolaylaştıran olayların başında kendi içlerinde evliliği tercih etmeleri gelmektedir. Düğün, mevlit, taziye gibi olaylara katılımın yüksek olması ve yaylacılık faaliyetleri kültürel aktarımı kolaylaştıran avantajlı olaylardır.

Varsak Türkmenleri arasında yoğun bir şekilde tarikatların faaliyetleri göze çarpmaktadır. Bölgede Kadirilik, Nurculuk, Süleymanlı, Uşşakilik, Çetinciler gibi tarikatlar benimsenmektedir. Ayrıca Varsak Türkmenlerinde evli çiftlerin çoğu zaman farklı tarikatlardan ders aldıkları göze çarpan bir husustur. Nurculuk, Uşşakilik ve Çetinciler daha çok erkekler arasında faaliyet göstermekle birlikte kadınlar arasında da yeni yeni katılımların olduğu bilinmektedir.

Kadiriliğin kurucusu Abdülkadir Geylani, Hazar denizinin güney batısındaki Gılân eyaletinde dünyaya gelmiştir. Soy şeceresi Hz. Ali'ye dayandırılmaktadır. Geylani, Ebû Gâlib b. Bâkılânî, Ca'fer es-Serrâc, Ebû Bekir Sûsen, Ebû Tâlib b. Yûsuf, Ebû Sa'd el-Muharrimî (Mahzûmî), Ebû Hattâb ve Kâdî Ebû Hüseyin ve Zekerîyyâ-yı Tebrîzî gibi alimlerden dersler almıştır. Ebû'l-Hayr Muhammed b. Müslim ed-Debbâs aracılığıyla tasavvufa yönelmiştir. Babülerec'deki Medresede hadis, tefsir, kıraat, fıkıh ve nahiv dersleri vermiştir. Bir süre sonra

dersleri bırakıp inzivaya çekilen Abdülkadir Geylani Bağdat'ta vefat etmiştir (Uludağ, 1988: 1/234-239).

“Kadirilik ilk tarikatlardan olup Abdülkadir Geylani tarafından kurulmuştur. Fazla katı olmaması ve farklı durumlara uymada gösterdiği kolaylık sayesinde Kadirilik, İslam dünyasında ve Türkler arasında en çok yaygınlık kazanmış tarikatlardan biri olmuştur. Kadirilikte tarikata giriş, diğer tarikatlarda olduğu gibi, müritle şeyhin el ele tutuşarak, şeyhin müride tövbe ve istiğfar yaptırmayı ile gerçekleşir. Buna biat yani bağlılığa kabul etme denir” (Efe, 2013:65).

Varsak Türkmenleri arasında da en çok katılımın olduğu tarikat Kadiriliktir. Varsak bölgesinde iki farklı Kadiri grup mevcuttur. Birinci grup salı ve perşembe günü bazen evlerde bazen Emin Hanımlar Derneği'nde sohbet için toplanmaktadır. Söz konusu toplantılarda çay, kısır, kek, börek ve tatlı ikram edilmektedir. İkinci grup ise cuma günleri evlerde toplanmaktadır. Bu grup ise yemek ikram etmektedir. Pandemi döneminde toplantılara ara verilmiştir. Her iki Kadiri grupta da aynı zikirler uygulanmaktadır. Söz konusu toplantılarda sureler okunup tövbe edilmektedir. Kişilerin günlük zikirleri mevcuttur. Kişinin zikrinin çoğalması gördüğü rüyaya bağlıdır (K.K.3). (K.K.16).

Kadınlar arasında yaygın olan bir diğer tarikat ise Süleymanlı tarikatıdır. “Süleyman Hilmi Tunahan'ın takipçilerinin nasıl tanımlanacağı tartışma konusu olmuştur. Bazı çevrelerin ve diğer grupların bu cemaati tanımlamak için kullandıkları “Süleymancı” tanımlaması içeriden hiçbir zaman kabul görmemiştir. Süleymancı denilmesinden hoşlanmayan cemaat mensupları, kendilerini Osmanlı'ya benzer bir yaklaşımla “Süleymanlılar” veya Süleyman Efendi'nin öğrencilerinin izinden gidenler anlamında “Süleyman Efendi Talebeleri” diye nitelendirmektedirler” (Efe, 2013:243).

Süleyman Hilmi Tunahan 1888 yılında Bulgaristan'ın Silistre kasabasında doğmuştur. 1902 yılında Silistre Rüştîye Mektebini bitiren Tunahan, Satırlı medresesinde Arapça dersleri almıştır. 1907 yılında İstanbul'da Hafız Ahmet Paşa Medresesi'nde dersiam Bafralı Ahmet Hamdi'nin ders halkasına katılarak icazet almıştır. Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'ne kaydolan Tunahan, önceki eğitimlerinden dolayı üçüncü sınıftan başlamış ve 1916'da mezun olmuştur. Ayrıca aynı yıl Medresetü'l-mütehassısın'ın tefsir-hadis bölümüne kaydolmuş ve 1919 yılında birincilikle mezun olmuştur. 1918 yılında girdiği imtihanlar neticesinde İstanbul müderrisliği ruusu verilen Tunahan, dersiam sıfatıyla 400 kuruş ücret almıştır. 1922 yılında Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye 'de Müderris olan Tunahan, Türkçe ve Arapça dersleri vermiştir. 3 Mart 1924'te yürürlüğe giren Tevhîd-i Tedrîsat Kanundan sonra İbtidâ-i Hâric Medresesi, İmam-Hatip Mektebi'ne dönüştürüldükten sonra Tunahan, din eğitimi konusunda kaygılanmış ve

istifa etmiştir. Tunahan, Ankara'ya telgraf çekip İslami ilimleri fahri olarak okutmak istediğini belirtmiş fakat olumsuz yanıt almıştır. Polis takibine giren Tunahan, öğrenci bulmakta zorlanmıştır (Öngören, 2012: 41/375-377).

1938 yılında Diyanet İşleri Reisliğinde vaizlik görevine başlayan Tunahan, cami odalarında ders halkaları oluşturması sebebiyle 1939 yılında tutuklanmıştır. İç işleri Bakanlığı, 1948 yılında Süleyman Hilmi Tunahan'ın vaizlik belgesi geri almıştır. Uzun uğraşlar sonucunda 1950 yılında vaizlik iznini almıştır. Vaazlarıyla geniş bir kitleye ulaşan Tunahan, 1951 yılında İstanbul Üsküdar'da 25 öğrencisiyle ilk yatılı Kur'an Kursu'nu açmıştır. 1951 yılında açılan İmam hatiplerde yeterli din eğitiminin gösterilmeyeceği endişesiyle talebelerini göndermek istememiştir. Bu olumsuz tavır izlerini uzun süre devam ettirmiştir. 1959 yılında vefat eden Süleyman Hilmi Tunahan, Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir (Öngören, 2012: 41/375-377).

Varsak Türkmenleri arasında faaliyet gösteren Süleymanlılar, bölgede geniş halk kitlesini etkilemektedir. Pazartesi ve çarşamba günleri evlerde hatim yapılmakla birlikte zikirleri hoca tarafından çoğaltılmaktadır. Bu hatimlerde çay ve kurabiye ikram edilmektedir. Süleymanlı tarikatı Varsak bölgesinde kermesler düzenlemektedir. Söz konusu tarikatın milli eğitime bağlı yurtları ve okulları bulunmaktadır. Varsak bölgesinde de bir yurdu mevcuttur.

Varsak Türkmenlerinde daha çok erkekler arasında faaliyet gösteren Çetinciler, halk arasında Aksu cemaati olarak bilinmektedir. İsmail Çetin'in yaşadığı yer olan Aksu'ya ithafen Aksu cemaati ismini almış olabilir. İsmail Çetin 1945 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Şeyhülkurrâ Molla Abdürrezzâk Kürdî'den kıraat eğitimi almıştır. Molla Bedrettin, Molla Tayyib, Şeyh Şerefeddin ve oğlu Şeyh Mustafa'dan Molla Cafer'den dersler almıştır. Ayrıca Sakıp Efendi'nin, Molla Muhammed Zivingi' nin ve Molla Abdülhakim' in derslerine katılmıştır. Diyarbakır da kitapçılık, imamlık ve müderrislik görevlerini yürüten Çetin, 1971'de Isparta'nın Atabey ilçesinde imamlık görevinden istifa etmiştir. 1971'den sonra Isparta'da yaşayan Çetin, 1996 yılında sağlık problemleri nedeniyle Antalya'nın Aksu ilçesine yerleşmiştir. Çetin 17 Haziran 2011 yılında vefat etmiştir. Isparta Akyol Mezarlığı'na defnedilmiştir (Özdirek, 2020:290-291).

“İsmail Çetin'in önceleri, Menzil cemaati adına tövbe verdirirken daha sonra Medine'de yaşayan Abdulgafur el-Abbasi isimli şahıstan aldığı icazetle, Nakşi- Kadiri dersleri vermeye başladığı anlaşılmaktadır. Mensupları tarafından “üstaz”, “ büyük bir alim” olarak kabul edilen İsmail Çetin, 38 Türkçe, 6 Arapça telif eser sahibidir” (Efe, 2013:154-155).

Söz konusu tarikatta erkeklerin perşembe günü, kadınların ise pazartesi günü hatme için toplandıklarını ifade edilmektedir (K.K.39). Ayrıca erkekler için yurtlarda medrese eğitimi

verilmektedir. Bu durum da tarikatı da daha çok erkeklerin benimsediğini göstermektedir. Aynı zamanda Çetinciler, Gönül Dini, İlmi, Ahlaki Araştırma ve Yaşatma Vakfı'nı Antalya'nın Aksu ilçesinde kurmuşlardır. Vakfın sloganını “İyi insan olmak ve iyi insan yetiştirmek” olarak belirlemişlerdir (K.K.32).

Varsak Türkmenleri arasında faaliyet gösteren bir diğer tarikat ise Nurculuktur. “Türkiye'nin güçlü ve etkin dini gruplarından biri olan Nurculuk, kurucusu Said Nursi'nin kendine özgü bir dil ve fikir dünyası kurmaya çalıştığı Risale-i Nur Külliyyatının öğretileri etrafında şekillenmiş bir harekettir” (Efe, 2013:197). Said Nursi 1878 yılında Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı Nurs köyünde doğmuştur. Zeki bir öğrenci olan Said Nursi, Doğubeyazıt'ta Şeyh Muhammed Celali'nin ders halkasına girerek 1892 yılında icazet almıştır. İcazet aldıktan sonra Bitlis'e dönen Said Nursi, Şeyh Emin Efendi'den ders almıştır. Van Valisi Tahir Paşa'nın zengin kütüphanesinden faydalanan Said Nursi, fen ilimlerine ait eserleri incelemiştir. Said Nursi medreselerde sadece dini ilimlerin okutulmasının yetersiz olduğu kanısına varmıştır. Said Nursi İstanbul, Ankara, Şam, Van, Erzurum, Kastamonu, Eskişehir, Burdur ve Isparta gibi pek çok şehirde yaşamıştır. 1925 yılında Burdur'da Risale-i Nur ismini verdiği eserleri yazmaya başlamıştır. Söz konusu eserler doğrultusunda kendisini öğrenci yetiştirmeye adanmıştır. Bu dönemden sonra hayatı sürgün, hapis ve mahkemelerle geçmiştir. 1926 yılında Isparta'nın Barla köyünde sekiz yıl yaşamıştır. Eserlerinin büyük bir kısmını Barla'da tamamlamıştır (Açıkgenç, 2018:35/565-566).

Gizli cemiyet kurma, rejim aleyhine çalışma, Cumhuriyet'in temel nizamlarını yıkmaya teşebbüs ve laikliğe aykırı davranma iddialarıyla yargılanan Said Nursi 1935'te tutuklanıp Eskişehir hapishanesine gönderilmiştir. Mahkeme de kendisini savunan Said Nursi, müdafaasını Lem'alar isimli eserine eklemiştir. Kastamonu'ya sürgün edilen Said Nursi, sekiz yıl burada yaşamıştır. 1943 yılında kitaplarının kanuna aykırı olması gerekçesiyle tutuklanan Said Nursi, 126 talebesiyle Denizli de yargılanmıştır. Mahkemenin görevlendirdiği bilirkişi heyetinin hazırladığı raporda siyasi bir faaliyet olmadığı, yazıların iman ve Kur'an'a dair konulardan oluştuğunun belirtilmesi neticesinde talebeleriyle birlikte serbest bırakılmıştır (Açıkgenç, 2018:35/565-566).

Nurculuk Varsak Bölgesinde özellikle Erkekler arasında faaliyet göstermektedir. Salı günü Varsak Ayanoğlu mahallesinde evlerde, cuma günü Muratpaşa ilçesinde Süleyman gaye medresesinde toplanılmaktadır.

Uşşakilik, Halvetiyye'nin orta kolu Ahmediyye tarikatı; Sınaniyye, Ramazaniyye, Mısıriyye ve Uşşakiyye olmak üzere 4 ana şubeden oluşmaktadır. Hüsameddin Uşşaki'nin gençlik yıllarında Kübreviyye'nin Nurbahşiyye koluna bağlandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla

Uşşakiyye, Nurbahşiyye ve Halvetiyye'nin karışımı olduğu belirtilmektedir (Kılıç, 2012:42/232)

Hüsameddin Uşşaki, 1475 yılında Buhara'da doğdu. İlk din eğitimini babasından alan Hüsameddin Uşşaki, ticaretle ilgilenmiştir. Gördüğü rüya neticesinde mirasını kardeşine bırakıp Anadolu'ya gelmiştir. Uşakta Halveti şeyhlerinden Emîr Ahmed-i Semerkandî'ye bağlanmıştır. III. Murat tarafından Hüsameddin Uşşaki için Kasımpaşa'da tekke yaptırılmıştır. Söz konusu tekke, Uşşakiyye tarikatının asitanesi olmuştur. Ölümüne kadar İrşad görevini bu tekkede devam ettiren Hüsameddin Uşşaki, hac ibadetinin dönüşünde Konya'da vefat etmiş ve İstanbul'da tekkesine defnedilmiştir(Akkuş, 1998, 18/515). Varsak Türkmenlerinde Uşşakiliği benimseyenler evlerde perşembe ve pazar günü toplanmaktadır. Sesli zikiri benimsedikleri bilinmekle birlikte görülen rüya neticesinde zikirlerin çoğaldığını bildirilmektedirler (K.K.19).

Varsak Türkmenlerinde dini hayatlarında merkezi konumda olan olgu mevlittir. Bir kişi vefat ettiğinde yedi gün, kırk gün, elli iki gün, bir yıl veya birkaç yıl geçtiğinde mevlit verilmektedir. Mevlitlerde yemekler en az 500 kişilik yapılmaktadır. Halk arasında mevlit verenler övülmekte vermeyenler ise kınanmaktadır (K.K.22).

Mevlitler genellikle saat 10.00'da başlayıp 12.00'de bitmektedir. Mevlit sahibinin yakın akrabaları ve komşuları saat 6.00- 7.00 arası gitmektedir. İmece usulü aşçıya yardım edilmektedir. Tavuk çorbası için pişen tavuklar ayıklanıp tavukların doğrama işini ve salatayı komşu ve akrabalar yapmaktadır. 12.00'den sonra ilk olarak kadınlar için sofralar kurulmaktadır. Öğlen ezanı okununca erkekler camiye gitmektedir. Namaz kılındıktan sonra erkekler için sofralar hazırlanmaktadır. Günümüzde ise kadın ve erkeklere aynı anda sofralar hazırlanmaktadır. Mevlitler evlerin yanında yapılmaktadır. Pandemiden önce 4-5 kişiden oluşan bir masaya bir kâse çorba, bir tabak yemek, bir tabak pilav, bir tabak salata ve tatlı getirilmekle birlikte günümüzde tabildot sistemine geçilmiş ve tek kişilik hazırlanmaya başlanmıştır (K.K.19).

Varsak Türkmenlerinde bir diğer gelenek ise aşuredir. Söz konusu geleneğe katılım geçmişe nazaran daha yüksektir. Günümüzde kazanlarla pişen aşureler, komşu ve akrabalara dağıtılmaktadır. Aşurede kırk çeşit malzemenin olması gerektiğine inanılmaktadır. Aşureyi yapan kişi malzeme sayısının kırka ulaşmadığını fark ederse aşurenin içine bal eklemektedir. Çünkü balda kırk çeşit çiçekten bir parça olduğuna inanılmaktadır (K.K.22).

İKİNCİ BÖLÜM

VARSAK TÜRKMENLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ RİTÜELLER

2.1. Varsaklarda Geçiş Dönemleriyle İlgili Ritüeller

Sürekli değişime maruz kalan İnsan, yaşamını etkileyecek önemli dönemlerde gelecekle ilgili ümit ve kaygıyı iliklerine kadar hissetmektedir. Yeni bir dönemin kapısını aralayan bu evre geçiş dönemi olarak isimlendirilmekle birlikte doğum, evlilik ve ölüm başlıklarından oluşmaktadır. Yeni döneme geçiş esnasında kaygılanan ve savunmasız hisseden insan, kendisi ve sevdiklerini koruma kalkanı altına almak için halk inanışlarına başvurmaktadır. Halk inanışları insanların zayıf düştüğü geçiş dönemlerinde yoğunluk göstermektedir. Birçok adet, uygulama ve töreni bünyesinde barındıran geçiş dönemleri, yaşanan coğrafyadaki kültürün beklentisine göre şekillenmektedir (Arık ve Eroğlu, 2020:210-258).

“İnsanlığın bu dönemlerle ilgili düşünce, tasarım, tutum, davranış, işlem ve uygulamaları belirli bir ülkenin, bir halkın ya da etnik grubun coğrafyasından ve kültüründen gelen kimi yerel ayrımların, özelliklerin dışında ana çizgileriyle evrensel bir nitelik taşımaktadır” (Örnek, 2000:131).

2.1.1. Doğum

Geçiş dönemlerinin ilk aşaması olan doğum, toplum nezdinde büyük öneme sahiptir. Türk kültüründe aile, toplumun yapı taşı olarak kabul edilmekte ve atalar kültürüyle ilişkilendirilerek kutsallık kazanıp baba ocağı olarak isimlendirilmektedir. Aynı zamanda sosyal bir kurum olan ailenin sürekliliği doğumla gerçekleşmektedir. Kadının saygınlığını arttıran doğum, toplum tarafından sevinçle karşılanmaktadır. Çünkü aile kadınla eş değer bir anlam barındırmaktadır (Aslan, 2011:30).

Yaratılışı itibariyle muhtaç konumda olan insan, aklı sayesinde her ne kadar kudretli kabul edilse de maddi ve manevi yönlerden yapılandırılmak için yakınlarına ihtiyaç duymaktadır. Dünyaya gelen birey, sorumluluklarının idrakinde olmadığı gibi tamamen başkalarına bağımlıdır. Tıbbi açıdan yeterli bilgi ve araç gerece sahip olmamak doğum olayında hem annenin hem bebeğin hayatını riske atmaktadır. Korumacı yaklaşıma sahip olan toplum ise çözümü halk inanışlarında bulmuş ve doğumla ilgili pek çok inanış ortaya koymuştur (Eroğlu - Arık, 2020:259).

2.1.1.1. Doğum Öncesi

Türk kültüründe çocuk sahibi olmak, bireylerin toplumsal kabulüne olanak sağlamaktadır. Çocuğu olmayan aileler toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bu duruma en güzel örnek Dede Korkut Hikâyeleri'nde ele alınan Hanlar Hanı Bayındır'ın yılda bir defa Oğuz beyleri için kurdurduğu toyda “Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu. Kiminki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayana Allah Teâlâ beddua etmiştir, biz de beddua ederiz.” demesi çocuk sahibi olmanın toplumsal kabule vesile olduğunun kanıtıdır (Ergin, 1971:9).(Kabak, 2011:20).

Varsak Türkmenlerinde çocuğu olmayan çiftler ilk olarak doktora başvurmaktadır. Tedavi edilecek herhangi bir sorunun olmaması neticesinde halk inanışlarına yöneliş başlamaktadır. Kısırlık sebebinin kadından kaynaklandığı düşüncesinden hareketle halk inanışları kadın üzerinden yürütülmektedir.

İlk başvuru olan yöntem halk arasında “kasık kaldırtmak” olarak isimlendirilmektedir. Halk arasında “el almış” olarak bilinen şifacı kadın, infertil yani hamile kalamayan veya hamileliği sürmeyen kadının alt karın bölgesinde bulunan rahme baskı uygulayarak masaj yapmaktadır. Kasıktan göbeğe doğru yapılan bu masaj neticesinde yavaşça çekilme işlemine kasık çekirtmek de denilmektedir (Kolot, 2018:106). Varsak Türkmenlerinde sık sık uygulanan bu yöntemin sonunda infertil kadının beline mısır koçanı bağlandığı ve “Mısır taneleri gibi üresin inşallah!” denilerek hem kavli hem fiili dua edildiği gözlemlenmiştir. Kasık kaldırtma uygulamasında mısırın kullanılması üremeyi çağrıştırmaktadır (K.K15, K.K.9). Eliade'ye göre, “Orta ve Kuzey Asya'da şamanın başlıca işlevi hastalıkları iyileştirmektedir.”(Eliade, 1999:247). (Kabak, 2011:65). Eliade'ye göre hastalıkların birçok sebebi olmakla birlikte en ağır basan hastalık sebebi ruhun çalınmasıdır. Ruh gören ve onu bedene tekrar döndürmeyi sadece Şaman başarabilir (Eliade, 1999:247-248). Kabak, kısırlığı gidermek için uygulanan bel çekirtme gibi uygulamaların ocak kültürünün bünyesinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca eski zamanlarda şamanlarca yapılan söz konusu uygulamaların günümüzde ocak sahibi kişilerce yapıldığına dikkat çekmiştir (Kabak, 2011:65). Aynı şekilde Varsak Türkmenlerinde gerçekleştirilen kasık kaldırma uygulaması ocak kültürünü çağrıştırmaktadır.

Varsak Türkmenleri stres, ağır kaldırma veya nedeni bilinmeyen korku gibi sebeplerle yaşadıkları iştahsızlık, yorgunluk, halsizlik gibi durumlarda da el almış kadınlara gitmeyi tercih ettikleri “göbek kaldırtma” işlemi yaptırdıkları ifade edilmektedir (K.K15,K.K.9).

Bir diğ er yöntem ise Şu Şekildedir: Bebek sahibi olmak isteyen kadın, kendileriyle yakın bir zaman diliminde evlenmiş  ocuk sahibi olmuş çiftin yanına giderek (Genellikle halk arasında kırk  karışmış kişiler birbirilerinin yanlarına gitmektedir)  ocuğu olmayan kadın Şalvarının lastiğini çıkarıp çocuğu olan kadının, Şalvarının lastiğiyle deęiŐtirmektedir. Bu değişim esnasında İhlas suresi okunmaktadır. Bu ritüel sadece çocuğu olmayan kadınlar değil aynı zamanda hali hazırda çocuğu olup ikinci çocuğunun cinsiyetini belirlemek isteyen kadınlar tarafından da yapıldığı belirtilmektedir (K.K.31). Örneğin bir kadının ilk çocuğu kız ise ikinci çocuğunun cinsiyetinin oğlan olmasını istiyorsa oğlu olan bir kadına giderek bu ritüeli gerçekleŐtirmektedir. Yine aynı Şekilde çok kızı olan veya çok oğlu olan bir aile misafirliğe gelip herhangi bir eŐyalarını unutulursa o eşya saklanmaktadır. Böylece anne adayının istediği cinsiyette bir bebeğinin olacağına inanılmaktadır (K.K.17). Söz konusu ritüeller J. Frazer' ın temas kanunuyla açıklanabilir. Nitekim temas kanununda birbiriyle ilişkisi bulunan Şeylerin fiziki temas olmasa bile birbirlerini etkileyeceklerini belirtilmektedir (Tanyu, 1992:6/502). Uygulanan ritüelde eşya deęiŐimi ritüelin büyüsel yönünü oluŐtururken İhlas suresinin okunması ise dini yönünü oluşturmaktadır. "Söz konusu ritüeller majik kuvvet doğurganlık özelliğine sahip olan kaynaklardan sağlanmaya çalıŐılmaktadır" ( rnek, 1966:57).

Geçmişten günümüze Türk sosyal hayatında önemli bir konumda olan ağaç, mevsimlere göre kendini yenilemesinden dolayı hayatın ve sonsuzluğun sembolüdür (Arslan, 2014:61).

Türklerin genelinde olduğu gibi Yakutlar, Kırgızlar ve Kazaklarda ağaç kültü oldukça belirgindir. Yakutlarda çocuğu olmayan kadınlar, kutsal kabul edilen bir ağacın dibine ak boz at derisi üzerine oturup yer sahibine ağlayarak yalvardıkları bildirilmektedir. Bu yapılan dua sonucunda  ocuk sahibi olanlar, bunun Tanrı ve yer ağaç ruhları tarafından, verildiğine inanmıŐtır (İnan, 1965:168).

Kırgızlar da ise Şamanizm devrinden kalma kutsal ağaçlar ve büyük Şamanların mezarları İslamlaŐtırılmıŐ ve evliyaların türbeleri olmuştur. Manas Destanı'nda Yakup Han hatununun kısırlığından Őik yet ederek diyor ki: Bu  ıracı' yı alalı on dört yıl oldu. Bir  ocuk koklayamadım,  pemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor. Kutlu pınarlar yanında gecelemiyor.'' Destandaki bu sözler Türkler' in ağaç kültünün en büyük kanıtı olduğu d Ő n lmektedir. Ayrıca "Kırgız- Kazakların Őeriata aykırı adetlerinden Őikayet eden Molla Gazi Hoca "Kadınları kısır olursa sahrada tek başına biten bir ağaç, bir kuyu (pınar) veya su yanında koyun kesip geceler.'' diyor Müslüman Kırgızların bu adetleri Yakutların kutlu ağaç ayınının benzeridir (İnan, 1965:168).

Varsak Yaylası'nda bulunan eskiden dilek ağacı olarak da kullanılan  am ağacı Varsak Türkmenlerinin ritüellerini gerçekleŐtirdięi bir mekândır.  ocuğu olmayan kadının "Allah' ım bana evlat verecek misin? Onu göster!" diyerek dua ettiği ve  am ağacının altında uyuyarak rüya görmeyi beklediği ifade edilmektedir. Rüyasında  ocuk görenlerin yakın bir zamanda evlat

ile müjdeleneceğini düşünülmektedir. Kaynak kişi ritüeli arkadaşıyla bizzat uygulamıştır. Arkadaşının rüyasında erkek bebek gördüğünü ve ikiz erkek bebekleri olduğunu dile getirmiştir (K.K.9). Uygulanan bu ritüel için seçilen yerin ağaç altı olması ağaç kültürünün günümüzde devam ettiğinin kanıtıdır. Ayrıca Allah’a dua edilmesi ise ritüelin İslam dinine uyarlanmış kısmıdır.

Varsak Türkmenlerinde yaygın olan bir diğer uygulama ise Türbe ziyaretidir. Antalya Döşemealtı Çıgılık beldesinde bulunan halk arasında Karakise Türbesi denen mevkiye gidilmektedir. Çocuğu olmayan kadın tarafından türbenin etrafında “dede bana çocuk ver” diye dua edilmektedir. Kadın türbeye bozuk para bıraktığını ve evden getirdiği herhangi bir kıyafetini astığını dile getirmiştir. Ayrıca türbeden çıkınca zeytin ağacı taşlanmaktadır. “Ben ölüyü boşladım, ölüm bizi bırak evlatlarım yaşasın!” denildiği ifade edilmektedir. Bu inanış genelde uzun yıllar çocuğu olmamış ailelerin son çare kabul ettikleri ve yaptıkları inanıştır. Eğer çiftin çocukları olursa türbeye gelip tavuk veya horoz hediye edilmektedir (K.K.13). Kaynak kişi ritüeli bizzat uygulamıştır. Eskiden kadının ritüeli tamamlaması için bir gece mezarlıkta kaldığı dile getirilmiştir. Günümüzde ise mezarlıkta uyuma âdeti uygulanmamaktadır. Söz konusu ritüelde bozuk para demir kültürünü, ağaç taşlamak, ağaç kültürünü temsil etmektedir. Uygulanan ritüellerde ağacın merkezi konumda olması Varsak Türkmenlerinde ağaç kültürünü hala varlığını sürdürdüğünün en büyük kanıtıdır. “Bugün hala Anadolu’da varlığını sürdüren, evliya, dede, baba inanışlarının kökenini atalar kültürüne bağlayabiliriz. Ayrıca, evlialardan istenilen dileğin gerçekleşeceğine ve evliyanın yardım edeceğine mutlaka inanılması gerektiği düşündürücüdür. Bu mutlak inanç, kişinin psikolojik olarak koşullanmasını dolayısıyla da bilinçli olmasa bile bunun gerçekleşmesine ilişkin çaba göstermesini doğurabilir” (Artun, 2011:110).

Bir diğer yöntem ise kırk bir adet hurma, kırk bir ayrı kişiye Meryem suresinin okuması ve hurmaya üflemesi için dağıtılması uygulamasıdır. Dualı hurmalar toplanarak anne adayının kırk bir gün her sabah aç karnına tükettiği belirtilmektedir (K.K.34). Söz konusu ritüelde Meryem suresi ve hurmanın seçilme sebebi Meryem suresi 23. ayetle ilişkili olduğu düşünülebilir. Nitekim söz konusu ayette “Hz. İsa’nın hurma ağacı altında dünyaya gelmesi ve Hz. Meryem’in ağacı silkeleyip dökülen hurmalardan yemesinin” vahyedildiği bildirilmektedir. (Meryem 19/23, 25) (Bozkurt, 1998:18/392). Halk inanışlarında 1, 3, 5, 7, 9, 12, 40, 70, 72, 99, 300, 360, 366, 1001, 18.000 gibi söz konusu sayılardan her biri uğurlu ve kutlu kabul edilmiştir (Boratav, 1984:90). Söz konusu ritüelde kırk bir sayısı, kırk sayının uyarlaması olabileceği düşünülmektedir.

Bir diğ er rit uelin uygulama mek anı ise Arafat'tır.  ocuğu olmayan kişi veya yakını tarafından ip, iki tane odun parçası ve bez bebek alınarak Arafat'a gidildiği ve getirilen bu malzemelerle salıncak kurulduğu belirtilmektedir. İhlas, Fatiha ve Ayet  l-Kürsi okunup, "Allah'ım  ocuk nasip et!" diye dua edilerek bez bebeğin yerleştirildiği salıncanın sallanması suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bir akrabası için bu ritüeli gerçekleştiren  .S. bebeklerin ikiz olması için iki adet bez bebek aldığını ve çocuğu olmayan ailenin bu ritüel sayesinde ikiz bebek beklediklerini ifade etmiştir (K.K.45). Söz konusu ritüel J. Frazer'ın Taklit büyüsüyle açıklanabilir.

Taklit büyüsü: Bir şeyin taklidini yapmakla o şeyin esasını etkileme, taklit yoluyla istenilen sonucu elde etme esasına dayanır. Bu büyünün temeli, Frazer'ın benzerin benzeri meydana getirdiği şeklindeki ilkesine dayanır. Aynı zamanda analoji büyüsü, homeopatik büyü de denilen bu büyüye hem iyi hem de kötü gayeler için başvurulur. Bu büyü şeklinde  ocuk isteyenlerin bezden bebek, ev iste yenlerin de ufak taş arla bir ev yapmaları benzerin benzer şeyler meydana getirebileceği inancından kaynaklanır (Tanyu, 1992:6/502).

Uygulanan ritüelde oyuncak bebekler gerçek bebeği taklit edip ritüelin büyüsel yönünü oluşturmaktadır. Ayrıca mek an olarak Arafat'ın seçilmesi, dua ve surelerin okunması ise ritüelin İşlami kimlik kazanmış yönünü temsil etmektedir.

Varsak Türkmenlerinde hamilelik muştusuna kavuşmuş fakat doğum konusunda endişe duyan aileler halk inanışlarına yönelmişlerdir. Anne adayının bebeği korumak için çeşitli yollara başvurduğu bilinmektedir. Anne adayı tarafından yedi evden bozuk para ve kumaş parçası toplanmaktadır. Kumaş parçalarından bebek kıyafeti dikilir, bozuk paralar ise d vd r l p bilezik yaptırılmaktadır. Yapılan bu bileziği anne adayının takı olarak kullandığı bilinmektedir. Bozuk para ve kumaş toplanan yedi evin ortak noktası, evdeki bir bireyin adının Mehmet olmasıdır. Görüşülen kadınlara "Mahmut veya Muhammed olmaz mı?" diye soruldu. Lakin sadece Mehmet isminin olduğu dile getirilmiştir (K.K.13). Varsak bölgesinde Mehmet ismi Mahmut ve Muhammed isminden daha yaygın kullanılmaktadır. Kolaylık açısından Mehmet isminin tercih edilmiş olabileceği d ş n lmektedir. Mehmet ismi âdetin dini y n d r. Eğer kadın hamile kalır ve çocuğu erkek olursa Mehmet kız olursa Elif ismi verilmektedir. Uygulanan bu ritüelde dikkat çekici noktalar yedi sayısı, bozuk para ve kumaştan dikilen bebek kıyafetidir. Halk inanışlarında Uğurlu sayılar arasında zikredilen yedi, bu ritüelde ev sayısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bozuk paradan bilezik yaptırılması demir kültüyle ilişkilendirilebileceği gibi kumaş parçalarından kıyafet dikilmesi J. Frazer'ın Taklit büyüsünü çağrıştırmaktadır. Örneğin aynı ritüelin Sivas'ta da yapıldığını zikretmekle birlikte majik unsurların ve majik sayıların karşılıklı birbirlerini desteklediği ve etkiyi iki yönden arttırmaya çalıştığını belirtmiştir ( rnek, 1966:67).

Varsak Türkmenlerinde Bebeğe İsim verme olayı bebeğin cinsiyetinin belli olduğundan itibaren gündemdedir. Varsak bölgesinde genellikle çocuklara iki isim verilmektedir. Birincisi bebeğin dedesinin veya babaannesinin ismi, ikinci isim ise modern olarak tabir edilen isimlerden seçilmektedir. İlk çocuğun ismi baba tarafından ikinci çocuğun ismi anne tarafından seçildiği bilinmektedir. Genelde iki erkek kardeş veya iki kız kardeşe isim verilirken bu kural uygulanır, herhangi bir sorun yaşanmaz. Fakat ilk çocuk kız ikinci çocuk erkek olursa isim mevzusunda tartışmalar olabilmektedir. Aile çocuğuna isim verirken kendi sülalesine de bakmaktadır. Eğer seçilen isim sülalede ölmüşse o isim tercih edilmez. Görüşülen kadınlardan D.K. beş kardeşi olduğunu ve hepsinin ilk çocuğuna Emine ismini koyduklarını dile getirmektedir. Çocuklar küçük yaşta vefat ettikleri için D.K. kızına Emine ismini koymadığını ifade etmektedir (K.K.9).

Çocuğa yaşaması için Başkurtlar da Yaşar, Dursun, Ölmezbay gibi isimler verirken (İnan, 1965:174). Varsak Türkmenlerinde de Dursun, Yaşar ve Durmuş gibi isimler çok tercih edilmektedir. Çok sayıda kızı olanlar oğlu olması için kızlarına Döndü, Durkadın gibi isimler vermektedir.

Bebeğin doğumdan sonra ölmesini engellemek için uygulanan bir diğer yöntem ise yoldan geçen kişinin ismini, bebeğin ismi olarak seçilmesi geleneğidir. Annenin çok sayıda çocuğu doğumda veya doğum öncesinde ölmüşse ilk sağ doğan bebeğe yoldan geçen kişinin ismi verilmektedir. M.A. abisinin isminin Turan olduğunu ve yoldan geçen bir adamın adı olduğunu ifade etmiştir (K.K.36).

Hem bebeğin olması hem de olan bebeğin düşmemesi için hocaya gidilerek annenin boyu uzunluğunda halk arasında “Boy Amanesi” olarak isimlendirilen muska yazdırılmaktadır. Bu muskayı anne adayını üzerinde taşıyabileceği gibi evde de muhafaza edebilir. Bebeğin düşmemesi için yapılan bir başka adet ise asma kilide dua okutmaktır. Dualar okunan asma kilit anne adayının belinde kilitleme işleminden sonra anne adayının belinden çıkarılıp kendisine teslim edildiği ifade edilmektedir. Doğum başlayınca kilidin açılması gerekmektedir eğer açılmazsa doğumun çok zor olacağına inanılmaktadır. Kaynak kişi sürekli düşük yaptığını son çare olarak asma kilit ritüelini uyguladığını dile getirmiştir. Fakat anahtarı kaybettiğini, doğumun on iki on üç saat sürdüğünü ve bebeğin vefat ettiğini ifade etmiştir (K.K.13).

Örnek; doğumu kolaylaştırmak için evdeki kilitlerin açılmasını “Benzer işlemler benzer sonuçlar doğurur.” ilkesi yani taklit büyüyle açıklamıştır. Asma kilidi annenin belinde kitlemenin, bebeği rahmet kilitleyip düşmesini engelleme, doğum zamanında asma kilidi açmanın doğumu kolaylaştırmak düşüncesi de benzer işlemler benzer sonuçlar doğurur ilkesiyle açıklanabilir. Bu ritüel ak büyü sınıfına giren pasif bir uygulamadır (Örnek, 1966:63).

Varsak Türkmenlerinde bebek sahibi olmak isteyenlerin en çok başvurduğu yöntemlerden birisi de kırklamadır. Söz konusu kırklamada kırklanacak kişinin babasının idrarı kullanılmaktadır. Kırklanacak kişi süpürge üzerine oturup idrar ve deniz suyu karışımı suyla ocaklı kişi tarafından yıkanması gerekmektedir. Ritüel dualar ve Ayet el Kürsi okunarak bitirilmektedir. Ayrıca ritüelin sonunda Kırklanan kişinin iç çamaşırlarını ters giymesi istenmektedir. Söz konusu ritüel, kilo almak isteyen kişilerin de başvurduğu bir yöntemdir. Ritüelde dikkat çeken hususlar idrar, süpürge, su, iç çamaşırların ters giyilmesidir. Kabak, Süpürgeyi orman/ağaç iyesiyle ilişkilendirmiştir. Süpürge otu bir nevi ağaçtır. Eski dönemlerde kullanılan süpürgelerin çalılardan (bodur ağaçlar) yapıldığı göz önüne alındığında süpürge ağaç kültürüyle ilişkilendirilmesi mantık dahilindedir. Dolayısıyla özel birtakım güçler yüklenen süpürge pek çok inanışta merkezi bir konumda yer almıştır (Kabak, 2011:158). Söz konusu uygulamada iç çamaşırların ters giyilmesi Türklerdeki ters motifiyle ilişkilendirilebilir. Ritüeldeki su, su kültürünün izlerini barındırmaktadır. İdrar ise hem ak büyü hem kara büyü kapsamında düşünülebilir. Bu uygulamada ak büyü kapsamındadır.

Varsak Türkmenlerinde bebeğin cinsiyetini değiştirmek için ağaç taşlama uygulaması tercih edilmektedir. Hamile kadın cuma günü abdest alarak sala ve ezan arasında ayva ağacının yanına gelerek çeşitli sure ve dualar okumaktadır. Yerden taş toplayıp ağacın dalının altına gelmektedir. Burada ilk olarak kucağında biriktirdiği taşları ağacın dalının üzerinden geçirerek tekrar kucağında toplaması gerekmektedir. Daha sonra geriye çekilerek “Ayvayı taşladım ben oğlanı boşladım kıza başladım.” diyerek ağaç taşlanmaktadır. Hangi cinsiyeti istiyorsa manide onu dile getirilmelidir (K.K.14). Kaynak kişi ritüeli bizzat uygulamış fakat olumlu sonuca ulaşamadığını belirtmektedir. Gökbel, Anadolu’da yaşayan Varsakların genelinde armut ve erik ağacının taşlandığını dile getirmekle birlikte ele aldığı örnekte erkek çocuğun istendiğini belirtmiştir (Gökbel, 2007:116). Antalya’da yaşayan Varsakların Ayva taşlaması, armut ağacından uyarlanmış olabileceğini düşündürmektedir. “Ağaç kültürüne bağlı doğurganlık pratiğinde armut ağacının taşlanması kız çocuğu istenmemesi üzerine kurulması önemli bir durumdur. Taşlama eylemi psikolojik olarak istenmeyen şeye karşı yapılır. Ayrıca elma, nar, incir gibi meyve veren ağaçlar ile kutsal kabul edilen meyvesiz ağaçlar, hiç çocuğu olmayan ailelerin kısırlığı giderme uygulamalarında kullanılırken armut ağacının çocuk sahibi olan ancak erkek çocuk sahibi olmayan ailelerin pratiklerinde kullanılması dikkat çekici bir durumdur.” (Demir, 2021:86). Ayrıca Varsak Türkmenlerinde ayvanın taşlanmasında kız ve erkek ayrımı yapılmamıştır. Nitekim ritüeli uygulayan E.K. üç oğlu olduğunu ve dördüncü çocuğunun kız olması için çabaladığını ifade etmiştir (K.K.14).

Hamile kadın meyve veren ağaca benzetilmektedir. Meyve vermeyen ağaçlara hamile kadınların sarılması ritüeli “ağaç bayramlaşması” olarak isimlendirilmektedir. Gerçekleşen bu ritüelle ağacın meyve vereceğine inanılmaktadır (K.K.22). Bu inanış “Üzüm üzüme baka baka kararır” atasözünün bir yansıması olarak kabul edilebilir. Her iki ritüelde de ağaç kültürünün izlerine rastlamak mümkündür.

Ahıska Türklerinde meyve vermesi için ağaca sarılma uygulaması genç kızların uyguladığı bir inanış olmakla birlikte bir diğer yöntem ağacı korkutmaktır (Aça, 2008:15). Varsak Türkmenlerin de ağacın meyve vermesi için gövdesine vurulması “Seneye meyve vermezken seni keseceğim!” gibi tehditlerin savrulması ağacın korkması için yapılan uygulamalardır. Aça, Fethiye ve Karabük’te ağaç korkutma uygulamasının olduğunu dile getirmektedir (Aça, 2008:15). Ayrıca Eliade’ye göre “Hiçbir bitki kendi başına değerli değildir, ancak bir arketipe katılımla ya da onu din dışı, mekândan tecrit ederek kutsallaştıran belirli davranış ve sözlerin tekrarıyla değer kazanır.” (Eliade, 1984:43). Farklı coğrafyalarda benzer uygulamanın olması Türk kültüründe Ağaç Kültürünün canlılığını koruduğunu göstermektedir.

Ayva hamile kadın için önemli bir yiyecektir. Ayva yiyen kadının bebeğinin güzel sarışın olacağına inanılmaktadır. Yaşlı insanlar güzel bir bebek gördüklerinde anneye hamileyken ayva yiyip yemediğini sormaktadır. Günümüzde ise ayvaya ek olarak muz ve şeftalide dile getirilmektedir. Ayrıca Hamile kadınlar tarafından ayvanın çekirdeklerini yanaklarına yerleştirip kısa bir süre bekletirlerse doğacak olan bebeğin gamzeli olacağına inanılmaktadır. Ayrıca anne hamileyken cebinde yumurta taşır ise de aynı sonucuna ulaşmaktadır (K.K.44, K.K.47). Bu ritüelde yumurtanın arzulananı elde etmek için kullanıldığı apaçıktır.

Hamile kadının tavşan eti yememesi gerekir. Ergun, tavşan tabusunun Alevi-Bektaşî geleneğinde olduğunu ifade etmekle birlikte derin bir tarihi arka plana sahip olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca bu geleneğin Sünnilikte unutulmaya yüz tuttuğunu savunmaktadır. Alevilikte benimsenen tavşan tabusunun Türklerin mitolojik geçmişine köprü olduğunu savunmaktadır (Ergun, 2011:308). Varsak Türkmenlerinde hamile kişi tavşan eti yerse bebeğin gözleri açık şekilde uyuyacağına inanılmaktadır (K.K.16). Hamileyken karaciğere, güle ve çileğe dokunan kadın, kendi vücudunun herhangi bir yerine dokunursa bebeğin vücudunda doğum lekesi oluşur. Bebeği yedi aylık olan G.K. hamileyken karaciğeri yemek yaptığını, yemeği yaparken alnına dokunduğunu ve bu nedenle bebeğin alnında kırmızı leke oluştuğunu dile getirmiştir (K.K.17).

Cinsiyeti öğrenmek için hamileyken uygulanan bazı inanışlar da vardır. Eskiden ultrason olmadığı için insanlar çeşitli pratikler uygulayarak cinsiyeti öğrenme yolunu

seçmişlerdir. Hamile kadının bir tane saç teli veya herhangi bir ip, yüzüğe bağlanarak dualar okunur ve yüzük ileri geri sallanması sağlanır. Eğer yüzük oval bir hat çizerek sallanırsa kız, dik bir hat çizerse oğlan olacağına inanılmaktadır (K.K.46).

Hamile kadına kelle paça çorbası tüketmesi tavsiye edilmektedir. Böylelikle çocuğun çok konuşkan olacağına inanılmaktadır. Kelle paça çorbası yapmak için pişirilen hayvan kafatası hamile kadına verilerek onu ortadan ikiye ayırması istenmektedir eğer kafatasının içi boş çıkarsa bebeğin cinsiyeti erkek, içi dolu olursa veya içinde tüy olursa kız olacağına inanılmaktadır. Bir diğer yöntem ise cinsiyetin anne adayının karnının şekline bakılarak tayin edilmesidir. Hamile kadının karnı sivriyse bebeğin erkek, yuvarlak yassı ise bebeğin cinsiyetinin kız olacağına inanılmaktadır. Cinsiyetin anlaşılmasında ipucu olan bir diğer yöntem ise ebeveynlerin fiziki ve iletişim durumlarıdır. Anne hamileyken güzelleşirse bebeğin cinsiyetinin kız, yüzünde lekeler çıkar ve çirkinleşir ise erkek olacağına inanılmaktadır (K.K.10). Aynı şekilde baba, güzelleşirse çocuğun kız, çirkinleşirse erkek olacağına inanılmaktadır. Eğer hamileyken karı koca çok tartışıyorsa bebeğin erkek, tartışmayıp iyi anlaşıyorlarsa kız olacağına inanılmaktadır. Son olarak anne, hamileyken canı ekşi yemek isterse kız, tatlı yemek isterse erkek olacağına inanılmaktadır (K.K.5). “Tatlının ekşiye tercih edilmesi erkek çocuğunun kız çocuğuna olan üstünlüğünü sembolize etmektedir” (Örnek, 1966:59).

2.1.1.2. Doğum Sırası ve Sonrası

Bir müjde olan doğumu halk dört gözle beklemektedir. Doğumun kolaylaşması için doğum sırasında uygulanan pek çok inanış mevcuttur. Doğumun kolay olması için kolay doğum yapan kadınların yanına gitmek çok tercih edilen yöntemlerden birisidir. Kolay doğum yapan kadının şalvarı istenir ve şalvarı ters çevrilerek hamile kadının şalvarının içinden geçirilmektedir. Böylece kolay doğum yapma özelliğinin kendilerine geçeceği inancı hakimdir. Aynı şekilde kolay doğum yapan kadının elinden su içilmesi de aynı sonucu vermektedir. (K.K.2). Söz konusu her iki uygulamada pasif büyü sınıfına girdiği düşünülmektedir. Ayrıca benzer işlemler benzer sonuçlar doğurur ilkesi yani taklit büyüyle açıklanabilir. Doğum sancıları başladığında anne adayına bitki çayı ikram edilerek anne adayı hızlı hızlı yürütülmektedir. İkram edilen bitki çayı Varsak Yaylası'nın dağlarından toplanan sarı bir bitkidir. Sarı yayla çayı, dağ çayı olarak bilinen bu bitkinin çay yapıp tüketilmesi neticesinde hem doğumu kolaylaştırdığına hem de kadın hastalıklarına iyi geldiğine inanılmaktadır (K.K.4).

Doğum anında annenin üzerinde bulunan şalvarı kapının eşiğine serilip misafirlerin bu şalvarın üzerinden geçmesi sağlanmaktadır. Bu ritüel ile şalvarın kapının eşiğinde adeta bir zırh görevi gördüğüne inanılmakta ayrıca, annenin ve bebeğin hem nazardan hem de kötü ruhlardan korunduğunu belirtilmektedir (K.K.2). Söz konusu âdeti uygulayanlar tarafından bir sonraki doğumunun kolay geçeceğine de inanılmaktadır. Bu ritüel ile doğumun basit ve imrenilecek kadar kolay bir olay olmadığı, anne ve bebek için yeni ve acılı bir süreç olduğu, haset dolu bakışların etkisini doğumun zorluğuna çekerek kötü enerjiyi kırmak amaçlanmaktadır.

Tıbbi bilgilerde yetersizlik insanları çeşitli arayışlara yönlendirmiştir. Doğumda hem annenin hem bebeğin sağlığı nedeniyle kaygılanan kişiler tarafından birtakım inanışlara yönelinmiştir. Annenin sancıları başladığında ilk olarak ateş yakılarak sırtını dönüp oturması istenmektedir. Sırtı ısınınca doğumun gerçekleşeceği düşünülmektedir. Annenin doğum sancıları artmış fakat doğum gerçekleşmemişse son çare olarak doğum odasına salıncak kurularak annenin sallanması sağlanmaktadır. Salıncak kurma imkânı yoksa yere büyük bir örtü serilerek anne adayının örtünün üzerine yatırılması sağlanmaktadır. Örtünün uçları kadınlar tarafından tutularak annenin sallanması sağlanır (K.K.4).

Doğum başlayınca doğum yapan kadının annesi doğum odasına alınmaz. Çünkü doğum odasında anneannenin bulunması bebeğin ve annenin utanmasına ve doğumun zorlaşmasına neden olmaktadır. Doğum gerçekleşince bebeğin anne karnı içinde yaşadığı kese, ebe tarafından ters çevrilerek ikinci doğumun kolay olması amaçlanmaktadır (K.K.14).

Bebeğin doğumu yaklaştığı zaman hazırlıklara başlanmaktadır. Bebeğin puset, bebek arabası, yatak, kıyafet vb. bebek eşyaları genellikle babaanne ve dedesi tarafından alındığı gibi hastanede gerçekleşen doğumun ücreti de bu masraflara dâhildir (K.K.35).

Aileler mutlulukla beklediği doğum haberini karşılıksız bırakılmamakta ve doğumu müjdeleyen kimseye para verdiklerini belirtmektedirler. Doğumun gerçekleşmesiyle anne yeni bir statü sahibi olmakta ve toplum tarafından yüceltilmektedir. Geçmiş zamanlarda gelinin aileye kabul edilmesi için doğum yapması gerektiğine inanılmaktadır. Günümüzde ise böyle bir anlayış pek dile getirilmemekle birlikte etkisini sürdürmektedir (K.K.9).

Doğumdan hemen sonra anne ve bebeğin sağlığı için iyi dileklerde bulunularak anne ve bebeğin tüketmesi gereken bazı ürünler hastaneye getirilmektedir. Bebeğin ağzına bal, hurma, limon, zenzem ve şekerli su değiştirilmektedir. Bal değiştirilmesindeki amaç tatlı dilli olması içindir. Hurma, limon, zenzem ve şekerli su ise sarılık veya başka bir hastalık olmaması amacıyla değiştirilmektedir. Eski zamanlarda annenin su içmesi anneye zarar verecek endişesiyle engellenmiştir. Özellikle soğuk suyun annenin ağrılarını çoğaltacağına inanılmaktadır. Doğum gerçekleştikten sonra annenin sütü gelmesi için kendi annesinin yaptığı

bir çorbayı ya da tatlıyı tüketmesi gerektiğine inanılmaktadır. Genellikle tatlı olarak sütlaç tercih edilmekte hatta sadece doğum yapan kadının annesi değil komşular, bebeği ilk gün görmeye gelecek olan akrabalar da sütlaç yapıp getirmektedir. Anne, getirilen her sütlaçtan bir kaşık almaktadır. Annenin kan kaybetmesi nedeniyle sinirli olabileceği öngörülerek anneye iyi davranılıp onu kızdıracak davranışlardan kaçınılmalıdır (K.K.10,K.K.9).

Prematüre bebekler için uygulanan ritüel ise bebeğin kıyafetleri güneşe serilmemesidir. Çünkü bebeğin hassas olduğuna ve hastalanabileceğine inanılmaktadır (K.K.8,K.K.38). Bebek doğduğunda, bebeğin ebeveynlerinin; arkadaşları, akrabaları ve komşuları ve bebeği görmek ve anne babayı kutlamak için hediyeler alıp ziyarete gelmektedir. Genellikle yakın akrabalar tarafından hediye olarak altın tercih edilmektedir. Bebek kıyafeti, bebeğin ablası abisi varsa ona kıyafet, bebek bezi, anneye başörtü, şalvarlık kumaş ve para tercih edilen hediye çeşitleri olarak sıralanabilir (K.K.38).

Bebeğe nazar değmesi en çok korkulan olayların başındadır. Bebeğin nazardan korunması için nazar boncuğu, deve boncuğu, muska ve kırkık denen gümüş su damlası şeklinde bir takı ve çıkı olarak isimlendirilen objeler takılmaktadır (K.K.14).

“Lohusalara musallat olan bu kötü ruh Çin Seddi’nden Akdeniz kıyılarına, buz devrinden Hint’e kadar yayılmış Türk folklor ve hurafelerinde Alkarısı, Albastı, Albis, Almis adlarıyla yer almıştır”(İnan, 1965:169).

Kırgız ve Kazak Türklerinde Albastı: din adamlarının (hoca/ şaman /baksı) okumasıyla giden Sarıalbastı ve ocaklı kimselerin başka kimselerden korkmayan Karaalbastı olmak üzere iki çeşittir. Keçi veya tilki suretinde giren Albastı demircilerden ve ocaklı kimselerden korkmaktadır. Demircinin ve ocaklı bir mendili veya külahlı Albastı’yı korkutmaya yetmektedir. Albastı musallat olduğu kişinin ciğeri alıp suya attığına dikkat çekilmektedir. Ocaklı kimseler ve baksılar Albastı’ yı yakalayıp ellerine kopuzu alıp şu afsunu söylerler:

Ey Albastı zalim

Koy ciğeri yerine,

Zavallının canın iade et,

Sözümü tutmazsan

Bana hürmet etmezsen

Gözlerini çıkarırım(Abdülkadir İnan, 1965:169).

Türk kavimlerinde lohusa kadına musallat olması şekliyle Kırgız, Kazak ve Anadolu Türklerinde bütün teferruatıyla benzerlik gösteren Albastı ruhu dişidir. Bu inanış Orta Asya’da birlikte yaşadıkları toplumları da etkisi altına almış fakat onlardaki inanmalar Türklerdeki gibi yaygın değildir(Abdülkadir İnan, 1965:172).

Halk arasında Alkarısı, Albası, Alkızı gibi farklı isimlendirilmeleri olan Albastı: Dev, şeytan cin veya peri şekillerinde tasavvur edilen kötü bir ruhtur. Lohusa kadın ve bebeğini etkileyen Albastı ahır, samanlık, çeşme ve kaynak başları, virane mekânlarda ve atlarda bulunmaktadır. Ayrıca gerekli tedbirler alınmazsa hem annenin hem de bebeğin ölümüne sebep olabileceği zikredilmektedir. İki tip Alkarısı vardır. Bunlardan ilki atlarda yaşayan ve onların yelelerini örmekten hoşlanan zararsız Alkarısı'dır. İkincisi ise lohusa kadın ve onların bebeklerine musallat olup kadının böbrek, yürek ve ciğerini yemekten zevk alan Alkarısı'dır. Bayılma, sayıklama çevredeki eşyaları kırmızı görme ve şiddetli ağrı lohusa kadına Alkarısı'nın musallat olduğunun belirtileridir. Albastı'nın, lohusa kadına musallat olmasından önce ve sonra uygulanan bazı ritüellerle kadının korunması sağlanır. Lohusa kadını yalnız bırakmamak, anne ve bebeğin yastığının altına bıçak koymak, sarımsak, soğan, nazarlık asmak vb. uygulamaların Albastı musallat olmadan önce uygulanması gerekir. Albastı musallat olduktan sonra ise hocaya ya da ocaklı kimselere okutulur, yanlarında aniden silah sıkılır, lohusa kadının bulunduğu odaya at getirilerek kişnetilmesi gibi birçok farklı tedbirler uygulanmaktadır (Abdurrahman Küçük, 1989:469).

Varsak Türkmenlerinde en çok korkulan olayların başında gelen Alkarısı, Albastı olarak bilinmektedir. Antalya genelinde lohusa kadın ve bebeğine musallat olabileceğine inanılırken (Demirel, 2021:28) Varsak Türkmenlerinde ise bu ikisine yeni evlenen çiftler de eklenmiştir. Albastıdan korunmak için gelin kıyafetlerinde kırmızı rengi tercih edilmekte damadın koluna ise bir hafta kırmızı kurdele bağlanmaktadır. “Yeni doğum yapan kadının kırk gün kabri açık olur.” ifadesi Varsak Türkmenlerince çokça zikredilmekte ve bu dönemin önemi vurgulanmaktadır. Yeni doğum yapan kadının kırmızı kıyafetler giymesi, yastığının altına bıçak ve defne yaprağı konulması Albastı'dan korunmak için alınan önlemlerdir. Albastı kelimesinden yola çıkılarak, kırmızı rengin Albastı'yı yanıltıp Albastı'nın musallat olmasını engellediğine inanılmaktadır. Lohusa kadının 40 gün evden çıkmaması, yalnız bırakılmaması, evden çıkması durumunda ise bastığı yerlere dikkat etmesi Albastının musallat olmadan önce yapılması gereken uygulamalardır. Ayrıca Lohusa ve bebek kırk gün içinde misafirlğe giderlerse gittikleri yeri farelerin basacağına inanılmaktadır. Varsaklar tarafından Albastı musallat olan kadın “Yanlış yerlere basmış.” olarak nitelendirilmektedir. Lohusa kadın Albastı'ya uğradıktan sonra ise kadının hocaya ya da ocaklı kimselere okutulması sağlanmaktadır (K.K.47).

Bebeği korumak için yatağına defne yaprağı, bıçak, kırmızı ve sarı tülbent yerleştirilmektedir. Anneden farklı olarak bebeğin kıyafet renginde renk kısıtlaması bulunmamaktadır. Bebeğin yatağına konulan sarı tülbent bebeği sarılıktan korurken, kırmızı

tülbent onu kötü ruhlardan korumaktadır. Yeni doğan bebeğin üstüne kırmızı tülbent örtülerek pamuklar tülbentin üzerine yerleştirilip yakılmaktadır. Bu ritüele “lav kabarcığı” ismi verilmekte bebeğin hem nazardan hem kötü ruhlardan korunması hedeflenmektedir (K.K.24).

Kırkı karışmış kadınlar birbirlerinin yanına gelmekten kaçınırlar. Söz konusu durumun sebebi ev iyelerinin korumasından mahrum kalma düşüncesidir. Nitekim Alkarısı’nın lohusa anneye musallat olduğu mekânların çeşme başları ve virane yerler olması kırkı çıkmamış annenin evden çıkmamayı tercih ederek önlem aldığı düşünülebilir. Kırkı çıkmamış anneler mecburen bir araya gelirlerse al basmasın diye bozuk para ya da kül değiştirdikleri ifade edilmektedir. Söz konusu ritüelde bozuk para demir kültünü, kül ise ateş kültünün izlerini barındırmaktadır.

“Adana’da loğusa bir kadının yanına hayız bir kadın veya loğusa başka bir kadının gelmesi halinde çocuğun hastalanıp öleceğine inanılır. Bu inanç İslam Türk kültür coğrafyasında oldukça yaygındır. Bu tür kimseler için “kirli” ”başı kirli” denir. Bu dönemler için bereket kaçırıcı, uğursuz gözle bakanlar olurdu”(Kalafat, 2009:27). Aynı şekilde hayız olan kadınlar da bebek görmeye gelmez veya mecburen gelirlerse bebeğin yüzüne bakmadıkları belirtilmektedir. Eğer hayız kadınlar gelip bebeğe bakarlarsa bebeğin ileride temiz biri olmayacağına inanılmaktadır(K.K.9). Lohusa ve bebeği ziyarete gelenlere lokum ve bisküvi ikram edilir. Ne kadar çok lokum ve bisküvi yenirse evin o kadar bereketleneceğine inanılır. Lokum ikram edilmesinin bir diğer amacı bebek ve anne için misafirlerin tatlı konuşması ve tatlı temennilerde bulunması olabileceği düşünülmektedir. Lokum misafirlerin önüne konulduğu gibi, paketlenip misafirlerin eve götürmesi için verilmektedir. Bu lokum ikram etme olayı “göbedek” olarak isimlendirilmektedir. Burada amaç “Biz çoğaldık mutlu olduk size de bulaşsın siz de çoğalın, mutlu olun.” mesajı olabileceği düşünülmektedir. Çok yaygın olmamakla birlikte lohusa şerbeti yapılarak ikram edildiği ifade edilmektedir (K.K.7).

Kırklama işlemi iki defa yapılmaktadır. Bebek yirmi günlük olunca “ufak kırklama” yapılmaktadır. Kırk günlük olunca “büyük kırklama” yapılmaktadır. Kız bebeklerin ufak kırkı 21 günlükken büyük kırkı 41 günlükken çıkarılmakla birlikte erkek bebeklerin ufak kırkı 20 günlükken büyük kırkı 40 günlükken çıkarılmaktadır. Söz konusu durum erkek bebek ve kız bebek farkını ortaya koyarak erkek bebeğin toplum nezdinde üstün tutulduğunu düşündürmektedir. Kırkını çıkarırken su, kırk bir çakıl taşı, yumurta, kırk çiçek (imkân varsa kırk çeşit imkân yoksa aynı çiçekten kırk adet), kırk buğday kullanılır. Yumurtanın yarısını kırılarak kabuğu bardak gibi kullanılmakta bir kaptan diğerine kırk defa su aktarılır. Yumurtanın bu ritüelde kullanılmasıdaki amaç bebeğin güzel olması içindir. Suyun içine kırk bir adet taş ve çiçekler bırakılmakta ve taşların bir tanesi seçilerek bahçeye atılmaktadır. Hazırlanan bu suyla önce bebek daha sonra anne yıkanmaktadır (K.K.23). Kalafat, İzmir Urla’

da kırklama uygulamasının sadece 40 adet taşla gerçekleştirildiğini belirtmektedir. “Türk halk kültüründe çeşitli kompozisyonlarla süslenmiş “yumurta” kültü, bedensel ve ruhsal yönlerin tamamlanması, eksikliklerin giderilmesi, elde olanların kaybedilmemesi, arzuların gerçekleştirilmesi; toprağın, evin ve her tür ürünün bereketinin arttırılması ve şifa temennisiyle kullanılır”(Karakaş, 2021:47). Farklı uygulamaların merkezinde olan yumurtanın kırklamada kullanılması bebeğin bedensel ve ruhsal yönlerinin tamamlanması, herhangi bir sağlık problemi varsa şifaya kavuşması gibi sebeplerle ilişkilendirilebilir. Kırklamada kullanılan taş, çiçek ve su taş, bitki su kültürüyle açıklanabilir. Ayrıca buğdayın kullanılması ise bir çeşit saç geleneğidir. Dikkat çeken bir diğer husus kırk sayısıdır. Türk kültüründe önemli konumda zikredilen sayıların arasında kırk sayısı da mevcuttur. Ritüelde taş ve buğdayın kırk bir adet seçilmesi fakat uygulama esnasında bir adet taşın ve buğdayın çıkarılması kırk sayısının gücüne dikkat çekmek olabilir.

Bebeğe kırk düşmemesi için uygulanan iki ritüel vardır. İlk ritüel mezarlıktan toprak getirilip suya atılarak bebeğin yıkanmasıdır. İkinci ritüel ise dört yol ağzında bebeğin yıkanmasıdır (K.K.44). “Türk kültüründe büyüsel bir gücü olduğuna inanılan dört yol ağzı, pek çok ritüelin uygulandığı yer olmaktadır. Böylece her yöne açık olan bu yerde yapılan işlemin de olumlu sonuç vereceğine inanılmaktadır” (Öger, 2010:1442). “Ayrıca eski Türk inanışlarında her yerin, her şeyin bir iyesi (ruhu) vardır. Yolların da iyesi vardır. Bu suların dört yol ağzına dökülmesinin altında da yol iyesinden yardım dilenmesi düşüncesi yatmaktadır” (Kabak, 2011:70). Günümüzde kırklama işlemi uygulanmaya devam edilmekle birlikte yerini bebek spalarında kırk uçurma törenlerine bırakmaktadır (K.K.27). Sosyal medyanın etkisiyle özel spa merkezlerinde kırk çıkarma törenlere rağbet artmıştır. Bu durum yeniliğe açık genç ebeveynlerle kültürüne bağlı anneler ve babaanneler arasında çatışmaya sebep olmuştur.

Bebeğin göbek bağı düşmeden bebek yıkanmaz. Göbek bağı düşen bebeğin yıkama işlemi esnasında tuzlama yapılmaktadır. Tuzlamaktan kasıt tuzlu suyla yıkama, tuzla ovma, bebeğin tüm vücudunu tuzla kaplama ve bal ve tuz karışımıyla bebeğin vücudunu kaplamaktır. Tuzlama işlemi kırkı çıkana kadar yapılmaktadır (K.K.17).

Tuz; masal, şiir ve destanlarda önemli bir konumdadır. Tuz Türk halk inanışlarında kült statüsüne çıkamamış olmakla birlikte bereket uğur ve büyüye dair anlamlar yüklenmiş doğumdan ölüme birçok gelenekte yerini almıştır (Aça, 2001:94). Acıpayamlı, tuzun hamilelikten doğum sonrası ve nazara kadar pek çok ritüelin merkezinde olduğunu zikretmektedir. Acıpayamlı, bebeğinin cinsiyeti öğrenmek isteyen annenin başına tuz ve kumaş parçası yerleştirilerek karşına çıkacak ilk kişiyi beklediğini ve o kişinin cinsiyetinin bebeğinin cinsiyetiyle aynı olduğuna inandığını belirtmektedir. Ayrıca nazar için tavada tuz patlatılması

tuzun pek çok ritüelde kullanıldığına verilebilecek örneklerdendir (Acıpayamlı, 1962:4-32). Boratav, tuzlama işleminin bebeğin teri ve nefesinin kokmasını engellemek için geleceğe yönelik alınan bir sağlık önlemi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca tuz bereket, uğur ve nazar gibi inanışların bünyesinde merkezi konumda olmakla birlikte büyüsel bir işlem olduğuna dikkat çekilmektedir (Boratav, 1984:152-153).

Varsak Türkmenleri bebeğin ileride koku, ter problemi yaşamalarının önlemek için tuzlama ritüelini yaptıklarını belirtmektedirler. Bebeğin ileride güzel kokması için banyodan sonra koltuk altlarına, boynuna ve bacaklarına ve ayak parmaklarının arasına karanfil ve topalak denen bir ürün toz haline getirilerek atılmaktadır (K.K.17).

Bal kaya tuzuyla karıştırılarak bebeğin tüm vücudu kaplanması sağlanmaktadır. Bala karıştırılan tuz taşla ezilerek aktifleşmesi sağlanmaktadır. Bala yatırılan bebek uyuyup uyanıncaya kadar beklenilmektedir. Bu ritüel ise bebeğin kokmaması için uygulanmaktadır. Halk arasında ter kokusu olan insanlara rastlanırsa “Teni hiç tuz görmemiş insan.” nitelemesinin kullanılması bu ritüelin önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca bebeğin kırkı çıkana kadar her banyosunun önce temiz suyla daha sonra tuzlu suyla yıkanması sağlanmaktadır. Bebek yufka açılan senidin üzerine yatırılarak tüm vücudunun tuzla kaplanması geleneğinin bazı aileler tarafından uygulandığı bilinmektedir (K.K.26). Söz konusu ritüeller gençler arasında tartışma konusu olmakta uygulamayı reddedenler olduğu gibi uygulayıp savunanlar çoğunluktadır.

Bebeği “aşa yatırma ve bala yatırma” ritüelleri Varsak bölgesinde en çok bilinen uygulamalardır. Uyar, bulgur püskürtmesi ve bulgurlama ocağı olarak isimlendirilen bu ritüeli halk hekimliği kapsamında ele almıştır. Bulgurlama vücutta sivilceyi andıran kırmızı kabarcıkların oluşması hastalığıdır. Bu kabarcıklar bulgura benzetildiği için Yozgat bölgesinde bu isimle anılmıştır. Kaşıntı ve kızarıklık şikâyetleriyle gelen kişinin tedavisinde bulgur kullanılmaktadır. Ocaklı kişi ağzına aldığı ılık su ve bulgur karışımını problemlili bölgeye tükürmesi ve ritüelin bulgur püskürtmesi olarak bilinmesine sebep olmuştur. Ritüel esnasında İhlas Fatiha ve Ayet el Kürsi sureleri okunmaktadır (Uyar, 2013:37). Varsak Türkmenlerinde bebeklerde görülen ve bir çeşit hastalık olarak nitelendirilen bulgurlama, halk arasında kızılcamı ismiyle tanınmaktadır. Eğer bebekte kızarıklık çoksa ve çok ağlıyorsa bulgur sütle birlikte kaynatılmaktadır. Söz konusu karışımın sıcaklığı azalınca bebeğin tüm bedeni tamamen kaplanmaktadır. Bebek uyuyup uyanana kadar bu karışımın içinde tutulmaktadır. Bu âdete “aşa yatırma” denilmektedir. Bebeğin bu ritüelde uyuması onu rahatladığı anlamına gelmekle birlikte ritüelin sonucunda kızarıklıklarının geçeceğine ve ağlamasının azalacağına inanılmaktadır (K.K.26).

Göbek bağının atılacağı yer aileler için büyük önem arz eder. Genelde caminin ve okulun bahçesi çok tercih edilen mekânlardır. Cami bahçesine atıldığında bebeğin ileride dinine bağlı bir Müslüman olacağına, okulun bahçesine atıldığında ise ilim irfan seven bir kimse olacağına inanılmaktadır. Eğer göbek bağı evde kalır, hiçbir yere bırakılmazsa çocukların evi çok dağıtacağına ve sürekli göbek bağı arayacağına inanılmaktadır. Göbek bağı yanlışlıkla yakılırsa bebeğinde ileride yanacağına inanılmaktadır. Kaynak kişi oğlunun göbek bağı atacağı yeri seçemediğini ve kıyafetinin cebinde unuttuğu göbek bağıyla düğüne gittiğini ifade etmiştir. Düğünde ise cebinden düşürdüğünü fark edip oraya gömdüğünü o nedenle oğlunun düğünleri çok sevdiğini dile getirmiştir (K.K.14).

Bebeğin boyunun uzun olması için iki âdet vardır. İlk âdette bebek ayaklarından tutularak havaya kaldırılmakta ve ters bir şekilde sallanmaktadır. İkinci âdet ise bebeğin kolu ve çaprazında bulunan bacağı birbirine temas ettirilmektedir. Bu âdet “kol değiştirme” olarak isimlendirilmektedir (K.K.21). Bebeğin alnının geniş olması için alnına beyaz başörtüsü bağlanmaktadır. Anne bebeğin alnını okşayarak emzirmektedir. Böylece okşadığı yerde saçın çıkmayacağına inanılmaktadır. Bebeğin kaşlarının yay gibi gözlerinin boncuk gibi olması için kaşlarına ve gözlerine sürme çekilmektedir. Sürme izleri kendiliğinden kaybolana kadar silinmez. Bebeğin tırnakları babasının cebinden para alınca kesilmektedir (K.K.40).

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Bu törenin temelinde değişik görüşler yatmaktadır. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle düzenlenen bu tören eğlencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır. Değişik bölgelerde değişik adlarla anılan bu tören -eğlencenin halk arasındaki yaygın adı “diş hediği” dir. Hedik, buğdayın suda kaynatılmışına verilen addır. Ayrıca buna “diş aşısı” “diş bulguru”, “diş buğdayı” adları da verilmektedir(Örnek, 2000:162-163). Boratav bu geleneğin Midilli Rumları arasında da yaşayan bir gelenek olduğunu belirtmektedir(Boratav, 1984:156). Şimşek, diş buğdayı diğer adıyla diş hediğini saç geleneğiyle ilişkilendirmiştir. Eski Türk geleneğinde saç Tanrı’ya kurban sunulmasıdır. Geçimlerini çiftçilikle sağlayan Türkler, elde ettikleri mahsulleri (arpa, buğday) diş hediğinde kullanarak bir çeşit kansız kurban sunmuşlardır (Şimşek, 2008:194).

Varsak Türkmenleri arasında yaşayan bu gelenek sosyal medyanın etkisiyle farklı unsurlarla harmanlanmıştır. Varsak Türkmenlerinde bebeğin dişi çıkınca diş buğdayı yapılmakta ve kazanda kaynatılan buğday akrabalara, komşulara dağıtılmaktadır. Günümüzde modernleşmenin etkisiyle organizasyon şirketleriyle anlaşılıp partiler verilmektedir. Günümüzde diş buğdayının yanı sıra aşure, pasta, kurabiye, sarma, kek ve börek diş dirgitinde tercih edilen ürünlerin başında gelmektedir. Bebeğin önüne bir tepsi içerisinde Kur’an’ı Kerim, makas, tarak, kalem, altın ve para koyulmaktadır. Eğer bebek Kur’an’ı Kerim seçerse bebeğin

imam, tarak veya makas seçerse kuaför, kalem seçerse öğretmen olacağına inanılmaktadır. Bu âdete “diş dirgiti” ismi de verilmektedir (K.K.8). Söz konusu âdete katılan akrabalar ve komşular para veya hediye vermektedir. Bebeğin dişini ilk gören kişi demir gibi sağlam dişlerinin olması için demir bir eşya, bozuk para, kaşık veya herhangi bir hediye almaktadır (K.K.26). Bu uygulamada demir kültünün izlerini görmek mümkündür.

Çocuk çok yaramazsa uslu olması için bazı âdetler uygulanmaktadır. İlk olarak misafirlğe çağrılan dayının haberi olmadan ayakkabısı alınır. Çocuk kümese götürülerek çocuğun sırtına ve kalçasına üç defa hafifçe vurulur. Diğerleri ise tavuk kümesinde çocuğu bekletmektir. Başka bir adet ise kazanın içine şeker ve para koyularak kazanın ağzı yarı açık bırakılır. Çocuk şeker ve paraları almak için kazana girince kazanın ağzı kapatılır ve üç defa kazana tıklatılır. Daha sonra çocuk çıkartılır. Bu âdetin uygulandığı çocuk tekrar yaramazlık yapınca kazana kapatırım diye tehdit edilir. Böylece çocuk uslanır (K.K.23).

Son olarak çocuk üç yol ağzına götürülür, kan bağı olmayan biri tarafından onun ayakkabısıyla çocuğun sırtına ve kalçasına hafifçe vurulur. Böylece çocuğun uslu olacağına inanılmıştır (K.K.9).

Varsak Türkmenlerinde zayıf çocukların sağlığından endişe duyulduğu için onu korumaya yönelik önlemler alınmıştır. Çocuk eğer çok zayıf olursa “hıralık” isimli adet uygulanmaktadır. Hıralık çocuğun kilo alması için herhangi bir delik taştan geçirilmesidir. Zayıf çocuklar için uygulanan bir başka adet ise çocuğu keçi derisi veya koyun derisi içine oturtmaktır. Söz konusu uygulamada dikkat çeken hususlar delik taş ve keçidir (K.K.9).

“Eski Türklerin inancına göre şamanın dualarını, dileklerini ve kurban edilen hayvanın ruhunu Gök Tanrı’nın kapısı kabul ettikleri Kutup Yıldızı’na götüren kutsal bir varlık olarak görülmektedir. Dağ keçisi ve geyik, hayatta kalmayı ve hayatın devam etmesini ifade eden sembollerdi. Bu hayvanların don değiştirerek, ölen kişilerin ruhunu tekrar geri getireceğine inanılmaktaydı. Kayalardaki çizimler de bunu ortaya koymaktadır” (Yusuflu, 2018:25). Söz konusu önlemlerde keçi derisinin tercih edilmesi, eski Türk inancında keçinin hayatta kalmayı sembolize etmesiyle bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Çocuğun keçi derisine oturması sonucunda zamanla kilo alacağına inanılmaktadır. Kilo ve sağlığın paralel kabul edilmesi eski dönemlerin günümüze yansımasıdır. Delik taştan geçme adeti Anadolu’da Niğde, Kahramanmaraş, Kayseri, Antep, Yozgat, Şanlıurfa, Elâzığ, Düzce, Erzurum ve Bitlis gibi birçok şehirde yapılmaktadır. Söz konusu uygulama hastalıkların iyileşmesi ve insanların günahlarının azlığını ve çokluğunu öğrenmek gibi farklı amaçlarla yapılmaktadır. Bu uygulama taş kültünün izlerini barındırmaktadır (Karaoğlu, 2022:1853-1862).

Türklerde çocukları korumak için benzer uygulamalar yapılmaktadır. “Yakutlar aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenhalar çocuğu doğduğu gibi kazanın altında saklarlar

kazanın içine "ak eren" denilen Ongun'u koyup bunun yanına arpa unundan yapılan bebek bırakırlar. Kam bu bebek üzerinde ayin yapar. Kamın duasıyla bu hamur canlanır ağlamış (yani şaman canlanma ve ağlamayı kendisi temsil eder) hamur bebeğin karnını yarıp parçalar sonra bu bebeği uzak bir yere götürüp gömer. Ölüm ruhu bunu görüp çocuğun öldüğüne inanır ve aileyi rahat bırakır (İnan, 1965:174).

Zikredilen Yakutlardaki uygulamanın bir benzeri Varsaklar Türkmenlerinde mevcuttur. Varsak halkı kışın Antalya'nın Kepez ilçesinde bulunan Varsak beldesinde yazın ise Antalya Korkuteli'nde bulunan Varsak Yaylasında ikamet ettikleri bilinmektedir. Bu göç esnasında çocuk annesine çok benziyorsa annesi tarafından babasına çok benziyorsa babası tarafından meydana bırakılır. Çocuğu kan bağı olmayan biri bulup ailesine teslim eder. Teslim edene hediye verilir. Kaynak kişi çocuk kime benziyorsa ona zarar vereceğine hatta benzediği kişiyi öldürebileceğine inanıldığını ve bu durumun önüne geçmek için uygulanan bir âdet olduğuna dikkat çekmiştir (K.K.41). Geçmişte Varsak nüfusunun azlığı ve insanların birbirlerini tanıyor olması sebebiyle uygulanmış bir âdettir. Fakat günümüzde beldenin kalabalıklaşması nedeniyle bu âdetin uygulanmadığı tespit edilmiştir.

Ayrıca Urenhaların hamur bebekleri gibi Varsak Türkmenleri de bebek beşiklerine asmak için un ve su karışımından susamsız simit yaparlar. Bu asılan simit sayesinde bebeğin hem tok gözlü olacağına hem de kötü ruhlardan koruyacağına inanılmaktadır (K.K.41).

2.1.2. Evlilik

Ailenin oluşması için atılan ilk adım olan evlilik müessesesi, Türk toplulukları tarafından kutsal kabul edilmektedir. Nitekim Yakutlar tarafından "sönmez bir ateş yakmak" olarak nitelendirildiği bilinmektedir. Geçiş dönemlerinin ikincisi olan evlilik sevinç, üzüntü ve endişe gibi birçok duyguyu bünyesinde barındırmaktadır. Doğum olayında bebeğin dünyaya uyum sağlaması söz konusu iken evlilikte ise farklı ailelerde büyümüş iki bireyin yeni bir ailenin temelini atarken uyum sağlaması beklenmektedir. Kurulan yeni yuvanın zararlı etkilerden uzaklaşması amacıyla halk inanışlarına başvurulmuştur (Eroğlu - Arık, 2020:272-273).

Evlilik bir kadın ve bir erkeğin ilişkilerinin resmiyet kazandığı toplumsal bir kurumdur. Kültürümüzde önemli bir konuma sahip olan evlilik, soy çizgisinin belirlenmesi, çocukların eğitim aracılığıyla topluma kazandırılması gibi farklı işlevlere sahiptir. Evlilik kararının alınmasından itibaren başlayan inanış ve uygulamalar toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Söz konusu inanış ve uygulamaların tek amacı çiftlerin evliliklerinin mutlu ve uzun ömürlü olmasıdır (Büyükokutan, 2013:56).

2.1.2.1. Evlilik Öncesi

Evlilik pek çok süreci içerisinde barındıran toplumsal bir olaydır. Bir akit olan evlilik sadece düğüne indirgenemez. Evlilik yolunda atılan pek çok adım, farklı inanış ve uygulamaları bünyesinde barındırmaktadır.

Varsak Türkmenlerinde görücü usulü, kız kaçırma ve anlaşılarak evlenme gibi evlilik biçimleri vardır. Varsak Türkmenleri genellikle kendi içlerinden evlenmeyi tercih ettikleri bilinmektedir. Bu durumun en önemli sebebi kültürel uyumu sağlamaktır. Ayrıca “Yavru kuş, yuvada gördüğünü yapar.” sözünden hareketle evlenecek bireylerin aile ve sülale yapısına bakılarak kişiliği hakkında bilgi sahibi edinmek amacıyla Varsak Türkmenlerinin kendi aralarında evliliği tercih ettikleri dile getirilmektedir (K.K.31).

Varsak Türkmenlerinde evlilik kızlar için 17-24 erkekler için ise 18-25 yaş arasında gerçekleşir. Günümüzde ise eğitim nedeniyle gençlerin evliliği daha ileri yaşlara erteledikleri görülmektedir. Varsak Türkmenlerinde akraba evlilikleri çok yaygındır. Ayrıca nadir de olsa çok eşlilik görülmektedir.

Evlilik yolunda eş seçme ilk adımı oluşturmakla birlikte Varsak Türkmenlerinde kız kaçırma, görücü usulü gibi eş seçme biçimleri de mevcuttur. Kız kaçırma, kızın ailesinin evliliğe onay vermemesi maddi imkânsızlık gibi sebeplerle tercih edilmektedir. Görücü usulü evlilik ise evlilik yaşına gelmiş kızın ailesine tanıdıklar aracılığıyla haber göndermek suretiyle gerçekleşmektedir. Kızın ailesi onay verirse, kız ve oğlan iletişim kurmaktadır. Gerçekleşen görüşme sonrasında kız ve oğlan anlaşılırsa kız istemeye gidilmektedir.

Varsak Türkmenlerinde kız isteme olayı ilk seferde bitirilmez. Genellikle üç defa kızın evine istemeye gidilmektedir. İlk isteme olayında sadece kadınlar giderek tanışma gerçekleşmekte ve evlilik konusu açılmamaktadır. İkinci istemeye ise yakın akrabalar gelmektedir. Kız evi ikramlık poğaça, kek, börek, sarma, kurabiye gibi ürünler hazırlarken erkek evinin ise çikolata ve tatlı getirdikleri bilinmektedir. Erkek tarafının büyüklerin biri “Allah’ın emri Peygamberin kavli” ile kız evinin büyüğünden (dede, amca veya dayı) kızı istemektedir. Kız evi tarafından “Hayırlı olsun.” cevabı verildikten sonra çiftler, aile büyüklerinin ellerini öpmektedir. “Kız istemeye gidenlerin söze Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle başlamaları Türk kültürü üzerindeki İslami etkiyi göstermektedir. Türk halk inanışları içerisinde her işe Allah’ın adının anılmasıyla başlanması gerektiği, Allah’ın adının anılmadan başlanan işten hayır gelmeyeceği gibi inanışlar mevcuttur. Bu inanışların hepsi İslami kaynaklı inanışlardır” (Kabak, 2011:73).

Üçüncü istemede bir nevi “söz kesimi” olarak nitelendirilebilir. Erkek evinin, konuklara ikram etmek için baklava getirdikleri belirtilmektedir. Günümüzde organizasyon şirketleriyle

anlaşılarak üçüncü istemede masa hazırlanmaktadır. Pasta kesimi yapılmakta ayrıca damada tuzlu veya ballı kahve ikram edilmektedir. Tuzlu kahveyi içen erkek, tepsiye bir adet gül ve çeyrek altın bırakmaktadır. Erkeğin ailesi, kız evinin büyüklerine ne kadar takı istedikleri sormaktadır. Ailelerin ekonomik durumuna göre değişmekle birlikte genellikle 5 çift bilezik, Antalya burma kelepçe bilezik, Tuğralı veya beş yüzlük ve kordon kolye istenmektedir (K.K.35).

Üçüncü istemede belirlenen tarihte nişan töreni için akrabalar, komşular ve arkadaşlar davet edilmektedir. Nişan alışverişine kızın ailesi ve erkeğin ailesi beraber gitmektedir. Nişan alışverişinde kıza alınan abiye, yüzük, ayakkabı gibi ürünlerin parasını erkek evi ödemektedir. Aynı şekilde erkeğe alınan takım elbise, yüzük ve ayakkabı ücretini kız evi ödemektedir. Varsak Türkmenlerinde nişan törenleri iki çeşit nişan vardır. Muhafazakâr ailelerin tercih ettiği nişan biçimi “tatlı yedirme” olarak bilinmektedir. Erkek evi akşam ezanından sonra konvoy halinde kız evine girmektedir. Genellikle davet edilen misafir sayısına göre değişmekle birlikte 15-35 adet tepsi baklava ve kolilerce kola getirilmektedir. Getirilen bu ikramları misafirlere dağıtma görevi kız evine aittir. İmamlar dua ederek uzun ömürlü ve mutlu bir yuva temennisinde bulunmaktadır. Yüzüklere takılı kırmızı kurdeleyi imam veya aile büyüklerinden biri kesmektedir. Kurdelenin kırmızı renk olması eski Türk kültüründe kırmızının evlilikle irtibatlandırılması sebebiyle olabileceği düşünölmektedir. Kesilen kurdeleden küçük küçük parçalar evlenmek isteyen kızlar tarafından yutulmaktadır. Böylelikle kendilerinin de yakın zamanda evlilik yoluna girecekleri düşünölmektedir. Söz konusu uygulama taklit büyüğü temelli bir eylem olduğu düşünölmektedir.

İkinci tür nişan töreni ise “nişan düğünü” olarak isimlendirilmektedir. Genellikle çalgıcı getirilmekte kadın erkek karışık oynamaktadır. Bu düğünlerde konuklara çay ve lokum ikram edilmektedir. Nişan masrafları çoğunluğu erkek evi tarafından karşılanmakla birlikte kız evi de bir miktar yardımcı olmaktadır.

Nişanlılık dönemi Ramazan veya Kurban Bayramı’na denk gelirse, kız evi erkeğe, erkek evi kıza bayramlık almaktadır. Ayrıca erkek evi bir tepsi baklava olarak kız eviyle bayramlaşmaya geldikleri bilinmektedir.

Varsak Türkmenlerinde nişan atma olayı hoş karşılanmamaktadır. Nişan atma durumunda alışverişte alınmış hediyeler geri verilmektedir.

Varsak Türkmenleri, düğünden önce yapılan kıyafet alışverişi “urba görmek” olarak isimlendirmektedir. Geline ve damada ayakkabı, kıyafet, çanta, pijama takımı, iç çamaşırı, kemer vb. ürünler alınmaktadır. Kıza alınan kıyafetlerin ücreti erkek evi, erkeğe alınan kıyafetlerin ise kız evi tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca urba alışverişine gelen gelinin

akrabalarına kıyafet hediye alınmaktadır. Hep beraber öğle yemeği yenmekte masrafları oğlan evi ödemektedir.

Varsak Türkmenleri “kız kundakta çeyiz sandıkta” sözü çokça zikredilmekte ve çeyiz hazırlıklarına hamilelik döneminde başlanmaktadır. Kızın çeyizi; dantel masa kırlent örtüleri, iğne veya tığ ile yapılan yazma oyaları ve havlular, örgü çorap ve yelekler, yorganlar, yastıklar, battaniyeler ve nevresim setlerinden oluşmaktadır. Eski dönemde her kızın mutlaka çeyiz sandığı olmaktadır ve el emeği ürünler sandıkta muhafaza edilirdi. Günümüzde sandık tercih edilmemektedir. Varsak Türkmenlerinde ev eşyası alışverişinde erkek ve kız evinin ayrı ayarı aldığı eşyalar olduğu gibi ortak aldıkları eşyalarda mevcuttur. Erkek evi; misafir odasındaki eşyaları alırken, kız evi ise mutfak, oturma odası, çocuk odası ve yatak odasına alınan mobilya ve eşyaları almaktadır. Beyaz eşyalar, halılar ve perdelerin ücretini kız evi ve erkek evi tarafından ortak karşılanmaktadır.

Çeyiz serme halk arasında “pırtı döşemesi” düğünden bir hafta önce gerçekleşmektedir. Erkek evi konvoylar halinde gelir ve çeyiz kutularını araçlara yerleştirilir. Eskiden çeyiz sermeye gelinin gitmesi hoş karşılanmazken günümüzde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Akrabaların, komşuların ve arkadaşların yardımıyla ev hemen yerleştirilip çeyiz serilmektedir. Oğlan evi çeyiz sermeye yardım eden kişilere öğle yemeği olarak pide ayran dağıtmakta ve hediyelik yazma vermektedir. Günümüzde ise gelin arkadaşlarıyla ara ara gidip evini temizlemekte ve yerleştirmektedir (K.K.15).

Düğüne davet etmek için her iki tarafta akraba, komşu ve arkadaşlarına “oku” dağıtmaktadır. Eski dönemde oku olarak bardak, çorap, kibrit ve atlet dağıtılırken günümüzde gömlek, tişört, şalvarlık kumaş, havlu, sofrası bezi, yastık kılıfı, dağıtılmaktadır. Genellikle okunun içeriği yakınlığa göre ayarlanmaktadır. Yakın akrabalara ve komşulara şalvarlık kumaş, gömlek ve sofrası bezi hepsi bir arada paketlenip verilirken, uzak akrabalara havlu, gömlek ve yastık kılıfı ayrı ayrı paketlenip rastgele dağıtılmaktadır. Düğün evinin kolay bulunması için düğün evine büyük bayrak asılmaktadır (K.K.15).

2.1.2.2. Evlilik Sırası ve Sonrası

Varsak Türkmenlerinde düğün günü yapılacak düğün türüne göre değişmektedir. Genellikle iki tür düğün yapılmakta aralarındaki fark birinde çalgı ve oyun varken diğerinde çalgı yoktur. Çalgı olan düğünler cuma günü akşam kız evinde kına gecesiyle başlamaktadır. Varsaklar düğün salonu tuttıkları gibi evlerinin yanında da düğün yapmayı tercih etmektedirler. Cumartesi sabah konvoylar halinde oğlan evi, kız evine saat 10.00 gibi gelir ve düğün başlar. Oğlan evinin akrabaları ortaya çıkarak çalgı eşliğinde oyun icra ederler. Kız evinde düğün öğlen

ezanına kadar sürer ve yemek ikram edilir Yemek menüsü tavuk çorbası, pilav veya keşkek, salata veya cacık, ırmik helvası veya helvadan oluşmaktadır. Oğlan evi çoğunlukla konvoylar halinde geri döner ve yemeklerini oğlan evinde yerler. Cumartesi akşamı oğlan evinde erkekler düğünü yapılmaktadır. Düğünde genellikle sigara ve nadir de olsa içki ikram edilmektedir. Düğünün sonunda cazgır maniler eşliğinde ailenin büyüğünden başlayarak sırayla damadın amcalarını, dayılarını, enişterini en sonda damadı ortaya davet etmektedir. Damat oynadığında düğüne gelen herkes damadın cebine para koymakta ve düğün bitmektedir. Damat oynadıktan sonra oğlan evinden kadınlar kız evine kına yakmak için giderler. Kız evinde çay ikram edilmektedir. Kırmızı giyinen gelin misafirlerin kolay görmesi için ortaya sandalyeye oturur. Kız evinden biri ve oğlan evinden biri gelerek kınayı yakmaktadır. Özellikle evlenmiş boşanmış kişilerin kına yakması hoş karşılanmamaktadır. Evlenmiş boşanmış kişi “Benim yuvam yıkıldı, gelinde yuvası yıkabilir.” endişesiyle kına yakmaktan sakınmaktadır. Gelin avucunu açmazsa kayınvalide çeyrek altın oğlan evinden gelen diğer misafirler ise para vermektedir. Bu uygulama da bir saç geleneği mevcuttur. Geçmişte bozuk paranın kullanılması ise demir kültürünün izleridir. Ayrıca “Gelinin eline madeni para koyarak onun tutumluluğunun test edilmektedir.” (Kabak, 2011:73-74). Gelinin ayaklarına ve ellerine kına yakılmaktadır. Geline yakılan kınanın fazlası, kınaya katılan misafirlere pet bardak içinde dağıtılmaktadır. Çalgılı düğünde cuma günü kına gecesi olsa da göstermelik kına yakımı yapılmaktadır. İster çalgılı olsun ister çalgısız kına hep cumartesi günü yakılmaktadır. “Türk kültüründe kına adanmışlığın sembolüdür. Düğünlerde gelinlere kına yakılmasının altında yatan sebep de budur. O gelinin evine ve ailesine adandığı anlamına gelir” (Kabak, 2011:75).

Varsak Türkmenlerinde damat, arkadaşlarıyla birlikte cuma veya cumartesi günü “damat tıraşına” gitmektedirler. Damat arkadaşlarının da tıraş ücretini karşılamaktadır. Geçmiş dönemde gelin evde arkadaşlarıyla hazırlanmakta, beyaz gelinlik giyenler olduğu gibi “üç etek” diye isimlendirilen kadife veya kumaş elbise de tercih edilmektedir. Ayrıca gelin teliyle süslendikleri bilinmektedir. Günümüzde kuaför veya türban tasarımcılarda hazırlanan gelinler, beyaz gelinlik tercih etmektedir.

Yapılan düğünler esnasında yakın zamanda evlenmiş yeni gelin, düğüne gelen misafirlerin üzerine buğday serpmektedir. Bu ritüel “buğday atımı” olarak isimlendirilmekle birlikte amacın “Ben evlendim darısı evlenmek isteyenlerin başına.” mesajını halka vermek olduğu düşünülmektedir. Yeni gelin, buğday atımını gerçekleştirdikten sonra kayınvalidesi ve teyzesi konukların üzerine şeker ve çikolata atmaktadır. Bu ritüelin amacı sorgulandığında ise “Tatlı yiyin tatlı konuşun, kusurumuz varsa göz ardı edin.” mesajını fiili olarak ifade edilmiştir (K.K.42).

Nişanlanacak çiftin halka duyurulması için çalgılı düğünlerde yapılan ritüel ise “al örtmesi” dir. Nişanlı çiftin al örtme töreni çalgıcı tarafından anons edilir ve kızın kayınvalidesi, kızın omuzlarına kırmızı renk bir örtü örtmektedir. Eskiden uygulanan ve günümüzde terkedilen uygulama da “yazma örtme” dir. Düğünün ortasında Nişanlı kızın başına ona hediye edilen iğne veya tığ oyalı başörtüler tek tek örtülmektedir. Bu başörtülerin sayısı 20 ila 50 arasında değişmektedir. Daha sonra kızın sırtına gelecek şekilde altın kolye takılmakta ve nişanlı çift karşılıklı müzik eşliğinde oynamaktadır. Bu ritüelin bitiminde kayınvalide ve kardeşleri düğüne gelen konukların üzerine şeker veya çikolata serpmektedir(K.K.24). Günümüzde sadece Al örtme uygulaması gerçekleştirilmektedir.

Al rengi Türklerde tanrısal renktir. Savaşı, gücü, şiddeti, iktidarı simgeler. Ayrıca eski Türklerdeki dört yön ayırımında kırmızı güneyi temsil eder. Dede Korkut’ta kızı olanların kızıl otağa oturtulduğunu da unutmamak gerek. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre al en eski çağlardan beri Türklerde düğün ve gerdek rengidir (Kabak, 2011:75). Varsak Türkmenlerinde al rengi yani kırmızı, evlilikle ilgili ritüellerde öne çıkmaktadır. Nitekim söz konusu ritüelin al örtme olarak isimlendirilmesi ve kırmızı bir örtünün kullanılması, Türk kültüründe önemli kabul edilen renklerden olan al renginin unutulmamasına vesile olmaktadır.

Cumartesi günü kız evinde yapılan çalgılı düğün veya mevlitli düğün esnasında gelin ve damat ortada masaya oturmakta ve konuklar onlara para asmaktadır. Paranın miktarını belirleyen gönderilen okunun içeriğidir. Cumartesi günü ikindi vakti oğlan evi konvoylarla kına tepsisi vermek için kız evine gelmektedir. Gelin gelenleri kapıda karşılayıp onlara kolonya takdim eder. Kız evinde kola, çay, meyve suyu ikram edilmektedir. Bu ikramı kırmızı renk giyinen gelin yapmaktadır. Evlenmek isteyen kızlar gelinin ayakkabısının altına isimlerini yazdırmaktadır. Kabak, söz konusu uygulamanın kismet açmak için yapılan büyüsel içerikli bir işlem olduğuna dikkat çekmekte ve taklit büyüsi temelinde değerlendirmektedir (Kabak, 2011:77). Kalafat, söz konusu uygulamanın derinliklerinde gelinin mutlu gününde kut bulmuş olabileceğini ve kut dağıtıp, birilerinin de kut bulmasında yardımcı olabileceği inancının yattığını belirtmektedir (Kalafat, 2009:49).

Gelin alımı, düğünün türüne göre değişmekle birlikte mevlitli düğünde ikindi, çalgılı düğünde öğleden sonra yapılmaktadır. Pazar günü oğlan evinde öğle yemeği yenir ve gelin alımı beklenir. Konvoylar halinde gidilen gelin alımında kız evinden bazı aileler kapıyı kapatıp bahşiş istemektedir. Gelin ailesindeki bireylerle tek tek vedalaşır. Ayrıca oğlan evinden gelen herkes tek tek gelinin sırtını sıvazlamaktadır. Gelinin babası veya erkek kardeşi kırmızı kurdeleyi üç defa çözüp üç defa bağlar. Gelinin duvağı ve üstüne kırmızı halk arasında “al” dedikleri örtü örtülmektedir. Gelin, gelin arabasına kadar dedesi, amcası ve babası koluna girerek götürmektedir. Aynı zamanda gelinin başına un serpilmektedir. Gelin arabaya binince

imam tarafından dua okunur ve gelinin annesi misafirlerin üzerine şeker veya çikolata atmaktadır. “Gelinin baba evinden çıkarken başından aşağı şeker serpilmesi Giresun’da da uygulanan bir adettir” (Kalafat, 2009:49). Gelinin yanında bir baba tarafından bir anne tarafından yakın akrabası gitmektedir. Gelin arabasının önü kapatılarak bahşiş istenir ve araçta bulunan damadın babası, önceden zarfladığı paraları vermektedir. Gelin arabası Damadın babasının evinin önüne park edilmektedir. Gelin arabadan inmez ve “indirmelik” olarak isimlendirilen tören başlamaktadır. Cazgır eline mikrofonu alarak ilk olarak kayınvalide ve kayınbabaya geline ne hediye edeceklerini sormaktadır. Genellikle kayınbaba ev, kayınvalide araba veya bilezik vermektedir. İndirmelik altın, para ve hediye olmakla birlikte geçmiş dönemde ağaç özellikle zeytin ağacı, sığır gibi seçenekler de tercih edilmektedir. Oğlan evinin oku dağıttığı kişiler isimlerini cazgıra anons ettirerek, para, altın veya hediyelerini takdim ederler. İndirmeliğe katılan konuklara bisküvi, lokum ve kola ikram edilmektedir. İndirmelik töreni sırasında aracın içinde beklemekte olan gelinin kucağına akraba veya komşulardan birinin bebeği verilmektedir. Gelinin yanında giden kişi bebeğe ya hediye ya da para vermektedir. Geçmiş dönemde erkek bebek tercih edilirken günümüzde cinsiyet ayrımı yapılmamaktadır (K.K.40). Varsak Türkmenleri bu uygulamanın gelinin ilk bebeğinin cinsiyetini etkileyeceğini düşünmektedir. Kaynak kişi yakın zamanda evlenen gelininin kucağına erkek bebek verdiklerini ve gelinin erkek bebeğe hamile olduğunu dile getirmiştir. Kabak, söz konusu uygulamanın Derin kuyuda da uygulandığını belirtmekle birlikte taklit büyüğü kapsamında olduğunu ifade etmiştir (Kabak, 2011:75). Söz konusu uygulama Anadolu’nun genelinde yaygın olmakla birlikte Artvin çevresinde de uygulanmaktadır (Kalafat, 2009:49).

Gelinin araçtan indirilmesiyle peşi sıra birçok ritüel uygulanmaktadır. Gelin araçtan inmeden bazı aileler koç kesmektedir. Gelin alkışlar eşliğinde gelin arabasından indirilmektedir. Gelin araçtan ekmek pişirilen saç üzerine ya da kazan üzerine indirilmektedir. Kayınvalide konukların üzerine şeker ve çikolata serpmektedir. Gelin kapıdan adımını atar atmaz ya testi ya da cam bardak kırdırılmaktadır (K.K.13). Ayrıca kapının üstüne yüne batırılmış bal sürülmektedir (K.K.4). Kapıya bağlanan ipin gelin tarafından koparılması gelinin eve girmesi beklenmektedir. Bazı ailelerde kayınvalide yere yatar ve gelinin kaldırmayı istenmektedir. Ayrıca gelinin bütün odaları dolaşması sağlanmakta ve duvara çivi çakması istenmektedir. Damat eve çıkarken bozuk para saçmaktadır. Söz konusu ritüeller art arda uygulanmaktadır (K.K.24).

Ritüellerde dikkat çeken ilk öge koç kesilmesi ve koyun yünüdür. Gelinin ayağına koç kesilmesi ve kapıya bal sürülürken koyun yününün kullanılması iki farklı ritüel olmakla birlikte

ortak bir amaca hizmet etmektedir. Söz konusu iki ritüelin amacı gelinin koyun gibi yumuşak huylu olması için gerçekleştirilen büyüsel içerikli bir uygulama olmakla birlikte temelinde taklit büyüünün izlerini taşımaktadır. Aynı şekilde gelinin kapıya bal sürmesi hane halkına tatlı dilli davranması için uygulanan büyüsel içerikli bir uygulamadır (Kabak, 2011:76). Gelinin kapıda bağlı olan ipi koparması büyüsel bir eylem olarak açıklanabilir. Nitekim gelinin ipi kopararak eve girmesinin sebebi yeni kurulan yuvaya karşı yapılmış bir büyü varsa onun iptal olması olduğu düşünülmektedir. Gelinin duvara çivi çakma ritüeli eşine sadık bir eş olmasını sağlamaya yönelik uygulama olmakla birlikte temas büyüüne dayandırılmaktadır (Kabak, 2011:77). Varsak Türkmenlerinde çivi çakma ritüelinin amacı gelinin “Geçici değilim kalıcıyım ve boşanma için değil uzun ömürlü bir evlilik için geldim.” mesajını vermektir (K.K.47). Kalafat, Çorum da çivi çakma uygulamasının gerdek odasında yapıldığını belirtmektedir. Gelinin uyumlu olması için gerçekleştirilen bu eylem büyüeldir (Kalafat, 2009:49). Gelinin odaları gezmesi artık aileden bir birey olduğuna işaretler. Ayrıca gelinin kayınvalidesini yerden kaldırması yeni ailesini benimsediği ve ailesine zor zamanlarında yardımcı olacağını göstergesidir. Gelinin kazan ve saç üzerine indirilmesi demir kültürle ilişkilendirilebilir.

Demirin insanları kara iyelerden yani kötü ruhlardan koruyucu bir güce sahip olduğu pek çok ritüelde öne çıkmaktadır. Alkarısı’ndan korunmak için bıçak kullanılması demirin koruyucu gücüne örnektir. Gelinin saç ve kazan üzerine indirilmesi kötü ruhlardan arınması için gerçekleştirilen bir uygulamadır (Kabak, 2011:76). Varsak Türkmenlerin de gelinin, saç üzerine indirilmesinin amacı yeni kurulan yuvanın ekmeği eksik olmaması için gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda gelinin kazan üzerine indirilmesi yeni kurulan ailenin çok para kazanması içindir. Her iki ritüel de rızık endişesinin halk inanışlarına yansımalarıdır.

Gelinin eve girerken bardak ve testi kırması sonucunda çıkan sesin kötü ruhları korkutup dağıttığına inanılmaktadır. Gelin ve damadın kötü ruhları kendilerinden uzaklaştırmak için kırılan nesnesinin sesini kalkan olarak kullandıkları düşünülmektedir (Kabak, 2011:76).

Özellikle Türk kültüründe önemli bir gelenek olan saçı saçmak Şamanist ve Müslüman Türklerin geleneklerinde de mevcuttur. Evlenme törenlerinde gelinin başına saçı saçılmaktadır. Saçı her devirde istihsal eden ürüne göre değişmekle birlikte, avcılık devrinde avın kanı, eti ve yağından oluştuğu gibi çiftçilik devrinde darı, buğday, çeşitli meyvelerden ayrıca çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağından oluşmaktadır. Yabancı soydan gelen gelinin, kocasının soyunun atalarına ve koruyucu ruhlarına kabul edilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu ritüel bir kurban ayinin kalıntısı olarak nitelendirilmektedir (İnan, 1965:167) Varsak Türkmenlerinde evlilik töreninin bir çok aşamasında saçı saçma geleneğinin izlerini görmek

mümkündür. Al atımı ritüelinde kayınvalidenin şeker saçması, buğday atımı ritüelinde gelin tarafından saçılan buğday ve kayınvalidesi tarafından saçılan şeker, gelin baba evinden çıktığında ve kayınvalide evine girdiğinde saçılan şekerler saçı saçma geleneğinin günümüze uyarlanmış şekilleridir. Son olarak damadın bozuk para saçması ise hem demir kültürünün hem de saçı saçma geleneğinin izlerini taşımaktadır.

Varsak Türkmenlerinde düğünle ilgili inanışların ve uygulamaların temelinde genellikle eski Türk kültürü ve eski Türk inanışları yatmaktadır. Bu inanışlar zamanla form değiştirip günümüze kadar ulaşmışlardır.

2.1.3. Ölüm

İnsanları endişeye düşüren hatta ürküten olayların başında gelen ölümün insanlar üzerinde farklı etkiler bıraktığı bilinmektedir. İnsan her ne kadar fani olduğunu bilse de sonsuz yaşamayı istemekte ve sevdiklerinden ayrılmayı arzu etmemektedir. Vefat eden kişiye karşı hissettiği duyguları dile getirememenin pişmanlığını yaşayan insan, son görev olan ölümle ilgili ritüelleri eksiksiz yerine getirerek acılarını hafifletmek istemektedir (Arık - Eroğlu, 2020, 276). Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm, pek çok inanış ve uygulamayı bünyesinde barındırmaktadır.

Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan ve inanmalar, âdetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü grupta toplananlarsa; ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumların sağaltmak, sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır (Örnek, 2000:207).

Antalya genelinde de inanıldığı gibi Varsak Türkmenlerinde ölümün habercisi olarak bazı hayvanlar öne çıkarılmıştır. Özellikle köpek uluması ve baykuş sesi halk arasında “Can alıcı geldi” olarak yorumlanmaktadır (K.K.39). Altaylar can kavramını süne olarak isimlendirilmektedir. İnsan hayattayken sünesi vücuttan ayrılıp gezmektedir. Süneyi Şamanlar, mukaşefe kudretine sahip olanlar ve köpekler görmektedir (İnan, 1976:93). Varsak Türkmenleri, köpeğin ruhları gördüğü için uluduğunu düşünmelerinin temelinde eski inanışları yatmaktadır.

Ölümü engellemek için birtakım uygulamalar halk arasında yaygınlaşmıştır. Gece vakti evden kazan verilmez eğer verilirse o evden ölü çıkacağına inanılmaktadır. Ayrıca evden soğan sarımsak da verilmemesi ölümü engelleme çabalarındandır. Acı ürünlerin verilmesi acı haber getirmeyi çağrıştırmaktadır (K.K.6). Ayrıca bazı rüyaların, ölümün habercisi olduğu

düşünülmektedir. Rüyada at ve odun görmek yakınlarda ölüm haberi duyacağına işarettir. Kişi rüyasında üst dişlerinin çıktığını görürse ailesinden birinin vefat edeceğine inanılmaktadır (K.K.10). Perşembe akşamı iğne iplik işlerinin yapılmaması tavsiye edilmektedir. Eğer yapılırsa yakında birinin öleceğine inanılmaktadır. Söz konusu uygulama demir kültürle ilişkilendirilebilir. Ayrıca sekerat halindeki yani ölüm döşeğindeki kişinin gözlerinin feri gitmesi ve ayaklarının morarması ölümün yakınlığına işarettir. Aynı zamanda iyi insanların sinirli olması, kötü insanların ise sakin olması ölümü yaklaşan kişilerin son günlerindeki fiziksel değişikliklerdir (K.K.49). Akşam sakız çiğnemek halk arasında hoş karşılanmamaktadır. Çünkü çiğnenin sakız değil ölü eti olduğuna inanılmaktadır (K.K.46).

Sekerat halindeki kişinin durumunda iyileşme yok ise cenazesi için hazırlıklara başlanmaktadır. Eski dönemlerde Hacca giden kişiler zemzemle yıkanmış kefen temin edip sandıklarda sakladıkları dile getirilmiştir. Fakat zaman geçtikçe sararması sebebiyle kefen parası biriktirenler de mevcuttur. Sekerattaki kişi “Beni annemin yanına veya eşimin yanına gömün.” diyerek mezar yerini belirleyebilmektedir. Sekerattaki kişinin komşu ve akrabaları kına yakmazlar. Çünkü kına bayramı, mutluluğu ve sevinci temsil etmektedir. Yasta olan ve hüznü insanın kınayı düşünmemesi gerektiğine inanılmaktadır.

Sekerattaki kişinin ağzına ara ara zemzem damlatılmaktadır. Bu işlemi sekerattaki kişinin akrabaları ve yakınları “Üzerimizde hakkı kalmasın.” diyerek gerçekleştirmektedirler. Ölümün kolaylaşması için kadınlar sekerat halindeki kişinin odasından çıkmaktadır. Ölüm meleğinin kadınlardan dolayı görevini kolayca yerine getiremeyeceğine ve ölmek üzere olan kimsenin ıstırap çekeceğine inanılmaktadır. Ayrıca sekerattaki kişinin yanında Yasin, Mülk ve Nebe sureleri okunmaktadır. Son nefesinde imanla ölmesi için sekerattaki kişinin yanında kelime-i şehadet ve kelime-i tevhit zikredilmektedir. Vefat eden kişinin yüzü gülüyorsa ve sağ tarafına bakıyorsa cennete gideceğine inanılmaktadır. Ayrıca yüzü üzgün veya korkmuş ise ve sol tarafına bakıyor ise cehenneme gideceğine inanılmaktadır. Vefat eden kişinin gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, başparmakları bağlanıp karnına bıçak konulmaktadır. Bıçak vefat eden kişinin karnının şişmesini önlemek içindir. Bu uygulama demir kültürle ilişkilendirilebilir. “Türklerin eski inanışlarına göre ölen kişilerin ruhları kötü ruhlar haline gelip geride kalanlara zarar vermek isteyebilir; onun için bu ruhların geri dönmesi istenmez ve bunu engellemek için çeşitli uygulamalar yapılır. Kötü ruhları uzaklaştırma gücüne sahip olan demiri (bıçağı) ölünün üzerine koymak da onun ruhunun geri dönmesini engellemek için yapılmış uygulamalardan birisi olabilir” (Kabak, 2011:80).

Mevtanın üzerinden çıkarılan kıyafetler ters çevrilmektedir (K.K.4). Bu uygulama Türklerdeki ters motifiyle ilişkilendirilebilir. Cenaze ya ikindin ya da sabah defnedilmektedir.

Yeni gelinler cenazeye gelmez. Ayrıca hamilenin cenazeye bakmasına izin verilmemektedir (K.K.17).

Ölüm haberi, Varsak semtindeki camilerin genelinde sela okunmakla birlikte ölen kişinin ismi, yaşadığı mahalle ve ne zaman defnedileceği bilgisi verilmektedir. Ayrıca günümüzde sosyal medya platformlarında da ölüm haberlerinin hızla yayıldığı bilinmektedir. Merhum kişiye yapılacak son görevler; yıkama, kefenlenme ve cenaze namazını kılıp defnetmektedir. Eski dönemlerde cenaze yıkama araçları ve gasilhaneler olmadığı için insanlar evlerinin yanında müsait alanları ve ahırları yıkama işlemi için kullanmışlardır. Yıkama işlemini, imam veya Varsak' tan dini hassasiyete sahip olan kimselerin üstlendiği bilinmektedir. Cenaze yıkanırken “Allahümme ecirni minen nar” duası okunmaktadır. Yıkama ve kefenleme işlemi bittiğinde bu işlemi yapan kişilere para, altın, kıyafet, başörtü ve şalvarlık kumaş hediye edilmektedir. Hediye kabul edenler olduğu gibi kabul etmeyenlerde mevcuttur. Eski dönemlerde su taşı ve maşrapa yerine su kabakları cenaze yıkama işleminde kullanılmıştır. Kefen bıçakla kesilmektedir. Eğer makasla kesilirse merhumun arkasından daha çok kimselerin öleceğine inanılmaktadır. Aynı sebeple cenaze yıkamak için kaynatılan su kazanının altındaki odunlar harlanmaz halk dilinde ölçerilmez. Ayrıca kazanda kalan suyla cenaze mekânındaki herkes ellerini yıkamaktadır. Bu durumun sebebi merhumun ağırlığını üstlerine düşürmek istememeleri olarak ifade edilmiştir (K.K.10). Eski dönemlerde cenaze yıkanılan mekânın üç toplanmadığı ve ışıkların açık bırakıldığı zikredilmekle birlikte günümüzde böyle bir uygulama söz konusu değildir. “Işık Türk mitolojisinde hem en önemli kültür; hem de su, ateş, gök gibi pek çok unsurun kült olmasında etkili olan faktörlerden biridir” (Çetin, 2011:6). Ölünün ruhu geri gelerek evini ziyaret etmektedir. Bu ziyaret esnasında ışıkların açık olması ölünün yolunu aydınlatıldığını eğer ışıklar sönerse ölünün ruhunun geri geleceğine ve geride kalanlara zarar vereceğine inanılmaktadır (Kabak, 2011:80). Günümüzde özellikle pandemi sürecinden sonra cenazeler gasilhanelerde diyanet görevlileri tarafından yıkanmakta ve evine define hazır bir şekilde getirilmektedir.

Cenaze yıkama işleminden sonra cenaze yıkama aracının içine merhumun çocuklarının sayısı kadar bardak koyulmaktadır. Merhumun en sevdiği çocuğunun bardağına kirpik bırakması beklenmektedir. Bu uygulama Türk inanışlarında ölünün geri geleceği düşüncesinin izlerini taşımaktadır (K.K.12).

İslami usullere göre yıkanan ve kefenlenen merhum cenaze namazı için Varsak mezarlığında bulunan eski camiye götürülmektedir. Cenaze namazına ve defin işlemlerine erkekler katılmaktadır. Kadınlar mezarlığa gitmez evde taziye gelenleri karşılamaktadır. Cenaze evden çıkarken kadınların arkasından yürümesi hoş karşılanmamaktadır. Ayrıca ölene

saygının göstergesi ve son vazife olarak cenaze namazına, zamanı olan kimseler katılmaya çalışmaktadır. Fazla sesin ve bağrıışların merhumu rahatsız edeceği düşünölmekte ve insanlar bu konuda uyarılmaktadır. Acıyı paylaşmak isteyen kadınlar cenaze evine toplanmaktadır. Cenaze evden çıkarken herkes ayağa kalkmaktadır. Bu durumun ilk amacı ölen kişiye saygı ikinci amacı ise ölen kişinin ağırlığının insanlara sirayet etmemesi içindir. Kalafat cenaze geçerken ayağa kalkma adetinin Manisa ve Kars da uygulandığını belirtmektedir(Kalafat, 2009:64).Cenaze mezarlığa varmadan Kıyamet, Yasin, Mülk, Nebe sureleri okunup dua edilmektedir. Cenazeye katılanlardan helallik alınarak cenaze namazı İslam dininde bildirildiğı gibi kıldırılmaktadır. Merhum defnedileceğı yere götürölürken tabut sallanırsa yakın zamanda birinin daha öleceğine işaret sayılmaktadır. Ayrıca cenaze namazı ne kadar kalabalık olursa mevtanın o kadar sevap kazanacağı düşünölmektedir.

Mezarın etrafı yün ip ile çevrilmektedir. Bu eylemin amacı vahşı hayvanların saldırılarına karşı merhumu korumaktır. Cenazeye katılanlar kürek veya elleriyle mezara toprak atmaktadırlar. Mezarın üzerine definden hemen sonra ve üç gün boyunca su dökölmektedir (K.K.35).

Cenaze defnedildikten sonra merhumun yakınları mezarlık kapısında bekleyip baş sağlığı dileklerine kabul etmekte ve kek, meyve suyu dağıtmaktadırlar. Merhumun defnedildikten sonra gece olmadan ihtiyaç sahibi birine kıyafet ve ayakkabı verilmektedir. Bu durumun sebebi merhumun diğ er dünyada kıyafetsiz kalmasını önlemek içindir (K.K.20).

Varsak Türkmenlerinde taziye evine “ölgölük” denmektedir. Taziyeler genellikle üç gün sürmektedir. Taziyeye gelen insanlar ekmek, makarna, kola, meyve suyu, şeker veya çay getirmektedir. Gelen kişilere su, kola, oralet ve çay ikram edilmektedir. Taziyeye gelenler İhlas, tevhit, Kuran hatmi hediye etmektedir. Ayrıca cüz sayısı ve Yasin, Mülk Nebe gibi surelerin yazılı olduğı kâğıtlar, ikram edilen çayın yanında taziyeeye gelenlere sunulmaktadır (K.K.40).

Taziye sahipleri kollarına beyaz kumaş bağlayarak kendilerinin tanınmasını kolaylaştırmaktadır. Kadın erkek ayrı oturmaktadır. Taziyeye gelen kişi, taziye sahiplerine “Başınız sağ olsun.” diyerek taziyeeye katılan herkesle tokalaşır ve selamlaşır. Kadınlarda da aynı söylem geçerli olmakla birlikte onlar musafaha halk arasında “salavatlaşmak” olarak isimlendirilen selamlaşmayı yapmaktadırlar. İlk günden itibaren üç gün boyunca pişi pişirilip dağıtılmaktadır. Yemek saatlerine denk gelen kişilere turşu, peynir, zeytin ve domates salatalık içeren bir sofra hazırlanmaktadır. Ayrıca komşu ve akrabalar yemek getirmekte ve belediye pide ayran göndermektedir.

Çin'in Gansu eyaletinde Nan-şan dağlarının kuzey kollarında yaşayan Sarı Uygurlar çoktan beri Budist sayıldıkları halde defin törenlerinde birçok şamanlık unsurlarını muhafaza

etmişlerdir. Ölülerini üç veya yedi gün saklarlar. Bu müddet içinde lamaları çağırıp dualar okuturlar (İnan, 1965:188).

Varsak Türkmenlerinde Uygurlar' da önemli sayılan sayıların tezahürlerini görmek mümkündür. Varsaklar da taziye ziyaretleri genellikle üç gün sürmektedir. Yedi gün sonra ise mevlit verilerek ölen kişinin ardından dua okutulmaktadır. Kişinin elli ikisi çıkana kadar her Perşembe evinde Yasin suresi okunmaktadır. Her sene ölüm yıl dönümünde pişi pişirilip komşulara ve akrabalara dağıtılmaktadır. Zikredilen uygulamalar Gök tanrı inancındaki ateşe yapılan saç uygulamasıyla ilişkilendirilebilir. "Ateşe yağ, şeker gibi bir şeylerin dökülmesi, evde bir koku oluşmasının sağlanması da ateşe yapılan bir saçtır. Onun kokusunun ölmüş büyüklere ulaşip onları mutlu edeceğine inanılır" (Çetin, 2011:34). Varsak Türkmenlerinde pişi ve mevlit gibi olaylara katılan kimseler "Allah kabul etsin, merhum kişi yesin ve sizden umanlar yesin." temennilerinde bulunmaları eski Türk kültürünün yaşatıldığına kanıttır.

Herhangi bir kişi merhum bir insanı rüyasında görürse kendisinden dua beklediğini düşünmektedir. Rüya gören kişi Kur'an-ı Kerim okumayı biliyorsa okur ve o kişinin ruhaniyetine hediye etmektedir. Fakat Kur'an okumayı bilmiyorsa ekmek alıp komşularına dağıtmaktadır. Ayrıca günümüzde pişi yerine ölüm yıl dönümünde gözleme yapılıp dağıtmaya da başlanmıştır (K.K.14). Söz konusu uygulamalar Türk kültüründeki yoğ törenlerini hatırlatmaktadır.

Yoğ töreni diğer ismiyle ölü aş en eski ve ilkel törenlerden birisidir. Tayfa ormanlarındaki Şamanist boylarda şahit olunmuştur. Kadınlar koyunları veya çocukları hastalandığı zaman yemek ve içki alarak kocalarının mezarına giderler. "Ye, iç bize dokunma! Hain seni hala doymadın!" diye bağırlar. İlkel dönemde aş- yemek doğrudan ölüye sunulmuş böylelikle ondan gelecek zararın önleneceğine inanılmıştır (İnan, 1965:189).

"Ölülerin ruhları için hayır işlemek, fakir doyurmak Müslümanlıkta da vardır. Ancak bu uygulamanın 3,7,9,40,52 Seneyi Devriye gibi takvime bağlanılmış olması Gök Tanrı/Ulu Tanrı inancının uzantılarıdır. Aş dökmek, helva kavurarak koku yaymak eski Türk inancı iken, bu tür günlerde yemek verip fakir sevindirmek türünden yapılan hayırlara mevlit, hatim gibi ilavelerin yapılması, bu inançları müslümanlaştırmıştır. İslamiyet'te ölünün ardından hayır-hayrat gibi uygulamalar vardır" (Kalafat, 2009:84).

Mevlit, Varsak Türkmenlerinin önem verdiği toplumsal olayların başındadır. Yedinci gün mevlit, kırkinci gün pişi elli ikinci gün tekrar mevlit verilmektedir. Mevlitlerde düğün menüsünün aynısı yapılmakla birlikte merhumun sevdiği yemekler tercih edilmektedir. (Nohut yerine fasulye, yoğurt yerine salata gibi) Eski Türk inanışlarında mezara yemek bırakılması uygulaması neticesinde ölünün geride kalanlara zarar vermesinin önüne geçilmektedir. Ölen

kişinin sevdiği yemekleri tercih etme meselesi ölüyü memnun etmek için yapıldığı düşünülmektedir. Mevritler en az 500 kişilik olup akrabaların bulunduğu mahalleler dolaşılır ve herkes davet edilir. Mevlide katılan konuklar, hatim hediye etmektedir (K.K.19).

Merhumun mezar işlemleri için en az altı ay beklenmektedir. Merhumun vasiyetine göre mermer veya kırmızı tuğla tercih edilmektedir. Mezarlık ziyaretleri genellikle cuma günleri yapılmaktadır. Mezarın üstüne buğday, pirinç ve bulgur serpilmekte ve şeker bırakılmaktadır. Arife ve bayram günleri de mezarlığın kalabalık olduğu zamanlardır. Söz konusu ziyaretler esnasında çeşitli ürünlerin bırakılması atalar kültürünün izlerini taşımaktadır.

2.2. Varsaklarda Nazar

Sözlükte bakmak, görmek ve düşünmek anlamlarına gelen nazar; terim olarak beğenilen bir şeye kıskançlıkla bakmak ve zarar verecek şekilde onu etkilemektir. Nazar kıskançlığın eşlik ettiği tahribat verici göz ve bakışla ilişkilidir. Ayrıca herhangi bir nesnenin ve canlının övülmesi veya onlara hayranlık duyulmasının tesiri göz önünde bulundurulduğunda da nazar kapsamında değerlendirilmektedir (Gürkan, 2006, 32/443).

Türk halk inanışlarında en yaygın inanışlardan birisi olan nazar için birtakım korunma pratiklerini geliştirilmiştir. Söz konusu korunma pratiklerinin bir kısmı halk hekimliği kapsamında değerlendirilebilirken bir kısmı dinsel ve büyüsel (Kabak, 2011:69).

Anadolu halk kültüründe nazardan korunmak amacıyla alınan tedbirler ve uygulamalar Gök-Tanrı inancı, Şamanizm gibi farklı inançların ayrıca kült yani kutsal kabul edilene karşı saygı ve tapınmanın (su, toprak, ağaç, demir ve atalar kültü gibi) günümüze taşınan emareleridir (Çallı, 2017:44). Nazar için yazılan duaların suya atılması su kültürüne, tütsüleme işlemleri ateş kültürüne, bıçakla yapılan ritüelleri demir kültürüne örnek verilebilir. Ayrıca nazardan korunmak için ayakkabıların ters çevrilmesi Şamanizm'deki "tersine olma" durumuyla ilişkilendirildiği gibi çörek otu konulan keselerde ve muskada mavi rengin tercih edilmesi Gök Tanrı inancıyla bağdaştırılabilir (Çallı, 2017:11-22).

Varsak Türkmenlerinde genellikle nazarın varlığına inanılmaktadır. Varsaklar arasında mavi gözlü insanların nazarının değdiğine inanıldığı gibi sarı benizli insanların nazardan çok etkilendiği vurgulanmıştır. Aynı zamanda hem karnı aç hem de gözü aç insanın nazarının çok değdiği dile getirilmektedir Varsak Türkmenleri nazarı değen bu şahısları gördüklerinde yollarını değiştirdikleri ayrıca yanlarında çocukları varsa onları korumaya çalıştıkları, hayvanları ve sevdikleri eşyaları varsa onları gizlemeye çabaladıkları ifade etmişlerdir (K.K.47).

Nazarın kimlere degeceğı bahsi önemli bir husustur. Nazarın alelade herkese değıil sağılıklı güzel çocuklara, becerikli insanlara, başarılı öğrencilere değıdiğine inanılmaktadır. Herkes tarafından beğenilen hayvan, bitki ve objeye de nazar degebileceğı vurgulanmaktadır. Nazar da önemli olan varlıkların canlı ve cansız olması değıil kıskançlık dolu bakışların etkisidir (Çıblak, 2004:105).

Nazardan korunmak için Varsaklar tarafından bazı önlemler alınmıştır. Bu önlemlerde en çok kullanılan ve vazgeçilmez kabul edilen üç saç ayağı; üzerlik, çörekotu ve deve boncuğudur (K.K.21).

Varsak Türkmenleri bu malzemeleri evlerinden eksik etmedikleri gibi sevap kazanma amacıyla birbirlerine hediye ettikleri dile getirilmektedir (K.K.14).

Üzerlik, halk arasında nazar otu, Türk dünyasında adraspan olarak isimlendirilmektedir. Üzerlik hem halk hekimliğinde hem de nazar ve büyü tedavisinde kullanılan ürünlerin başında gelmektedir (Çallı, 2017:60) Ayrıca Kalafat, üzerliğin kam ayinlerinde kullanılan kutsal eşyalardan biri olduğuna dikkat çekmektedir (Kalafat, 2010:271).

Üzerlik, Varsaklar arasında nüzerek olarak da adlandırılmaktadır. Süs eşyası olarak duvarlara, evlerin girişlerine, bebeklerin beşiklerine ve araçlara asılan üzerlik; aynı zamanda tavada yakılarak kokusunun, evin atmosferinde yayılması sağılanmaktadır. Nazardan etkilenen kişinin başına bir örtü örtölür, Bir kapa su konur ve tavada kavrulan üzerlik, suyun içine atılmaktadır. Bu yapılan ritüel esnasında “Göç göç göç, kokar ağızdan, kem gözden, göç göç göç...” denilmektedir. Bu sudan biraz alınıp nazar değıen kişinin alnına sürölmektedir. Daha sonra bu üzerlikli su evin güneybatısına dökölerek nazarın bertaraf edildiğıine inanılmaktadır (K.K.24).

Bir diğere Nazardan korunma malzemesi; çörek otudur. Çörek otu ve buğday tanesi küçük mavi bir bez parçasına sarılmaktadır. Varsakların, içinde çörek otu olan bu nesneyi “çıkırı” olarak isimlendirdikleri ve çatal iğneyle kıyafetlere herkesin görebileceğı bir şekilde asıldığı bildirilmiştir. Özellikle mavi ve mavinin tonları tercih edilmekte fakat bulunmaması durumunda herhangi bir bez parçası da kullanılmaktadır.

Gök-Tanrı inancında Tanrının gökyüzüne yakın kabul edilmesi, mavi rengine ayrı bir önem atfettirir. Tanrının koruyuculuğunun daha yakın hissedilmesi için mavi rengin tercih edilmesi, Gök-Tanrı inancıyla bağdaştırılabilir (Çallı, 2017:11). Alanda elde edilen verilere göre mavi rengin nazarın ışınlarını, adeta bir mıknaş gibi çektiğı düşünölmekte fakat eski Türk inançlarıyla bir bağlantısı kurulamamaktadır.

Varsak Türkmenleri zamanla din bilgilerinin arttığını dile getirmişlerdir. Söz konusu duruma namazda necis olması sebebiyle yapılan çıkıların içlerine tavuk pisliğı koymayı

bırdıkları örnek verilmektedir. Ayrıca eskiden 7 tane devenin yolculuğa çıktığı ve sadece üzerinde çörekotu taşıyan develerin sağ salim yolculuğu bitirdiği anlatılmaktadır. Düğün, mevlit ve ev oturması gibi kalabalık alanlara gidileceğinde çörek otu yutulduğu belirtilmekle birlikte çocukların ceplerine çörek otu konulduğu zikredilmiştir. Varsakların dua etmek amacıyla sırayla evlerinde toplandıkları belirtilmiştir. Dua edilen odaya bir kâse içinde çörek otu, şeker, su ve tuz konulmaktadır. Dua bitince herkesin okunmuş ürünlerden tükettikleri ifade edilmektedir. Böylece duanın bedene daha iyi sirayet ettiğine inanılmış dualı çörek otunu evlerine götürdükleri, ev halkına yutturdıkları söylenmiştir.

Artun, okunmuş pirinç, tuz, şeker ve benzeri maddelerin yenilmesi veya yutulmasını temas büyüsünün uzantısı olarak nitelendirmiştir (Artun, 2011:124). Dolayısıyla Varsaklarda okunmuş çörek otu, tuz ve şeker de temas büyüsü kapsamında nitelendirilebilir.

Nazardan korunmak için kullanılan önemli objelerden birisi olan deniz kabuğu tazi boncuğu ve deve boncuğu olarak da bilinmektedir. İnsanlık tarihi incelendiğinde deniz kabuklarının en eski koruyucu objelerden biri olarak kabul edildiği görülmektedir. Tarih öncesi dönemde ölüleri korumak için mezarlara yerleştirilen deve boncuğu, özellikle Hindistan, İran, Mısır, Batı Afrika ve Yeni Zelanda gibi geniş ve farklı coğrafyalarda kullanıldığı bilinmektedir (Morris, 1999:36). Varsak Türkmenlerinde deve boncuğu, evlerin girişlerine asılmaktadır.

Bir diğer nazara karşı korunma objesi hurma çekirdeğidir. Hurma çekirdeği delinerek yanına mavi boncuk eklenip çatal iğne yardımıyla kıyafetlere takılmaktadır. Ayrıca Mavi boncuk ve hurmadan yapılan kemer, düğün başlarken gelinin beline takılmaktadır. Bu uygulamada amaç dikkatleri hurma çekirdeklerine çekerek gelini, bakışların zararlı tesirlerinden korumaktır. “Nazardan korunmak için mavi nazar boncuğu takma eskiden beri uygulanan çok yaygın bir yöntemdir. Türkler göksel renk olan mavinin (göğün) insanları kötü ruhlardan koruduğuna inanmaktadırlar” (Kabak, 2011:68).

Türk halk inançlarında bereket simgesi olarak kullanılan ve üzerine yemin edilerek kutsallık statüsü kazanan tuz, Varsak Türkmenlerinde nazara karşı üzerlikten sonra en çok kullanılan maddedir (Kalafat, 2007:160). Nazardan etkilenen kişinin başından çevrilip ocağın üzerine atılarak yakılır. Bu ritüel esnasında çıkan seslerin kötü enerjiyi bertaraf ettiğine inanılmıştır. Düğünlerde damadın üzerine tuz atılarak nazarın engellendiği düşünülmektedir.

Bir diğer nazardan korunma yöntemi ise halk arasında kara çalmak olarak bilinmektedir. Kara çalmak; Odun ateşinde yemek pişirilirken kullanılan tencerelerin altında oluşan isin, çocukların kulaklarının arkasına ve alınlarına sürülmesidir. Bu uygulamada amaç dikkati çocuktan uzaklaştırıp kötü enerjinin dağılması olduğu düşünülmektedir. Varsak Türkmenlerinde mevlit ve düğün gibi kalabalık mekânlara gidilirken çocukların babaanne veya

anneanneleri tarafından kara çalınıp çalınmadığının kontrolü yapıldığı gözlemlenmiştir. “Ağrı ve çevresinde çocukları yaşamayan aileler, doğan çocukları yaşasın diye (özellikle erkek çocuğu yaşamayanlar) onlara erkekse kız elbisesi; kız ise erkek elbisesi giydirip büyütürler. Erkek çocukların saçları uzatılır, entari giydirilir. Amaç yine, çocuğu kötü veya kara iyelerden korumak, ona dokunmamasını, onu aldatarak erkek çocuğun hayatta kalmasını sağlamaktır” (Kalafat, 2010:272-273). Kabak, Derinkuyu bölgesinde çocukları nazardan korumak için gerçekleştirilen kara sürme uygulamasının çocukları kötü ve bakımsız gösterdiğini ve bunun sonucunda çocukların kara iyelerinden korunduğuna dikkat çekmiştir (Kabak, 2011:69). Aynı şekilde Varsak Türkmenlerinde sıklıkla uygulanan kara sürme uygulamasının çocukları bakımsız göstererek kara iyeleri yanıltmak amacıyla gerçekleştirildiği düşünülebilir.

Türk mitolojisinde yer altı dünyası bu dünyanın tam tersi kabul edilmekte bu sebeple yer altı dünyasını anlamak için bu dünyada yapılanların tam tersini yapmak gerekmektedir. Türk coğrafyasında kötü ruhları şaşkınlığa uğratmak maksadıyla cenazede kıyafetlerin ters giyildiği belirtilmektedir. Ayrıca “şeytana pabucunu ters giydirmek” deyiminin tersine olma konusuyla ilişkili olduğu zikredilmektedir. Bu uygulamanın temelini Şamanizm’den geldiği ifade edilmektedir (Çelik, 2022:25). Varsaklar arasında eğer bir kişiye nazar değdiği düşünülüyorsa o kişinin kıyafetlerini ters giymesi gerektiği belirtilmektedir. Bu uygulamada amaç, ters giyilen kıyafetlerin adeta bir ayna görevi görerek nazarın kötü enerjisini kırıp yansıtmaktır.

Varsakların nazardan korunmak için kullandıkları bir diğer yöntem; Muska yazdırma. Muskalar nazara karşı kullanıldığı gibi büyüün bozulması içinde tercih edilen bir nesnedir. Muska; kismetin açılması, sebebi olmayan korkunun giderilmesi, ticaretin artması, eşler arası muhabbet gibi birçok amaç için yazılıp taşınması da söz konusudur. Muska üçgen formuna getirilerek sudan korumak amacıyla ilk olarak poşet parçasına sarılıp mavi bir kumaş parçasıyla kaplanarak dikilmektedir. Varsak Türkmenlerinde muska ve okuma işlemi için genellikle ocaklı kimseler tercih edilmektedir. Bu kimseler halk diliyle “el almış” ve dini hassasiyeti olması gerektiği düşünülmektedir. Genellikle suya okuma yapılmaktadır. Suya nazar duaları ve çeşitli sureler okunmaktadır. Okuyan kişi okuma işlemi bitince suya üfler sudan bir yudum alır böylelikle duaların etkisinin suya daha çok sirayet ettiğine inanılmaktadır. Bu okunan suyun içine zemzem suyu eklenebilir ayrıca sürekli yeni su eklenerek çoğaltılması tavsiye edilmektedir. Okuma sırasında kişi esniyorsa nazarın değdiğine inanıldığı gibi esnerken gözünden yaş geliyorsa nazarın boyutunun büyük olduğuna inanıldığı vurgulanmaktadır.

Bir diğer nazardan korunma yöntemi ise nazarı değen kişi mekânı terk edince bıçakla, nazarcı kişinin oturduğu yere çarpı işareti yapılmasıdır. Böylelikle nazarcı kişinin yaydığı kötü

enerjinin iptal edildiğine inanılmaktadır. Alanda elde edilen verilere göre herhangi bir Türk halk inancıyla ilişki kurulamamakta lakin bu uygulamanın demir kültüyle irtibatlı olabileceği düşünülmektedir.

Bir diğer nazardan korunma yöntemi ise yumurta kırmaktır. Yumurtaya dualar okunup nazar değen kişinin alnında kırılarak nazarın etkisinden kurtulunacağına inanılmaktadır. Örnek Sivas'ta satın alınan hayvana nazar değmemesi için alnında yumurta kırıldığı ifade ederek bu uygulamanın pasif büyü kapsamında zikretmektedir. Yumurtanın kırılması nazarın vurucu gücünü farklı yönler kaydırarak önlediği ve nazarı etkisiz kılmak için bir çeşit savunma yöntemi olduğunu belirtmektedir (Örnek, 1966:124). “Yumurtanın Türk halk kültüründe geniş ölçüde kabul gören “nazar” ile olan ilişkisi onu önlemeye veya bertaraf etmeye yöneliktir. Halk tefekküründe yumurta kabukları; insan, hayvan, araba, bağ, bahçe ve ürün üzerinde oluşabilecek nazarı önlemenin yollarından biri olarak gösterilir. Korunma, yumurta kabuklarının ilgili varlıkların olduğu alanlarda görünür bir şekilde bulundurulmasıyla sağlanır” (Karakaş, 2021:43). Varsaklarda uygulanan yumurta kırma olayında dua okunması, ritüelin dini yönünü oluşturmaktadır.

“Nazardan korunmak amacıyla su kullanılarak yapılan işlemler, çeşitli yörelerde çeşitli şekillerde gerçekleştirilmektedir. Nazarı deydiren kişinin haberi olmadan ocağındaki külünden, evindeki tuzundan, üstüne bastığı topraktan, kapısından veya elbisesinden bir parça alınıp yakılması, dumanıyla hastanın tütsülenmesi ya da abdest alınan sudan üstüne serpilmesi uygulamasının; J. Frazer'ın ortaya koyduğu, büyüün “temas kanunu” ile açıklanabileceği üzerinde durmuştur. Söz konusu kanunda esas olan; bir defalığına da olsa bir kere birbirleriyle temas etmiş şeylerin uzakta olsalar dahi yine temas halinde olduklarının düşünülmesidir” (Çallı, 2017:53). Nazardan korunmak amacıyla su kullanılan yöntemlere şunlar örnek verilebilir: İlk yöntem nazarı değen kişi abdest aldığı suyu nazarın etkilediği kişiye vererek o kişinin bu suyla başını yıkaması sağlanmaktadır. Ayrıca nazarı değen kişinin ellerini, nazarın etkilediği kişinin başının üzerinde yıkaması da aynı etkiyi gösterir. Sonuç olarak bu yöntemde kullanılan suyla birlikte nazarında akıp gittiğine inanılmaktadır. Nazarcı kişinin ayakkabısı veya sevdiği bir eşyası tuvalete atılmaktadır. Nazarcı kişinin mutfağındaki bulaşık süngeri veya nazarcı kişinin sevdiği kıyafetinden bir parça yakılmaktadır. Sık kullanılan bulaşık süngeri ve sevilen bir eşyanın tercih edilmesi, eşyanın yokluğunun hemen fark edilmesi amacıyla seçilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Bu uygulamada amaç nazardan etkilenen kişinin hissettiği acıyı, nazarı değen kişinin de hissetmesini sağlamak suretiyle nazarın etkisini nötrleştirmek olabileceğini düşündürmektedir.

Tarih boyunca nazardan korunma yöntemlerinde hayvanlardan yararlanılmıştır. Diş, pençe, tırnak, kaz tüyü ve salyangoz Anadolu da nazardan korunmak amacıyla tercih edilen hayvansal seçeneklerdendir (Çallı, 2017, 71). Varsakların nazardan korunmak için hayvanlardan yararlandıkları iki yöntem vardır. İlk yöntem; Anadolu'nun birçok bölgesinde yaygın olarak da kullanılan hayvan iskeletleri ve kafataslarıdır.

İnek, at, eşek, koyun, keçi, köpek, kaplumbağa gibi hayvanlardan birinin kafatası veya kemikleri ağaçlara asıldığı bilinmektedir. Bu inancın 8. yüzyılda Göktürkler' den beri görülen bir uygulama olduğu düşünülmektedir (Gür - Soykan, 2013:106). Göktürkler' de Tanrıya kesilen kurbanlar at ve koyun başlarının sııklara asıldığını belirtmiştir (İnan, 1965:5). Varsak Türkmenlerinde nazar için asılan hayvan kafataslarının kökeni Göktürkler' in bu uygulamasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca Anadolu'da Çatal höyükte yapılan Arkeoloji kazılarında rastlanılan hayvan boynuzları, bu uygulamanın Anadolu'da eski bir gelenek olduğunu akla getirmektedir. (Morris, 1999:35). Hayvan iskeletleri ve boynuzlarını mahsulleri korumak için tarla ve bahçelere, evleri korumak için evlerin sokağa bakan cephelerindeki ağaçlara Varsaklar tarafından asıldığı ifade edilmektedir. Örnek “İçinde majik gücün ya da cinin bulunduğu inanılan taş, boynuz, pençe, post, deri, bez parçası, figür vb. gibi objelerden yarar ummak amacı ile yapılan çeşitli pratiklere fetişizm, söz konusu objelere de fetiş denildiğine dikkat çekmiştir ” (Örnek, 1998:46). Varsak Türkmenlerinde kullanılan hayvan kafatası ve boynuz asma uygulaması fetişizmle ilişkilendirmek mümkündür. Ayrıca alanda elde edilen verilere göre boynuz ve kafataslarının genellikle ağaçlara asıldığı gözlemlenmiş olup bu durum ağaç kültürüyle ilişkilendirilebilir. Söz konusu kafataslarının içinde bulunması zor olması sebebiyle kaplumbağa iskeleti çok değerli kabul edilmektedir. Bu yöntem sadece ev, bahçe gibi mekânları korumak için kullanıldığı hayvanları korumada kullanılmadığı hatta kullanılırsa hayvana zarar verebileceği zikredilmektedir. “Ayrıca Çorum'da kaplumbağa kabuğundan nazarlık yapılmakta ve koruyuculuğuna inanılmaktadır” (Kalafat, 2009:56). “Kaplumbağa, Türk aleminin bilinen en eski tarihi yazılı ebedi abideleri olan Göktürk Kitabeleri silsileden, Kül Tigin Anıtının temel taşını oluşturduğu bilinirken, Prof. N. Kırzioğlu, Amasya Sıraçları arasında yaptığı araştırmada, üzerliklerden yapılmış nazarlıkta kaplumbağa kabuğu tespit etmiştir” (Kalafat, 2009:58). Dolayısıyla Kaplumbağa ve üzerlik eski Türk kültürünün günümüze taşınmış objeleridir.

Nazardan korunmak için hayvanlardan yararlanılan ikinci yöntem şöyle açıklanabilir: Bir kişinin vücudunda göz şeklinde yaralar oluşmuş ise o kişiye nazar değdiğine inanılmaktadır. Keçi, koyun ve dana fark etmeksizin kesilen bir hayvanın gözleri suya atılıp o suyla nazar değen kişi banyo yaptırılmaktadır. Böylelikle nazarın etkisi vücuttan uzaklaştırıldığına inanılmaktadır. Söz konusu uygulama ak büyü kapsamında değerlendirilebilir.

Hayvanları nazardan korumak için ise ahşap parçaları, çobanlar tarafından oyulup elde edilen şekiller boyanarak hayvanların boyunlarına asılmaktadır. Söz konusu kolye ahşaptan yapıldığı için ağaç kültüyle ilişkilendirilebilir. Ağaç kültüründe ağaçta bulunan iyelerin hayvanları koruduğu düşünülmüş olabilir. Ayrıca insanlar için suya okuma yapıldığı gibi hayvanlar için ise hayvan yemlerine okuma yapılmaktadır. El almış kimselere muska yazdırarak hayvanlardan en gösterişlisine asılması da çok tercih edilen yöntemlerden birisidir.

Varsakların bitkileri de nazardan korunmak için kullandıklarını ifade edilmektedir. Bu bitkilerden ilki ada soğanı olarak bilinen halk arasında “kabarık” denilen soğanlı bitkidir. Evlere ve inşaatlara asılan bu bitki ormanlarda kolaylıkla bulunabilen soğanlı, koyu yeşil yapraklıdır. Varsaklarda nazardan korunmak için kullanılan bir diğer bitki koruyucu imajı iki bin yıl geriye uzanan sarımsaktır. Romalı askerlerin cesaret amacıyla yanlarında sarımsak taşıması ve denizcilerin tehlikelerden korunmak için sarımsağı yanlarında taşıdıkları zikredilmektedir. Aynı zamanda Orta Çağ’da Alman madenciler kötü ruhları, tünellerin çökmesinin sebebi olarak kabul etmekte ve onları uzaklaştırmak amacıyla sarımsak taşıdıkları zikredilmektedir (Morris, 1999:97). Varsakların Sarımsağı tütsüleyip delerek ipe takıp kıyafetlerin içinde taşıdıkları ifade edilmektedir.

Varsaklar birbirlerine yoğurt, süt hediye ettiklerinde nazardan çekindikleri için iki yöntem izledikleri gözlemlenmiştir. İlki hediyein içine herhangi bir ot parçası veya yaprak atmaktır. Bu yöntemin amacı hediye kusurlu gösterip nazar çekmesini engellemektir. Bir diğer yöntem ise “ağırlık” olarak isimlendirdikleri bozuk para istedikleri gözlemlenmiştir. Bu yöntemdeki amaç hediyein karşılığını az da olsa almanın nazarı engellediği fikridir. Bu uygulama demir kültüyle ilişkilendirilebilir.

Anadolu da yaygın olarak tercih edildiği gibi Varsaklar arasında da nazar deyince popülerliğini koruyan ürünler; mavi boncuk, nazar boncuğu ve naldır. Mavi boncuk ve nazar boncuğu, takı ve duvar süsü olarak kullanılmaktadır.

Nalın Akdeniz bölgesinde hayvan boynuzlarına benzetilip onun yerine kullanıldığı zikredilmektedir (Morris, 1999:207). Varsak Türkmenlerinde özellikle yeni evlere asılan nal üzerlik kadar olmasa da tercih edilmektedir.

Kurşun dökme işlemi; nazardan kurtulmak için kullanılan yöntemlerdendir. Varsakların bu yöntemi diğer yöntemlere göre daha az tercih ettikleri belirtilmektedir. Kurşun dökme, nazara inanan insanlar için sıkıntının sebebini ortaya çıkarma ve manevi yönden tedavi etme yoludur, kişiye iç ferahlığı ve ruh hafifliği verir. Kurşunun demir maddeden yapılmış olması bu inancın Türklerde kutsal olan demiri kullanması hatırlatır. Kurşunun bir nevi manyetik olan

oluşturarak negatif enerjiyi toplanmasıyla bilimsel olarak kurşun dökme nazarın olumsuz etkilerini ortadan kaldırdığına, yok ettiğine inanılmaktadır” (Çallı, 2017:96).

“Kurşun dökme ritüeli, şamanların esrime tekniği ile hastaları tedavi etme şekillerinin izlerini görmek mümkündür” (Öger, 2010:1241).

2.3. Varsaklarda Büyü

Büyü, iyi veya kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin hepsini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Büyü genellikle bu dünya ile ilgili sorunları içine almaktadır; yani insancıldır. Büyü tanrısal olanla ve öte dünya ile çok az ilgilenir. Tanrı'ya yaklaşma, tanrı gerçeğini tanıma, günahlardan sıyrılma gibi dinsel istekler büyü yoluyla karşılanamaz. Büyünün çabası çocuğa, mala mülke, iyi ürün almaya, zararlı etkileri uzaklaştırmaya, insanlara iyilik ya da kötülük etmeye yani dünyasal şeylere yöneliktir (Kabak, 2011, s. 135).

Büyü; sempatik, ak büyü, kara büyü, aktif büyü ve pasif büyü olmak üzere beş çeşittir. Bu ayrım büyüün temelindeki düşünce yasalarına, yapı ve amaçlarına göre yapılmıştır. Sempatik büyü; taklit büyü (homeopatik maji) ve temas büyü (kontajiyöz maji) olmak üzere iki başlığa ayrılmıştır. Taklit diğer ismiyle analogi büyü, en çok uygulanan büyü çeşidi olmakla birlikte benzer benzeri yaratır ilkesinden hareket etmekte ve genellikle her toplumda rastlanmaktadır. Söz konusu büyü çeşidinde zarar verilmek istenen bireyin, resmi veya ağaçtan veya balmumundan figürü kullanılmaktadır. Temas büyü ise sempatik büyüün ikinci kolu olmakla birlikte parça bütüne ait ilkesinden hareket etmektedir. Dolayısıyla bir kişinin tırnağı, dişi, kirpiği, elbise parçası vb. şeyler olumlu veya olumsuz majik etkiye açıktır. Ak büyü din ve dinin kutsallarından yararlanarak toplumun ve bireyin faydası için başvurulmuş büyü çeşididir. Zıttı olan kara büyü ise topluma veya bireyin zararı için başvurulmuş büyü çeşididir. Bu büyü çeşidinde insanların malı mülkü, aile saadeti ve sağlığı hedef alınmıştır. Dinden ve kutsallarından olumsuz yönde yararlanılmıştır (Örnek, 1966:34-39).

Varsak Türkmenlerinde kara büyü en çok kullanılan büyü çeşididir. Varsak Türkmenlerinde koyun, kuzu ve keçinin kürek kemiğinden büyü yapıldığı bilinmektedir. Bu sebeple bölgedeki kasaplar söz konusu kemiği parçalayarak atıkları bilinmektedir.

Şamanistler, Kırgızlar, kazaklarda kürek kemiği saygı gösterilen ve fal bakmakta kullanılan bir malzemedir. Ayrıca bu uygulamaya Japonlarda da rastlandığı ifade edilmektedir (İnan, 1965:152).

Varsak Türkmenlerinde, evin her yerinin ve kapı eşiklerinin sirkeli su ile silinmesi büyüden korunmak için gerçekleştirilen en bilindik uygulamadır (K.K.2).

Eşiğin kutsallığı, şaman-Alevi köprülerinin önemli olanlarından biridir. Şaman döneminde eşiğin kutsallığı, menedici tarzıdır. Eşiğe basılırsa cin çarpar. Eşik cinlerin barınağı gibi düşünülmüştür. Sünnilerde de

eşik ile ilgili benzer inanışlar varsa da Alevilerde daha özel bir terkip ve manaya kavuşmuştur. Hz. Ali, eşi (Fâtıma) ve çocuklarıyla ilişkilendirilmiş bir kutsallık söz konusu olmuştur. Hz. Ali, ilim şehrinin kapısı olduğundan, ilme ancak bu kapıdan girilebileceğinden, yani ilme Hz. Ali ile başlanacağından, kapının eşiği kutsaldır. Bir yanda Hz. Hasan, bir yanda Hz. Hüseyin, üstte Hz. Muhammed vardır. Eşik de Hz. Fâtıma'dır. Böylece eşik, “mistik ışıık ve bilgiye girişin sentezidir. Şaman dönemi âdetleri, kültür kodları olarak devam ederken, İslâm'ın Hz. Ali yorumuyla bir sentez teşkil etmiştir. Eski Türklerde olduğu gibi, Moğollarda da eşik, kapı, ateş (ocak) önemlidir. Bunlar bütün olarak evi, bir tapınak saymışlardır. Evin ocağı merkezdir. Oradaki ateş sönerse, ev yok olmuş demektir. “Ocağı sönmek” oradan gelir ve soyu soppu yok olmak anlamındadır. Bu anlam, günümüze kadar kaybolmadan ve yeni maneviyatı da katarak gelmiştir. Mehmet Akif Ersoy'un, “Sönmeden yurdumun üstündeki en son ocak” derken, ifade ettiğı anlam budur (Sezen, 2015:116). Varsak Türkmenlerinde eşiğı sirkeli suyla silen kişinin evi ve ev halkını adeta koruma kalkanı altına aldığı düşüncesinin tarihi arka planı Şamanizm'e kadar uzanmaktadır. Sünni gelenekte de benzer inanışların bulunması eşik silme uygulamasının günümüze kadar taşımıştır.

Varsak Türkmenlerinde aile saadetini bozmak için büyü yapıldığı ve bu büyüde domuz yağı kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca tuz okutulup büyü yapılmak istenen kişinin tuzluğuna karıştırılması da aile saadetini hedef alan büyülerdendir (K.K.17).

Hayvanlar ve hayvanlara ait unsurlar, tüm canlılar gibi hiyerofaniye (kutsalın tecellisi) katıldıkları ifade edilmektedir. Altaylarda grubun rehberi ve atası olarak kabul edilen hayvanlar, genellikle şaşırtıcı ve az rastlanan türlerdir. Günümüzde olumlu ve olumsuz amaçlar için yapılan büyülerde hayvanlar ve hayvana ait unsurların kullanılması oldukça yaygındır (Esirgen, 2014:123). Nitekim Varsak Türkmenlerinde domuz yağı ve yumurta büyülerde kullanıldığı bilinen hayvansal ürünlerdir. Domuz büyüünün etkisine giren çiftler birbirlerini domuz gibi gördükleri ve tartıştıkları belirtilmektedir. Domuz yağı evin kapısına, girişine veya yatak odasına sürülerek eşlerin arasının açılması sağlanmaktadır. Yumurta okutulup, evlere, ahırlara ve samanlıklara yumurta bırakılması ailede bereketin dağılmasına ve huzurun bozulmasına sebep olmaktadır. Evinde yumurta bulan kişi tedirgin olmaktadır. Karakaş; Trabzon, Tokat ve Batı Trakya'da yumurtanın, büyü yapımında kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca yumurta büyü bozumunda da kullanılmaktadır (Karakaş, 2021:43). Varsak Türkmenlerinde büyüü bozmak için akarsuya yumurta atılması uygulaması oldukça yaygındır. Yumurtanın akarsuya atılması su kültürle ilişkilendirilebilir.

Varsak Türkmenlerinde eski dönemde yere nohut ve elek atıp fal bakma olayına başvurulduğu bilinmektedir. Nohutların ve eleğın konumuna göre bebek cinsiyeti ve kayıp eşyanın yer tahmini yapılmaktadır (K.K.36).

Büyüden korunmak için birçok yöntem başvuran Varsaklar ilk olarak hocalara gidip su okuturlar ve bu suyu tüketirler. Udi hindi yağının cinleri rahatsız ettiğini düşündüklerinden dolayı bu yağı içerler ve büyü yapılmış kişinin üzerine serperler. Aynı zamanda hocalara muska

yazdırılıp akarsuya atarak büyüü hanelerinden uzaklaştırdıklarını düşünen Varsaklar, suya Ayet'ül-Kürsi okuyup içtiklerini belirtmişlerdir.

Büyü yapımında insana ait unsurların kullanılması oldukça yaygın bir uygulamadır (Esirgen, 2014:120). Nitekim Varsak Türkmenlerinde kullanılmış kıyafetler genellikle çöpe atılmamakla birlikte yakılmaktadır. Halk kıyafet yakma işlemini büyüyle ilişkilendirmemekle birlikte bilmeden bu duruma önlem aldıkları düşünebilir. Ayrıca Varsak Türkmenlerinde büyüün etkisiz hale getirilmesi için başvuru insana ait unsur idrardır. Varsak Türkmenlerinde büyü yapılan kişinin ailesindeki en küçük çocuğun idrarı alınarak suya karıştırılmaktadır. Söz konusu suyla büyü yapılan kişinin duş aldırılması gerekmektedir. Aynı zamanda defne yapraklarına Felak ve Nas surelerin okunup ve daha sonra çay yapıp tüketilmesi büyüün etkisini yok ettiğine inanılmaktadır. Son olarak Kurşun döktürmekte büyüye karşı alınan en büyük önlemlerden birisidir. Ayrıca kurşun dökme uygulaması nazarı bertaraf etmek için kullanılmaktadır.

Kurşun dökme büyüsel içerikli bir ritüel olmakla birlikte ateş, su ve bakır (demir) ın bulunması Şamanizm'i çağrıştırmaktadır. Kullanılan objeler; ateş, su ve ocak kültlerinin izlerini bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca kurşun suya atıldığında ortaya çıkan dumanın, ritüelin uygulandığı kişinin üzerindeki kara iyelerin/ kötü ruhların çıkışını sembolize ettiği belirtilmektedir (Kabak, 2011:163).

SONUÇ

Bir toplumun geçmişten günümüze oluşturduğu maddi ve manevi değerlerin tamamı kültür olarak tanımlanmıştır. Söz konusu değerler, toplumun bir arada yaşamasına olanak sağlamıştır. Ayrıca toplumun canlılığını korumasına sebebiyet vermiştir. Milleti oluşturan kültürün ayrılmaz parçası halk inanışlarıdır. Halk inanış ve uygulamaları, bir toplumun dini ve sosyal hayatının şekillenmesinde ve insanın çaresiz kaldığı noktalarda oluşan boşluğu doldurma vazifesinde bir nevi anahtar pozisyonundadır. Halk inanışları, toplumun gerçeklik idrakini aktardığı için dini ve sosyal hayata dinamizm kazandırmıştır. Halk inanışları, bir milletin ortaya çıktığı andan günümüze değişik coğrafyalardaki farklı inançlarla etkileşim neticesinde şekillenmiş kültürel verilerdir. Bünyesinde farklı inanç unsurlarından materyallerin bulunduğu inanışlar, ritüeller sayesinde canlılığını korumuş ve kutsal törenler vasıtasıyla nesilden nesile ulaşmıştır.

Anadolu’da pek çok Türkmen grubunda karşımıza çıkan halk inanışları ve onunla ilgili olan uygulamalar Varsak Türkmenlerinin sosyal hayatlarında kendine yer bulmuştur. Türkler yaptıkları göçler sayesinde değişik inanç ve anlayışları Orta Asya’dan Anadolu’ya taşımışlardır. Türkler Anadolu coğrafyasında kendi inanç sistemi olan İslam inancının temel öğretileriyle, eski inanç sistemlerini harmanlayıp özgün bir sistem oluşturmuşlardır. İslam dininin süzgecinden geçirilen inanışlar, İslami öğelerle zenginleştirilmiştir ve dini ve sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Halk inanışları Şamanizm, Tabiat Kültürleri, Gök Tengri, Budizm, Manihaizm, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi inançlardan etkilenmiştir.

“Antalya’da Yaşayan Varsak Türkmenlerinde Dini ve Sosyal Hayat” isimli bu çalışmada Antalya’nın Kepez ilçesinin Varsak semtinde yaşayan Varsakların hayata bakış açılarını, değer yargılarını şekillendiren ve dini ve sosyal hayatlarını anlamlandırmayı kolaylaştıran halk inanışları derlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada ilk olarak Varsak Türkmenlerinin konu edindiği yazılı kaynaklar temin edilip incelenmiştir. Daha sonra katılımcı gözlem ve yapılandırılmamış mülakat yöntemleri kullanılarak sahada elde edilen veriler derlenmiştir. Törenler ve ritüeller gözlemlenerek çalışmanın zenginleştirilmesi için fotoğraflanmıştır. Araştırma kaynak kişiler açısından incelendiğinde kadın sayısının fazla olduğu görülmektedir. Çünkü kadınların söz konusu inanışların teorisine ve pratiğine daha fazla hâkim oldukları görülmektedir. Kaynak kişilerden derlenen bilgiler bu sahada daha önce yapılmış tezler, yazılmış kitaplar, makaleler de dikkate alınarak din sosyolojisi bilimi açısından incelenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Varsak kelimesinin tanımı ve Varsak Türkmenlerinin tarihi serüveni ve dini ve sosyal yapısı ele alınmıştır. Varsak kelimesinin Farsak, Fersah gibi farklı

söylemleri mevcut olmakla birlikte eski harp aletlerinden kısa kılıç, büyük çekiç anlamları da vardır. Ayrıca Tarsus ve çevresinde yaşayan Türkmen zümrenin genel adı Varsak'tır. Memlûk kaynaklarında Tarsus Türkmenleri olarak isimlendirilen Varsaklar, Kusun, Ulaş, Kuştemür Esenlü, Elvanlu ve Orhan Beğlü olmak üzere altı boydan oluşmuştur. Üçok koluna mensup olan Varsakların Anadolu'ya Malazgirt Zaferi'nden önce geldiği öne sürülmüştür.

XIII. asırda Moğol saldırıları nedeniyle Anadolu'ya gelen Türkmenlerin arasında bulunan Varsaklar, Çukurova bölgesine yerleşmiştir. Bazı kaynaklarda Kilikya olarak da isimlendirilen Çukurova bölgesi, Mersin ve İskenderun arasını kapsamaktadır. Bu bölge jeopolitik konumu nedeniyle birçok devletin hâkim olmaya çalıştığı bir mevzidir. Bu bölgenin tarihini konu alan eserlerde Ermenilerin, Memluklerin, Karamanoğullarının ve Ramazanoğullarının isimleri geçmektedir. Dolayısıyla zikredilen isimler aynı zamanda Varsakların ilişki içerisinde olduğu devlet ve beylikleri ifade etmektedir.

Memlûklerle ilişkisi karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan Varsakların, bölgede Memluklerin hâkimiyetini kolaylaştırdığı ortaya koyulmuştur. Memluklerin hâkimiyetinde olan Çukurova bölgesi Üçoklu beyler tarafından yönetilmiştir. İç işlerinde serbest yani özerk olan Çukurova bölgesindeki beyler sürekli değiştirilmiştir. Bu durumun sebebi bölgenin Memlûklü hâkimiyetinde kalmasını sağlamaktır.

Varsaklar, Ramazanoğullarının kuruluşunda tabi olduklarını bildirmişler fakat Karamanoğulları ve Memlûklerle iş birliği yapmaları bu durumun zamanla değiştiğini göstermiştir. Osmanlı- Karamanlı mücadelesinde sürekli Karamanoğullarının safında olan Varsaklar, sarp yerlerde yaşamayı tercih etmişler ve bu durumu hayat tarzı haline getirmişlerdir. İsyankâr ruhlu olan Varsaklar, boyunduruk altına girmek istemedikleri için nizam devleti olan Osmanlı'nın daimî kontrolünü istememişlerdir. Karamanoğulları Varsakları kendi haline bıraktığı için, Varsaklar askeri olarak sürekli Karamanoğullarını desteklemişlerdir. II. Mehmet döneminde kontrol altına alınan Karamanoğullarının tekrar kuvvetlenmesini önlemek için bölgede onu destekleyen boyları farklı bölgelere sürmüştür. II. Beyazıd Dönemi'nde Cem Sultan'ı destekleyen Varsaklar, Kara Davut Paşa'nın seferi üzerine tamamen kontrol altına alınmıştır. II. Beyazıd ve II. Mehmet Dönemi'nde Antalya'ya sürgün edilen Varsaklar ilk olarak Korkuteli ilçesinde Sülekler ve Taş kesiği arasındaki mevkiye yerleşmişlerdir. Daha sonra Antalya merkezde bulunan Lyrboton Kome havzasını yurt edinen Varsaklar, bu bölgeye isimlerini vermişlerdir.

Varsak Türkmenlerinin Antalya merkeze yakın bir konumda yaşamaları ekonomik yapılarını etkilemiştir. Varsak Türkmenleri geçmiş dönemde hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerle ilgilenmişlerdir. Günümüzde ise söz konusu faaliyetlerde azalma olmuş ticari

faaliyetler çoğalmıştır. Özellikle bölgenin göç alması nüfusun artmasına sebep olurken nüfusun artışı konut ihtiyacını doğurmuştur. Günümüzde Varsaklar arasında en popüler meslek müteahhitliktir. Bölgenin ekonomik gelirinin iyi olmasının en büyük kanıtı düğünlerinin maliyetidir. Nitekim günümüzde düğüne davet etmek için dağıtılan ve oku olarak isimlendirilen davetiyenin maliyeti 20.000 ve 100.000 TL arasında değişmektedir.

1973 yılında köy statüsünden belediyeleşen bölge 2009 yılında Kepez belediyesine bağlanmıştır. Bu süreç içerisinde Varsak Belediye başkanlığı yapan kişiler arasında Şenol Eren haricinde hepsi Varsak Türkmen'idir.

Araştırmamız neticesinde Varsak Türkmenlerinin dini yaşantısında toplumsal ibadetlere katılımın bireysel daha fazla öne çıktığı gözlemlenmiştir. Nitekim, Kurban, zekât, oruç ve hac gibi ibadetlerde söz konusu fikrin tezahürlerini görmek mümkündür. Ayrıca Varsak Türkmenlerinin dini hayatlarının merkezindeki olgu mevlittir. Varsak bölgesinde mevlit, düğün ve ölüm gibi olayların vazgeçilmezidir. Bu duruma ek olarak tarikatlardan da bahsedilebilir. Çünkü tarikatlar, dini fonksiyonun yanında insanları bir araya getirmektedir. Ancak eşler arasında bağlı bulunulan tarikatlar arasında farklılık söz konusudur. Nitekim bölgede kadınlar arasında Kadirilik ve Süleymanlı tarikatları yaygınken erkekler arasında Çetinci ve Uşşaki tarikatları daha çok benimsenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda geçiş dönemlerinin ilki olan doğum bölümünde Varsak Türkmenlerinin doğum ile ilgili inanışlarının kadınlar etrafında şekillenmesi toplumun kısırlığın nedeni olarak kadını gördüğünü düşündürmüştür. Doğum öncesi inanışlarda çocuksuzluğa çare bulmak ve bebeğin cinsiyetinin tahmini için pek çok ritüel mevcuttur. Mesela bebek sahibi olmak için ağaç altında uyuma ve bebeğin cinsiyetini seçmek için ayva ağacını taşıma gibi uygulamalar Varsak Türkmenlerinde ağaç kültürünün devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca Varsak Türkmenlerinin türbe ziyareti atalar kültürünün izlerini barındırırken ritüellerde süpürge, kilit gibi objelerin kullanılması ritüelleri büyüsel bir temele oturtmaktadır Doğum ve doğum sonrasında uygulanan inanış ve ritüellerin, genellikle anne ve bebeği korumak için yapıldığı tespit edilmiştir. Özellikle bebeğin kırklanması, tuzlanması, bulgura yatırılması, bala yatırılması gibi uygulamalar bebeği korumak için yapılan törenlerdir. Ayrıca anne ve bebeği nazardan korumak için çeşitli objelerin asılması gibi farklı pratiklere başvurulduğu tespit edilmiştir.

Ailenin temellerinin atıldığı evlilik geçiş dönemlerinin ikincisidir. Varsaklar düğüne çok önem vermektedir. Düğün esnasında gelin ve damadın nazardan ve kötü ruhlardan korunması için birçok ritüelin uygulandığı tespit edilmiştir. Özellikle saç geleneğinin birçok kez yapıldığı dikkat çekicidir. Evlilik bölümünde ritüellerin yoğunlaştığı kısım gelinin baba

evinden çıkmasıyla başlamaktadır. Gelinin araçtan sacın veya kazanın üzerine indirilmesi demir kültürünün izlerini barındırmaktadır. Ayrıca gelin tarafından duvara çivi çakılması, kapıya koyun yünüyle bal sürülmesi, kapıya gerilen ipin koparılması gibi eylemler ise büyüsel temelli uygulamalardır.

Geçiş dönemlerinden birisi olan ölüm insanları endişeye düşürmektedir. Varsak Türkmenlerinde ölüm ile ilgili inanış ve uygulamalar incelendiğinde eski Türk inanışların etkisini görmek mümkündür. Nitekim cenazeden sonra yedinci, kırkinci ve elli ikinci günler yemek vermek, merhum birini rüyada görünce ekmek dağıtmak eski Türk inanışlarının günümüze yansımasıdır.

Varsak Türkmenlerinin en çok korktuğu olgu nazardır. Nazar konusunda Şamanizm temelli kurşun dökme, üzerlik asma vb. uygulamalara başvurulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca nazar boncuğu, deve boncuğu, tuz, is gibi ürünlerin kullanılması eski Türk inanışlarının izlerini taşımaktadır.

Varsak Türkmenlerinde hayvana ve insana ait unsurlar büyüsel işlemlerde kullanılmıştır. Ayrıca doğum, evlilik, nazar gibi bölümlerde gerçekleştirilen birçok ritüelin büyüsel temelli olduğu tespit edilmiştir.

Varsak Türkmenleri, inanış ve ritüelleri tılsım olarak isimlendirmektedir. Söz konusu isimlendirmenin bile büyülu işlemleri çağrıştırdığı bir gerçektir. Sahada elde edilen veriler neticesinde Varsak Türkmenlerinin inanış ve uygulamalar üzerine tartıştıkları fakat ritüelleri uygulamaktan geri durmadıkları tespit edilmiştir.

İnsanoğlu sebep sonuç bağlantısı kuramadığı olaylar karşısında korkuya kapılmıştır. Karşılaşılan durumlar sonucunda insanların imkân ve çare arayışları göz önünde bulundurulduğunda birtakım inanışlar ortaya çıkmıştır. Söz konusu inanışlar çerçevesinde çeşitli pratikler geliştirilmiştir. Bilimin ilerlemesine ve olayların sebeplerinin açığa çıkmasına rağmen günümüzde halk inanışları ve uygulamaları varlığını korumaktadır. Çünkü insanoğlu içindeki korkuyu bırakamamasının yanında atalarından gördüklerini devam ettirmiştir. Sonuç olarak Bu araştırmada elde edilen tespit ve uygulamalardan hareketle, Varsak Türkmenlerinin Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdığı olan kültürel mirasının hafızalardan silinmediği tespit edilmiştir. Tarihsel serüven içerisinde karşılaşılan yeni inanç sistemleri ve yeni coğrafyaların etkisiyle yeniden yorumlanan inanışlar, canlılığını koruyarak günümüze ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1962). "Anadolu 'da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XX, 1-36.
- Aça, M. (2005). "Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve". *Electronic Turkish Studies*, 10-21.
- Aça, M. (2001). "Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek : "Tuzlama"". *2001 7/52*, 93-100.
- Açıkgenç, A. (2018). "Said Nursi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 35, 565-572.
- Akkuş, M. (1998). "Hüsameddin Uşşaki". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 18, 515.
- Albayrak, A. (2006). "Caferilerde Dini ve Sosyal Hayat (Ankara Keçiören Örneği)". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arık, D. ve Eroğlu, A. H. (ed.). (2020). *Halk İnanışları El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Arslan, S. (2014). "Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı". *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1/1, 59-71.
- Arslantürk, Z. ve Amman, M. T. (2017). *Sosyoloji Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Artun, E. (2011) *Türk Halkbilimi*. Karahan Kitabevi, Adana.
- Aslan, M. G. (2011). *Kayseri ili Pınarbaşı İlçesinde Avşar Köylerinde Türk Halk İnanışları*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Atılğan, A.K. (2010). *Dünden Bugüne Antalya*. Antalya Valiliği, 2, Antalya.
- Aydinalp, H. (2012). *Gerede'de Dini Hayat & Din Kurumu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. İstanbul.
- Bilgili, A. S. (2001). *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*. T.C Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara.
- Bingöl, A. (2019). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'da Aile Kurumu*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Bozkurt, N. (1998). "Hurma". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 18, 391-393.
- Büyükokutan, A. (2007). "Muğla Yöresi Alevî Türkmenlerde Evlilikle İlgili İnanç ve Pratikler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55-80.
- Büyükhahin, M. (2018). *Kentsel Hizmetler, Kentli Hakları ve Kentsel Adalet Algısı: Antalya Varsak Örneği*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*. (Çev. Y. Moran), E yayınları Tarih dizisi, İstanbul.
- Cimrin, H. "Antalya'nın fethi". *Sabah gazetesi* (06 Mart 2017). <https://www.sabah.com.tr/akdeniz/2017/03/06/antalyanin-fethi>
- Çallı, A. (2017). *Anadolu Kültüründe Nazar ve Nazar Objeleri*. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.
- Çelik, A. (2022). *Mitoloji Araştırmaları IV*. Paradigma Akademi, İstanbul.
- Çetin, N. (2011). *Türk Kültüründe Işık Kültü*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Çevik, N. "Antalya'nın Tokası: Varsak Lyrboton Kome".
- Çıblak, N. (2004). "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 103-125.
- Demir, M. (2018). "Antalya'nın Türkiye Selçukluları Tarafından Fethi". *Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi* 6.

- Demir, T. (2021). "Ağaç Kültü Bağlamında Kadının Armut Ağacı ile Sembolize Edilmesi". *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 4/7, 78-89.
- Demirbağ, H. (2023). "Çukurova'nın Fatihlerinden Varsak Türkmenleri". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 60 174-190.
- Demirel, B. (2021). *Antalya ve Çevresinde Halk İnanışları*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Dr Fraylic, Mühendis R. (2008.) *Türkmen Aşiretleri*. (Çev. Ç. Önal). Aşina kitaplar Başak Matbaacılık ve Tanıtım, İstanbul.
- Efe, A. (2013). *Dini Gruplar Sosyolojisi*. Dönem yayıncılık, İstanbul.
- Eliade, M. (1984). *Ebedi Dönüş Mitosu*. (Çev. Ü. Altuğ). İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm (İlkel Esrime Teknikleri)*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (1971). *Dede Korkut Kitabı*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ergun, P. (2011). "Alevilik-Bektaşilikteki Tavşan İnancının Mitolojik Kökleri Üzerine". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* :60, 281-312.
- Eroğlu, A. H - Arık D. (ed.). (2020). *Halk İnanışları El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Esirgen, B. (2014). *Anadolu Türk Halk Anlatılarında Büyünün İşlevi*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Gökbel, A. (1996). "Farsak Aşiretleri, Dr. Fraylic-Mühendis Ravlig". *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Kayseri.
- Gökbel, A. (2007). *Anadolu'da Varsak Türkmenleri*. Atatürk kültür merkezi, Ankara.
- Güçlü, M. "Varsakların Yerleşim Bölgeleri Antalya Yöresinde Varsaklar". *Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Adalya*, 195-206.
- Günay, Ü. (2020). *.Din Sosyolojisi*. İnsan Yayınları, İstanbul.
- Güneş, A. (2014). "Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*:24, 153-164.
- Gür, D. Soykan, A. N. (2013). "Anadolu Kültüründe Nazar ve Nazarlıklar: Safranbolu Örneği". *Journal of History Culture and Art Research* 2/3, 115.
- Gürkan, S. L. (2006) "Nazar". *Tdv İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 32, 443-444.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kabak, T. (2011). *Derinkuyu yöresi halk inanışları*. Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Kalafat, Y. (2007). *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları VII*. Berikan yayınevi, Ankara.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Berikan yayınevi, Ankara.
- Kepez Belediyesi. Kepez sarnıçları geleceğe taşıyor". [kepez-bld.gov.tr](https://www.kepez-bld.gov.tr/news/1891/kepez-sarniclari-gelecege-tasiyor) (20 Mart 2012). <https://www.kepez-bld.gov.tr/news/1891/kepez-sarniclari-gelecege-tasiyor>
- Kılıç, M.E. (2012). "Uşşakiyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 42, 232-233.
- Kolot, B. "Halk hekimliğinde 'Göbek düşmesi' Hastalığı ve Tedavi Yöntemleri". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 135-151.
- Köç, A. "XIX. Yüzyılda Göçebe Hayatının Temsilcisi Olarak Varsak Köyü". *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*.
- Kurt, Y. (1992). *XVI Adana Tarihi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçük, A. (1989). "Alkarısı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2, 469.
- Morris, D. (1999). *Koruyucu tılsımlar: uğurlar, muskalar, nazarlıklar*. (Çev. M. Harmancı). İstanbul: İnkılap,
- Ortaylı, İlber (1973). "Devenin Taşıma Maliyeti Eğrisi Üzerine Bir Deneme" 28/01
- Öger, A. (2011). "Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar". *Turkish Studies*, 1231-1246.

- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili bâtil inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları,
- Örnek, S. V. (1998). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*,
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri,
- Öngören, R. (1997). “Tunahan, Süleyman Hilmi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 41, 375-377.
- Tanyu, H. (1992) “Büyü”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 6, 501-506.
- Uyar, A. (2013). *Halk hekimliği kapsamında Yozgat Ocakları*. Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Özdirek, R. (2020). “Çetin, İsmail”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, (Gözden geçirilmiş 2. basım Ek-1), 290-291.
- Yusuflu, R. G. (2018). *Türk kaynaklarında sığınma (Sığır) törenleri ve kurban geleneği / Türk kültüründe sığır (alageyik) törenleri ve kurban geleneği*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Karakaş, R. (2021). “Doğanın ve İnsanın Dirilişinin Simgesi: Yumurta”, *Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 31-51.
- Sandal, A. *Anadolu’da Bir Türk Aşireti Varsaklar*. Konya: Selçuk Üniversitesi,
- Sezen, Y. (2015). *Kültür ve Din Türk-İslam Örneği*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Sümer, F. (1963). “Çukur-Ova Tarihine Dâir Araştırmalar” 1/1, 98.
- Sümer, F. (2001). “Karamanoğulları”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24, 460-462
- Sümer, F. (2007). “Ramazanoğulları”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 34, 442-445.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler): tarihleri, boy teşkilatı, destanları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Şimşek, E. (2008). “Ölümsüzlük İlacı Elma”. *Journal of Turkish Studies*, 193-204
- Taş, K. (2003). “Dinin Sosyolojik Tanımı Problemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Dini Araştırmalar* IV/16, 199-206.
- Tekindağ, M. C. (2011). “Son Osmanlı - Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar”. *Tarih Dergisi*, 43-76.
- Tekindağ, Ş. (1967). “II. Bayezid Devrinde Çukur-Ova’da Nüfuz Mücadelesi”. 31, 345-374.
- Tekindağ, Ş. “Teke-eli ve Teke-oğulları”. *Edebiyat Fakültesi matbaası* 7-8 (1977).
- Uludağ, S. (1988). “Abdülkadir-i Geylani” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1, 234-239.
- Uğur, A. (1987). “Kemal Paşazade’nin VIII. Defteri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi (2.Cilt)*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Ünal, M. A. “XV. ve XVI. Yüzyılda Teke Sancağında Cemaat ve Aşiretler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (1996), 221-238.
- Kalafat, Y. (2009). *İslamiyet ve Türk Halk İnanışları*. Berikan yayınevi, Mas matbacılık, Ankara.
- Yavuz, K. ve Yekta, S. (hızl.). (2003). *Aşık paşazade Osmanoğulları Tarihi*. İstanbul.
- Yiğit, F. A. (2018). “Osmanlı-Memlûk Mücadelesinde Turgutlu ve Varsaklu Türkmenleri”. *Uluslararası Orta Anadolu Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu Sahip Ataoğulları ve Turgutoğulları Beylikleri, Atatürk Kongre Merkezi/Afyon*, 537-547.
- [kepez-bld.gov.tr](https://www.kepez-bld.gov.tr/news_5689_antalya-nin-yeni-bir-sanayi-sitesi-oldu), https://www.kepez-bld.gov.tr/news_5689_antalya-nin-yeni-bir-sanayi-sitesi-oldu, (erişim 24 Ağustos 2023).

EK-1: KAYNAK KİŞİLER

Kişi Kodu	Adı-Soyadı	Mesleği	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Durumu
K.K.1	Ali Abay	Belediye Çalışanı	49	E	İlkokul
K.K.2	Atike Serçe	Ev hanımı	51	K	İlkokul
K.K.3	Ayşe Çeltek	Ev hanımı	48	K	İlkokul
K.K.4	Ayşe Dikmen	Ev hanımı	67	K	İlkokul
K.K.5	Ayşe Erkuş	Ev hanımı	45	K	İlkokul
K.K.6	Ayşegül Yarbaş	Ev hanımı	29	K	Lisans
K.K.7	Azize Alanay	Muhasebeci	22	K	Önlisans
K.K.8	Begümhan Gümüş	Ebe	26	K	Lisans
K.K.9	Döndü Kula	Ev hanımı	48	K	İlkokul
K.K.10	Dudu Alanay	Ev hanımı	48	K	İlkokul
K.K.11	Durmuş Ali Kuşçu	Eczacı kalfası	38	E	Lise
K.K.12	Durmuş Kula	Ulaşım planlama uzmanı	29	E	Yüksek Lisans
K.K.13	Emine Kula	Ev hanımı	58	K	İlkokul
K.K.14	Emine Kula	Ev hanımı	67	K	İlkokul
K.K.15	Emine Kula	Ev hanımı	27	K	İlkokul
K.K.16	Gönül Kavdır	Ev hanımı	44	K	İlkokul
K.K.17	Gülcan Kula	Ev hanımı	28	K	Lise
K.K.18	Halil Göksakal	İmam	53	E	Lise
K.K.19	Hasan Kavdır	Lastik Tamircisi	45	E	İlkokul
K.K.20	Hasan Kula	Eski Belediye Başkan vekili	54	E	İlkokul
K.K.21	Hatice Gümüş	Ev hanımı	43	K	İlkokul
K.K.22	Hatice Kula	Ev hanımı	55	K	İlkokul
K.K.23	Havana Serçe	Ev hanımı	67	K	İlkokul
K.K.24	Havana Altıngeyik	Ev hanımı	100	K	Okuma yazması yok
K.K.25	Havva Altıngeyik	Ev hanımı	46	K	İlkokul
K.K.26	Havva Kuzan	Ev hanımı	27	K	İlkokul
K.K.27	Hazal Özdemir	Diş Hekimi	27	K	Lisans
K.K.28	Himmet Karataş	Halk eğitim Müdürü	51	E	Lisans
K.K.29	Hüseyin Ayanoğlu	Eski Varsak Belediyesi başkanı	72	E	İlkokul
K.K.30	İbrahim Altıngeyik	Lastik tamircisi	50	E	İlkokul
K.K.31	Keziban Kula	Ev hanımı	50	K	İlkokul
K.K.32	Kübra Çağdaş	Ev hanımı		K	Lise

K.K.33	Mehmet Bilgin	Tüccar	64	E	İlkokul
K.K.34	Meryem Ergin	Ev hanımı	50	K	İlkokul
K.K.35	Meryem Yarbaş	Öğretmen	35	K	Lisans
K.K.36	Mustafa Alanay	Otel çalışanı	49	E	İlkokul
K.K.37	Mustafa Dikmen	Çoban	67	E	İlkokul
K.K.38	Nazlı Soytürk	Ev hanımı	48	K	İlkokul
K.K.39	Ramazan Yarbaş	Öğretmen	39	E	
K.K.40	Seçkin Kula	Belediye çalışanı	49	E	Lisans
K.K.41	Şükriye Kula	Ev hanımı	52	K	İlkokul
K.K.42	Tülay Aldemir	Ev hanımı	43	K	İlkokul
K.K.43	Ümmü Altıngelik	Ev hanımı	42	K	İlkokul
K.K.44	Ümmü Ayanoglu	Ev hanımı	36	K	İlkokul
K.K.45	Ümmü Soytürk	Ev hanımı	68	K	İlkokul
K.K.46	Ümmünur Soytürk	Ev hanımı	25	K	Lisans
K.K.47	Zehra Kuşçu	Ev hanımı	35	K	Ortaokul

EK-2 TABLOLAR

Tablo 1: 1480-1644 Yılları Arasında Düzenlenen Defterlere Göre Anadolu'da Varsaklar' ın Yerleşim Yerleri(Güçlü, 1998:203).

Cemaatin Adı	Hane	Yerleşim Yeri
Urban	11	Kaş
Urban-ı benam-ı Hacılılar	101	Finike
Varsaklar'a bağlı muhtelif Cemaatler	802	Antalya
Sadık Hacılı Cemaati	36	Yüregir-Adana
Sadık Hacılı Cemaati	40	Yüregir-Adana
Türkmen Cemaati	-	Budaközü-Çorum
Varsak Cemaati	21	Budaközü-Sivas
Sadık Hacılı Cemaati	33	Adana
Bostanlı Cemaati	-	Maraş
Görgel Cemaati	23	Maraş
Mevdud (Kara Yağmurlu) Cemaati	50	Maraş
Varsak Cemaati be-nam-ı Güllü	11	Yeni İl
Varsak Güllü Cemaati	4	Yeni İl
Varsak Güllü Cemaati	14	Yeni İl
Varsak Cemaati	21	Budaközü-Sivas
Varsak Cemaati be-nam-ı Göbellü	18	Ekinciyan-Yeni İl
Süleymanlı Cemaati be- nam-ı Varsak	106	Ekinciyan-Yeni İl
Oyunlu Uğrı Basanlı Cemaati	2	Yeni İl
Sarsal Kethüda Bölüğü Cemaati	99	Kırşehir
Kethüda-i Seyyid Ahmad Cemaati	24	Kırşehir
İsa Kocalu Bölüğü Cemaati	20	Kırşehir
Ertokasi Bölüğü Cemaati	19	Kırşehir
Nusratlu Bölüğü Cemaati	33	Kırşehir
Yunuslu Bölüğü Cemaati	5	Kırşehir
Göksü Yassı Bölüğü Cemaati	25	Kırşehir
Ömer Fakih Bölüğü Cemaati	5	Kırşehir
Karcaklu Cemaati	30	Kırşehir
Alu Koca Bölüğü Cemaati	22	Kırşehir
Rumlu (Dumlu) Bölüğü Cemaati	29	Kırşehir
Hamidli Bölüğü Cemaati	12	Kırşehir
Danışmendlü Bölüğü Cemaati	22	Kırşehir
Tahirlü Bölüğü Cemaati	10	Kırşehir
Hacı Musalu Cemaati	13	Kırşehir
Kara İbrahimplü Bölüğü	7	Kırşehir

Tablo 2: 1530 Yılı Verilerine Göre Teke Sancağı' nda Varsaklar' a Bağlı Cemaatler(Güçlü, 1998:199).

İsim	Hane	Nahiyesi
Bozdoğan	54	Antalya
Gülnar	195	Antalya
Ozanlar benam-ı Burmalu	67	Antalya
Ozanlar benam-ı Süleymanlu	36	Antalya
Ozanlar	46	Antalya
Urban	11	Kaş
Urban-ı Askerler	26	Antalya
Urban-ı Ayaslar	14	Antalya
Urban-ı Bayramlar	20	Antalya
Urban-ı benam-ı Hacılılar	101	Finike
Urban-ı Gedük Aliler	26	Antalya
Urban-ı Hacı Salihler	34	Antalya
Urban-ı Hacılar	44	Antalya
Urban-ı Hurslar	11	Antalya
Urban-ı Kızıl Tahir	33	Antalya
Urban-ı Mahmutlar	24	Antalya
Urban-ı Musular	51	Antalya
Urban-ı Ramazanlar	18	Antalya
Urban-ı Sefciyan	36	Antalya
Urban-ı Sultanlar	14	Antalya
Urban-ı Timurlu	34	Antalya
Şahiler	19	Antalya

Tablo 3: Antalya Askerlik Şubesi Kayıtlarına Göre İstiklal Madalya ile Onurlandırılmış Varsaklar(Güçlü, 1998:201).

Adı-Soyadı	Baba Adı	Doğum Tarihi
İbrahim Kavakağa	Ali	1315
Halil Bilgin	Ahmet	1312
Halil Altınay	Mehmet	1305
Süleyman Alkan	Mestan	1315
Ahmet Tosun	Mehmet	1316
Ahmet Doğantürk	Musa	1315
Ali Çakır	Mehmet	1302
Hasan Karakuş	Bilal	1309
Durmuş Bilgili	İbrahim	1315
Hüseyin Kanaç	Mehmet Ali	1316
Mehmet Karol	Ahmet	1298

Tablo 4: 4.XX. Yüzyılın Başlarında Antalya'da İhracat(Bingöl, 2019:46).

Un	%43,8
Kereste, Odun-Kömür	%19. 2
Hububat, her çeşit	%17. 5
Susam	%7. 6
Keçi derisi	%1. 6

Tablo 5: Varsak Belediyesinde görev yapmış Belediye Başkanları(Atılğan, 2010:1/362).

1.	Osman YARBAŞ	BLD.BŞK. (3 Dönem)	09.12.1973	02.04.1989
2.	HÜSEYİN AYANOĞLU	BLD.BŞK.	1989-1994	19.04.1996
3.	İSMAİL DİKMEN	BLD.BŞK.V.	22.04.1996	21.06.1996
4.	HÜSEYİN AYANOĞLU	BLD.BŞK.	21.06.1996	01.05.1997
5.	KAZIM BİLGİLİ	BLD.BŞK.V	05.05.1997	18.04.1999
6.	HÜSEYİN AYANOĞLU	BLD.BŞK.	18.04.1999	05.07.2000
7.	HASAN KULA	BLD.BŞK.V	13.07.2000	21.06.2002
8.	HÜSEYİN AYANOĞLU	BLD.BŞK.	21.06.2002	22.04.2003
9.	ŞENOL EREN	BLD.BŞK.V	25.04.2003	29.03.2004
10.	KAZIM BİLGİLİ	BLD.BŞK.	29.03.2004	29.03.2009

EK-3 FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1 : Geline asılmak için karanfil ve nazar boncuğundan yapılan kolye

Fotoğraf 2: Nazar için kapılara asılan ada soğanı

Fotoğraf 3: Aşa yatırma geleneği

Fotoğraf 4:Kaşları düzgün çıkması için sürme çekilen bebek

Fotoğraf 5:Küçükbaş hayvan için ahşaptan oyulup yapılan kolye

Fotoğraf 6:Deve boncuğu mavi boncuk ve dokuma ipleriyle yapılan duvar süsü

Fotoğraf 7: Üzerlik tohumlarından duvar süsü

Fotoğraf 8:Hurma çekirdekleri ve boncuklarla yapılan kemer

Fotoğraf 9: Evlere nazar değmemesi için bahçeye asılan hayvan kafatası

Fotoğraf 10: Varsak Yaylası

Fotoğraf 11:Varsak Yaylası'nda bulunan koyun ağılı

Fotoğraf 12:Varsak Yaylası girişı

Fotoğraf 13:Varsak Yaylasının farklı açıdan fotoğrafı

Fotoğraf 14:Varsak Yaylası'nın farklı açıdan fotoğrafları

Fotoğraf 15:Varsak Yaylası alabalık çiftliği

Fotoğraf 16:Mezarlara piriñ bırakma uygulaması

Fotoğraf 17:Mezarlık ziyaretinde mezarlara buğday, bulgur bırakılması

Fotoğraf 18: Varsak Yaylası Yarıkmağar' da bulunan havuz

Fotoğraf 19:Mevlit yemeği dağıtımı

Fotoğraf 20: Bebek spası

Fotoğraf 21:Spada kırk uçurması

Fotoğraf 22:Kazanda pişen aşure

Fotoğraf 23:Deve boncuğu

Fotoğraf 24: Bala yatırma uygulaması

Fotoğraf 25:Diş dirgiti

Fotoğraf 27: Bebek kırklama uygulaması

Fotoğraf 28: 2000 yılında yapılan Varsak güreşleri

EK-4 MÜLAKAT SORULARI

Doğum öncesi

Bebek sahibi olmak isteyen ailelerin başvurduğu uygulamalar nelerdir?

Bebeğinin cinsiyetini değiştirmek isteyen ailelerin başvurduğu uygulamalar nelerdir?

Bebeğin cinsiyetini öğrenmek için başvuru alan uygulamalar nelerdir?

Doğumu kolaylaştırmak için ne gibi ritüeller yapılmaktadır?

Doğum sonrası

Varsak Türkmenlerinde Albastının varlığına inanılır mı?

Bebek kırklama nasıl yapılır?

Varsak Türkmenlerinde bebeği kötü ruhlardan ve nazardan korunmak için başvuru alan uygulamalar nelerdir?

Evlilik Öncesi

Evlilik esnasında uygulanan halk inanışları nelerdir ?

Evlilik sonrası uygulanan halk inanışları nelerdir?

Ölüm

Ölüm öncesi uygulanan halk inanışları nelerdir?

Ölüm sonrası uygulanan halk inanışları nelerdir?

Nazar

Hangi tip insanların nazarının değdiğine inanılır?

Nazardan korunmak için başvuru alan uygulamalar nelerdir?

Nazardan korunmak için başvuru alan uygulamalarda kullanılan objeler nelerdir?

Büyü

Büyüden korunmak için uygulanan halk inanışları nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ayşe Nurdan ALANAY KULA
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Anadolu İmam Hatip Lisesi, 2014
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2019
Yüksek Lisans Tez Konusu	Antalya’da Yaşayan Varsak Türkmenlerinde Dini ve Sosyal Hayat
Yabancı Dil / Diller	İngilizce/ Arapça
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Varsak İmam Hatip Ortaokulu, 2020
	Düden Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi,2021/2022